

განათლება

(წელიწადი მესამე)

X

ქრისტეშობისთვის

1910 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მან.
ნახევარი წლით . . . 2 მან.
სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
ორ მანეთად

ცალკე ნომ-
რის ფასი

30 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში** „წერა-
კითხვის საზოგადოების წიგნის მალაზიაში“ და
„ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად-
რესით: **Тифлисъ. Дворянская Грузинская**
Гимназия. Л. Г. Боцвадзе.

საუბარი სახალხო სკოლაზე

(წერილი მესამე)

რა ენაზე უნდა სწარმოებდეს სწავლება.

მკითხველი ამ სათაურის წაკითხვის შემდეგ, უეტველია, გაიღებს და იტყვის— რა საჭიროა ამისთანა კითხვაზე საუბარი, განა ყველამ არ ვიცით, რომ სწავლება დედა ენით უნდა სწარმოებდესო. მართალია ჩვენი მკითხველი, მაგრამ მართალია ისიც, რომ ხშირად იძულებული ვართ ასეთი სანბანო ქეშმარიტებაც გავხადოთ საუბრის საგნად.

ბევრმა უკუღმართმა აზრებმა, რაც გამეფებულია მთელს რუსეთში და ჩვენშიაც არა რუსთა სწავლა-აღზრდის შესახებ, რასაც ასე მტკიცეთ ადგანან ბიუროკრატიულს წრეებში,

ჩვენშიაც მოიპოვა ნიადაგი ზოგიერთებში და მალვით თუ ცხადად, საქმით თუ სიტყვით ხელს უწყობენ ამ ჩვენთვის დამლუპველს და გამანადგურებელ აზრების გავრცელებას. ისინი გაზეთებშიაც ჰბეჭდავენ, თითქოს ჩვენებური გლეხი თხოულობდეს მასწავლებლისაგან უცხო ენა ასწავლეთ ჩვენს შვილებს, დედა ენა ისედაც იციანო და სხ. ეს რომ ცხადი და ხალასი ცილისწამებაა სჩანს იქიდან, რომ მოძრაობის დროს ყველგან ჩვენში ხალხმა სწავლება დედა-ენაზე მოითხოვა და სწორედ ეს მოთხოვნილება უნდა ჩაითვალოს ხალხის აზრად და არა ის,

რასაც თითო ოროლა გადაბირებულ და პირთაგან მართლა შეგიძლიათ გაიგონოთ, რაც სათვალავში მისაღები არ არის და არც საჭიროა ასეთი დუხჭიერი აზრი მოახვიოთ ხალხს, რომელსაც, მრავალი წლის გამოცდილებით, ბევრი სიმწარე უწვინა და დღეს ერთად ერთ საშუალებად დედა-ენაზე სწავლების შემოღება მიაჩნია.

დღეს, თუ რომელი ენით უნდა სწარმოებდეს სწავლება არა რუსთა სკოლებში, მწვავე საკითხს შეადგენს. მთელი რუსეთის მცხოვრებთა შორის 44%⁰-ია, რომლის დედაენად ჩაითვლება რუსული ენა, სხვები სულ სხვა და სხვა ენაზედ მოლაპარაკე ხალხია; ამ უკანასკნელში ვერ იპოვით ისეთს მკირე ერსაც, რომელიც მთელის თვისის ძალღონით არ იცავდეს თავის დედა-ენას და არ თხოულობდეს სიმართლისა და ჭეშმარიტების აღდგენას თავიანთ სკოლებში ე. ი. დედა ენაზედ სწავლების შემოღებას. ამასთან არც ჩვენში ხალხი და არც სხვა უცხოერი რუსეთის სახელმწიფოში მცხოვრები უარს არ ჰყოფს რუსული ენის შესწავლას, როგორც სახელმწიფო ენისას. სახელმწიფო ენის ცოდნა საჭიროა და ამას უკეთაც შეისწავლის ყველა თუ ძალ-დატანებას არ მიმართავენ. ამის მაგალითს ამერიკა წარმოგვიდგენს. ამერიკაში არაფერი იმ ძალდატანების მსგავსი არ არის, რასაც ჩვენში ვხედავთ, მაგრამ სახელმწიფო ენას იქ ყველა სწავლობს და ყველანი ხალისიანათაც სწავლობენ.

პედაგოგიურის მოსაზრებით სკოლებში სწავლება საგნებისა დედა ენაზედ უნდა სწარმოებდეს და თვითონ დედა-ენაც ერთ უმთავრეს საგანს უნდა შეადგენდეს სკოლაში. ეს უტყუარი მოსაზრებაა, სალი ჭეშმარიტებაა, რომლის შესახებ არა

ერთხელ გვიწერია. აუარებელი დაკვირვება ენის შესწავლაში გვამცნევს, რომ წინასწარ განწყობილებას და მემკვიდრეობით გადაცემას დიდი მნიშვნელობა აქვს ენის შესწავლაში. დედა ენა არ არის მარტო ერთმანეთთან ხმების შექსოვა. ცხადია თვითონ სიტყვის ორგანოებში, ტვინის ნერვებში ისეთი განსხვავებული რამე სჩანს, რაც მემკვიდრეობით გადადის შთამომავლობაზე და რაც გამოიხატება თავისებურს გამოთქმაში, სიტყვაპასუხში, რუსის ბავშვისათვის ძნელია ისეთის ხმების გამოთქმა, რაც ქართულშია და რუსულში არა, აგრეთვე ქართველ ბავშვისთვისაც ძნელია ისეთი ხმების გამოთქმა, რაც რუსულშია და ქართულში არა, თუმცა ორნივე თავიანთ დედა-ენაზედ არსებულს ხმებს ადვილად წარმოსთქვამენ. უეჭველია სხვა გვარ გამოთქმასთან ერთად მემკვიდრეობით გადადის სხვა წინასწარი განწყობილებაც, რაც ენას შეეხება. დედა-ენა შეიცავს ხალხის ცხოვრების მთელს წარსულს, მისს გადმოცემებს, სიმღერებს, ზღაპრებს, ანდაზა-გამოცანებს, ისტორიას, კულტურას და ყველაფერს საუკეთესოს, რაც მოუფიქრნიათ, უგრძნიათ, გამოუცდიათ, უთქვამთ და დაუწერიათ უხსოვარის დროიდან, შეიცავს ყველაფერს უფრო საინტერესოს, რაც ხალხს უნახავს, გაუგონია, განუცდია, შეუმუშავებია, შეუძენია.

პედაგოგების აზრით ხალხის დედა-ენა საუნჯეა, სადაც დაკუთლია ხალხის გულნადები სასურველი აზრები, მისი საუკეთესო გრძნობები, სურვილები და მისწრაფებანი, მისი იმედი, უძვირფასესი იდეალები; დედა-ენა ხალხის სულიერ სიცოცხლის ორგანოა, ყოველი ადამიანის წმიდა წმიდათაა, რომლის უბღალ-

ვას, დაცინვას და გაკილვას ვერც ერთი თავ-მოყვარე ადამიანი ვერ მოითმენს. პედაგოგების აზრით, როცა ბავშვი დედანასა სწავლობს, აუარებელი სულიერ სიმდიდრის მემკვიდრე ხდება; ეს სიმდიდრე რამდენიმე ასის და ათასის წლების განმავლობაში შეუქმნია წინაპართ. დედანის თითოეულს სიტყვაში აღბეჭდილია ხალხის სულის კვეთება და მასთან დაკავშირებულია მრავალი განსაცდელი, რაც ხალხს უნახავს თავის ცხოვრებაში. ავიღოთ მაგალითად უბრალო სიტყვები: სიმართლე, მეგობრები, მტრები და სხ. რამდენი მაგალითი წარმოგვიდგება თვალწინ თითოეულ ამ სიტყვების შესახებ, ჩვენის პირადის გამოცდილებით, სხვისი სიტყვებიდან, გადმოცემით, წიგნებში წაკითხვით; რამდენი სხვა და სხვა გვარი გრძნობა და აზრი აღუძრავს ჩვენში თითოეულს ამ მაგალითს! ასე დიდია ის სულიერი სიმდიდრე, რომლის მატარებელიც არის დედა-ენის ერთი რომელიმე ორმარცვლოვანი სიტყვა. გაუნათებელი კაცის ენა ათასს სიტყვას არ აღემატება. ეს სიმდიდრე მატულობს იმის წყალობით, რომ ენა მარტო იმის მატარებელი კი არ არის, რაც ერთს კაცს, ან ერთს შთამომავლობას განუცდია, არამედ იმისი, რაც მრავალთაობას უნახავს, უგრძნია, განუცდია და თავისი წვლილი ამ საუნჯეში შეუნახავს, დაუცავს შემდეგის შთამომავლობისათვის. ამიტომ საკვირველიც არ არის, რომ ყველა პედაგოგები კომენსკიდან დაწყებული დღევანდლამდის ერთხმად ამტკიცებდნენ, სწავლება წარმატებით შეიძლება მხოლოდ დედაენის საშუალებით. ყველა დიდებულმა ადამიანებმა, როგორც მათის ბიოგრაფიებიდან სჩანს, ზედმიწევნით იცოდნენ თავისი ღვიძლი დედაენა.

გამოცდილებამ დაანახვა ყველას, რომ უცხო ენის სწავლება იმაზე ადრე არ შეიძლება დააწყებინოთ ბავშვს, ვიდრე დედა-ენაზედ არ დაიწყებს თავისუფლად ლაპარაკს. უცხო ენის ადრე სწავლებას ბავშვის ფსიხიკაში არეულობა შეაქვს, ბავშვი უნდა განიმსქვალოს უცხო ენის სულით იმ დროს, როცა ჯერ კიდევ დედა-ენის სული და გული ვერ შეუთვისებია. ნორმალურს პირობებში უცხო ენას ადვილი არც უნდა ჰქონდეს იქ, სადაც საქმე ენება სამშობლოს, მის ისტორიას, გადმოცემას და სხვა საგნებს, რაც ადამიანთან ახლოა. მაგრამ რომ გონებით შეიძინოს კაცმა რამე, შეიძლება ისარგებლონ უცხო ცნობილის ენითაც, თუმცა ყველა საგნების სწავლება უფრო ნაყოფიერი და ხელსაყრელი იქნება, როცა დედა ენით სწარმოებს; რადგანაც ამას დროც ნაკლები უნდა და ძალაც. როცა საგანი ბავშვის გონებასთან მისს გრძნობასაც აღძრავს, როცა გვინდა მოწაფემ სწავლა გულის სიღრმემდის გაატაროს, აუცილებელი და უპირველესი საშუალებაა დედა-ენით სწავლება, იმ ენით, რომელიც ბავშვს აკვნიდან ესმოდა და რომელთანაც დაკავშირებულია მისი სიმპატია და ყოველგვარი თავგადასავალი.

ვისაც კი უნდა, რომ სკოლამ კეთილად იმოქმედოს ბავშვის არა მარტო გონებაზედ, არამედ გრძნობაზედაც, ვისაც კი უნდა, რომ სკოლამ აღზარდოს ბავშვები, ის ყოველის ღონის ძიებით, მთელის თვისის არსებობით უნდა შეებრძოლოს უკულმართს პირობებს და მოუპოვოს დედა-ენას სათანადო ადგილი სკოლებში. ეს უფრო მეტად საჭიროა ჩვენისთანა ერებისათვის, თუ კი ღირსეულად ვაფასებთ ჩვენს კულტურას, ენას,

ლიტერატურას და არ გვინდა გავქრეთ დედა-მიწის პირიდან. მართალია თვითონ შუაგულ რუსეთში, მცირე-რუსეთში, განაპირა ქვეყნებში და ზოგან ჩვენშიაც ბევრი მასწავლებელი გამხდარა მსხვერპლად მთავრობის უდიერობისა საგნების სწავლების ენის შესახებ, მაგრამ არსად იმდენი ყურ-მოჭრილი ყმობა მასწავლებლებს საერთოდ არ გამოუჩენიათ, როგორც ჩვენში. დღესაც თავისუფალს აზრს, თავისუფლად ნაბიჯის გადადგმას ისე უფრთხის ზოგი ჩვენებური მასწავლებელთაგანი, რომ ვერაფერს ახერხებს თავის თავად თუ ყოველ შემთხვევაში არ შეეკითხა თავის მომავლინებელს ბატონს, რომელიც რასაკვირელია, ისე სჭრის, როგორც მას ეპრიანება და რაც ხშირად სამარცხვინოც არის და საზარალოც.

დღეს ყველგან ცდილობენ სკოლებში სწავლება დედა-ენაზედ შემოიღონ. და თუ პედაგოგიაში არსებობს უცილობელი ჭეშმარიტებანი, მათ შორის პირველია—დედა-ენით სწავლება: ეს ისეთი პრინციპია, სადამდინაც მიგვიყვანა სკოლის გამოცდილებამ და რომელსაც ამტკიცებენ პსიხოლოგიის, პედაგოგიის შედეგები. ეს ისეთი პრინციპია, რომელსაც ანგარიშს უწევს დღეს და ძვირად აფასებს ყველა შეგნებული ერი. ეს ისეთი პრინციპია, ურომლისოდ შეუძლებელია მშვიდობიანობა სხვა და სხვა ერთა შორის. ეს ის პრინციპია, რასაც ისტორია გვამცნევს. ეს საანბანო ჭეშმარიტებაა.

როგორც ვიცით 1905—6 წლების სხვა და სხვა პარტიებისა და კავშირების პროგრამაში რუსეთის სახელმწიფოს ყველა ერების უფლება ნათლად იყო გამოარკვეული, ყველას უნდა მინიჭებოდა ეროვნული კულტურულ განვითარების

უფლება; ეს ცნება სხვათა შორის, მისა-საც შეიცავს, როს სწავლება ყველა ეროვნებას მშობლიურს ენაზე უნდა მოეწყო. ამ უფლების თანახმანი იყვნენ არა მარტო უკიდურესი მემარცხენენი, არამედ მწერლების, მასწავლებლების, ვეჭილების, ინჟინრების, ტენიკოსების და ექიმთა კავშირებიც; აგრეთვე კონსტიტუციონალურ—დემოკრატიული, რადიკალური და თავისუფალ მოაზრეთა პარტიები და სხვებიც. ვაჭრობა—მრეწველობის კავშირის პროგრამა მოითხოვდა, რომ „რუსეთი განაპირა ქვეყნებისათვის დედინაცვალი კი არ უნდა ყოფილიყო, არამედ ისეთი ფორმა სახელმწიფოებრივ ერთარსებობისა, რომელშიაც სახელმწიფოს საზღვრებში მყოფს ყველა ერებს უნდა მინიჭებოდათ სრული უფლება, რომელიც განსაზღვრავდა და უზრუნველ ჰყოფდა მათს თვითარსებობას“. თითქმის რუსის ეროვნული ყველა წოდების კავშირიც თხოულობდა—„რომ ჩვენი სახელმწიფოს არც ერთი კანონი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს რუსის სამი მთავარი ეროვნების (ველიკო რუსების, მალოროსების და ბელოროსების) მატერიალურს, სულიერს და პოლიტიკურს განვითარებასაო“. არც ერთი პარტია, ან კავშირი რუსეთში, გარდა შოვინისტურის ელემენტებისა და ბიუროკრატ მთავრობისა, წინააღმდეგი არ არის, როგორც საზოგადოთ გამოირკვა, რომ ყველა ეროვნებას რუსეთის სახელმწიფოში მყოფს უფლება ჰქონდეს მშობლიურს ენაზედ ასწავლონ ბავშვებს.

მაგრამ უფრო საკვირველი სამინისტროს მსჯელობაა. როცა იგი პედაგოგიურს მოსაზრებაზედ სდგას, გმობს გარუსების პრინციპს და დედა-ენის სახელმწიფო ენით შეცვლას. 1905 წელს სა-

ხალხო განათლების სამინისტროსთან მოწვეული იქმნა საგანგებო კრება აღმოსავლეთში მცხოვრებ არა რუსთა განათლების საკითხის გამოსარკვევად და დედაენის შესახებ საკითხი ასე გამოიკვია:

„საზოგადოების სკოლის მასწავლებელმა, რომელსაც თვალწინ ჰყავს არა მუნჯი ბავშვები, არამედ კარგად მოლაპარაკე თავიანთ დედა-ენაზედ, რატომ უნდა უკუ აგდოს ეს მათი ცოდნა და მეტყველი არსებანი რად უნდა გახადოს მუნჯებად? განა ეს წინააღმდეგი არ არის ფსიხოლოგიის და პედაგოგიის დებულებათა, რომელნიც ხედვენ მოწაფეში ერთგვარს ფსიხიკურს და ფსიხიურს სხეულს, რომელიც ვითარდება შინაგანის ზრდით, მიღებულ შთაბეჭდილებათა შეთვისებით და ძველთან ახლის შეკავშირებით და არა ძველისა და ახლის მექანიკურის შეწყობებით. ცხადია რომ ამ კითხვებზე შესაძლებელია ერთად ერთი პასუხი და კრების თავმჯდომარემაც განაცხადა, რომ დედა-ენის უარჰყოფა „არის დანაშაულობა, სკოლის ძალებისა და საშუალებათა შეზღუდვა, რაც უეჭველია ცუდად იმოქმედებს, როგორც სწავლების შედეგებზე, აგრეთვე სკოლის საზოგადო აღზრდა-განვითარების დანიშნულებაზედ“... შემდეგ განაგრძობს იგივე თავმჯდომარე, რომ არ შეიძლება სკოლიდან დედა-ენის განდევნა, თუ არ გვინდა არა რუსთა სკოლებში ბავშვების სისტემატიურად გამოთავყვანება და გასუღელება, და ამასთან ერთად ხელოვნურად გამოწვევა მცხოვრებლებში სკოლისადმი წინააღმდეგობისა და ზიზღისა... სწორი შეხედულობაა, მაგრამ როგორ გნებავთ ახსნათ და შეუფარდოთ ერთმანეთს სიტყვა და საქმე? რით აიხსნება ის დევნა დედა-

ენისა არა რუსთა სკოლებში 1905 წლის შემდეგაც? ადვილი ასახსნელია და განმარტებაც მხოლოდ ერთი შეიძლება. არსებობს პოლიტიკური თეორიები, რომლის ძალით საჭიროა ბრძოლა დედა-ენის წინააღმდეგ არა რუსთა სკოლებში; როცა პოლიტიკა და პედაგოგია პირდაპირ შეხვდებიან ერთმანეთს, პედაგოგიამ გზა უნდა დაუთმოს პოლიტიკას. როცა მთავრობა ლაპარაკობს, პესტალოცცი და რუსსო სდუმან, კრინტს ვერა სძრავენ, ამაში გამოიხატება დღევანდელი ძალმომრეობა, სიმართლის გათელვა და საღი მეცნიერული ქეშმარიტების დარღვევა, რაც არავისთვის სახირო არ არის. ამ შემთხვევაშიაც პედაგოგიური მოსაზრებანი მსხვერპლად შეეწირვიან პოლიტიკურს მოთხოვნილებებს. ერთად ერთი ხსნა მხოლოდ იმაშია, რომ სკოლა განთავისუფლებული იქნეს პოლიტიკისაგან და მან იხელმძღვანელოს მხოლოდ პედაგოგიურის მოთხოვნილებით, რომ ღირსეულად შეასრულოს თავისი დანიშნულება, გარმონიულად განავითაროს ბავშვის ნიჭი მისის ბუნების მიხედვით. ამისათვის არ არის სხვა უმშვენიერესი ხერხი და უმარტივესი საშუალება გარდა დედა-ენით სწავლებისა, იმიტომ რომ რუსების წარჩინებული პედაგოგის უშინსკის სიტყვებით, „დედა-ენა უდიდებულესი მოძღვარია ხალხისა, რომელიც ასწავლიდა ხალხს მაშინაც კი, როცა არც წიგნები იყო და არც სკოლები და განაგრძობს სწავლებას ხალხის ისტორიის დასასრულამდის... დედა-ენა უხსნის მას ბუნებას, როგორც ვერ აუხსნიდა ვერც ერთი ბუნების მეტყველი; აცნობს მას გარშემო ხალხის ხასიათს, საზოგადოებას, რომელშიაც ის ცხოვრობს, მის ისტორიას და მისწრაფებათა, რასაც ვერ ასწავლიდა

ვერც ერთი ისტორიკოსი; დედა-ენა უხ-
ნის ხალხის რწმენას, ხალხის პოეზიას
ისე კარგად, რასაც ვერ შესძლებს ვერც
ერთი ესთეტიკოსი; ბოლოს დედა-ენა
იძლევა ისეთს ლოლიკურს ცნებებს, და
ბრძნულს შეხედულობათა, რასაც, რასა-
კვირველია, ვერ გადაცემდა ბავშვს ვერც
ერთი ფილოზოფი... მაგრამ ეს საკვირ-
ველი პედაგოგი — დედა-ენა — არათუ
ბევრს ასწავლის, ასწავლის საკვირველად
მარტივად, რაღაც მიუწდომელის ადგილი
მეთოდით“.

დიად, დედა-ენა ისეთი ძვირფასი რამ
არის, რომ სადაც მას შესაფერისი პატი-
ვით არ ეპყრობიან, იქ ბარბაროსობა,
იქ სიბნელეა, ტანჯვა წამებაა და ის
სკოლაც, სადაც დედა-ენა აბუჩად არის
აგდებული, სადაც სწავლება საგნებისა
ბავშვის ღვიძლს ენაზედ არ სწარმოებს,
ის საწამებელი ადგილია და არა საღვთო
ტაძარი, რომლის წმიდათა წმიდა მუდამ
შეუბღალავი უნდ იყვას.

ჯერ-ჯერობით ძნელი წარმოსადგენია
როგორ გადაწყდება რუსეთის კანონმდე-
ბლობით მომავალი სვე-ბედი არა რუსთა
სახალხო სკოლებისა და დედა-ენისა.
მაგრამ როგორც უნდა გადაწყდეს, თუნ-
დაც ცოტად თუ ბევრად სახიროდ — ეს
გადაწყვეტილება იმდენად აკიბულ-ჩაკი-
ბული და ორქოფი იქნება, რომ ბევრს
სიკეთეს მანც არ უნდა მოველოდეთ.

ჩვენი უბედურება ის არის, რომ ციხე
ყოველთვის შიგნიდან ტყდება, არა გვაქვს
იმდენი მოქალაქობრივი გამბედაობა

დავიცვათ ჩვენი ღირსება, ჩვენი დედა-ენა
სკოლებში. დაქსაქსული სახალხო სკოლის
მასწავლებელი, სკოლის სულის ჩამდგმელი
ზოგჯერ ისეთს ყურ-მოჭრილ ყობას
ეწევა, რომ თვითვე ხდება სკოლის სულ-
თამხუთავად. ეს სამარცხვინო სულმდა-
ლობა, ერთმანეთის გაუტანლობა, ბეზ-
ღება, შური მასწავლებელთა შორის
ჰქმნის ისეთს ატმოსფერას, რომელიც
სწამლავს სიცოცხლეს და ძირს უთხრის
სწავლა-განათლების საქმეს ჩვენში. რაც
ჩვენს ხელშია, იმას არ ვიცავთ, და რაც
წაგვართვეს, როგორღა დავიბრუნებთ!
ცოტად თუ ბევრად სკოლა მასწავლებ-
ლის ხელშია. თუ მასწავლებლები ერთის
აზრით განიმსჭვალებიან, თუ მათ შორის
ერთობის პრინციპი ღრმად გაიდგამს ფე-
სვებს, თუ ამ პრინციპებში ერთმანეთს
არ უღალატებენ, სკოლის საქმეებს დაამ-
ყარებენ საღ პედაგოგიურს ნიადაგზე,
ჩააყენებენ სკოლას ნორმალურს კალა-
პოტში, იმოქმედებენ სკოლაში პოლი-
ტიკის გარეშე, თვალწინ დაისახვენ ცო-
ცხალს სკოლას, რომელიც უნდა ჰფენ-
დეს თვისს გარშემო განათლების სხივებს
დედა-ენის საშუალებით, მაშინ ჩვენი
სახალხო სკოლაც გამობრუნდება და
დღევანდელი წყვედიადი ნათელად შეი-
ცვლება. სხვა მხრივ მოქმედება საქმის
დამღუბველია და ჩვენი გამაჩანაგებელიც.
ყველა ეს ჩვენს ხელთ არის, მაგრამ
მანც არ ვიცავთ და მით საქვეყნოდ
აღვიარებთ ჩვენს სილაჩრეს. როდემ-
დის?

ლ. ბოცვაძე.

ნაგრძნობ-დანაკვირვები

I

ჩვენი „ინტელიგენტი“ მშობლებ-ნათესავებში.

ბევრი დაწერილა ქართულ ინტელიგენტების შესახებ: ბევრი მათი ნაკლულეგანება აღუნიშნავთ, ბევრიმ 'გაუციცხავთ და სამართლიანად აღუარებიათ მათი მოუშინებლობა, უენერგიობა, გადამანინჯება, ბევრს შემთხვევაში კი გადაგვარებაც. ეს უკანასკნელი ნაკლი, რასაკვირველია, იმის მანჯერებელია, რომ ჩვენს ხალხს, როგორც ერთგუებას, როგორც სხვა და სხვა ფუნქციათა მქონე სოციალურ ორგანიზმს, მძიმე და საშიში ავადმყოფობა გასწენია ტანში და, თუ ენერგული ზომები არ იქმნა მიღებული, თუ მართალი დაიგნოზი არ იქმნა დაუენებული და დასელოვნებულ—გამოცდილ ჯარა—ექიმის მკვეთრი ნეშტური არ მოხვდა სისხლის მომშხამველ იარაღს, მთელი ჩვენი ერის არსება მოიწამლება და, ხანგრძლივ აგონიის შემდეგ, სულს განუტევენ. მაგრამ დღეს ჩვენ არ გვინდა ქართულ ინტელიგენტების ამ დიდ ნაკლთ შეგნოთ... აღმანის სულიერი ვითარება, მისი ხასიათი, მისწრაფება, სიმზატია, ანტიზატია, გონების მიმართულება, მოქმედების სარჩული, აზრთა და მიდრეკილებათა ელფერი უფრო ცოცხლად, უფრო ხათლად და სარწმუნოდ პირად ცხოვრებაში, ზატარა საქმეებში, მომეტებულად რჯახურ განწეობილებაში, ნათესურ ურთიერთობაში გამოიხატება და გამომუდგანდება. რას წარმოადგენს ამ მხრივ ჩვენი „ხსწავლი“? რანაირად გამოიხანს მისი გონებრივ-ზნეობრივი სახე ზატარა-ზატარა და შინაურულ საქმეებში და ურთი-ერთობაში? გლახად, ვიტევი მეტსაც, საზინზლად...

რას უნდა იყოს უტკებეს—უწმინდესი მშობლიურ სიუვარულისა? თუ რომელიმე გრძნობა აღმანისა შეიძლება აღვიართ ციურ და

უწმინდეს გრძნობათ, მაშინ მხოლოდ დღე-მამის სიუვარული შეილებილადმი. არც ერთი დარგი სიუვარულისა: არც ქალ-ვაჟის მიჯნურობა, არც განდგეილის სიუვარული ღვთაებისა, არც ღრმა და გიჟური სიუვარული მამულის შეილისა, არც შეგნებულ—წენარი სიუვარული მეტნიერისა—არ შეედრება სიღრმით, სიძლიერით, უანგარობით და სიწმინდით მშობლიურ სიუვარულს... აღმანი,—ეს მრავალ გნებათა და მიდრეკილებათა მიერ ხშირად მხეტ-ქმნილი,— მხოლოდ მშობლიურ გრძნობაში გამოაკაშკაშებს თვისს ღვთის ხატებას, მხოლოდ მაშინ ხდება ის მართლად წმინდა ზნეობრივ არსად. რასაკვირველია, ეს გრძნობაც, როგორც სხვა გრძნობა—ემოციები, გაცობრიობის განვიითარებასთან ერთად ვითარდება, შალაშინდება, სზეტაკდება, ღრმაგდება. გაცობრიობის განვიითარების პირველ და მეორე საფეხურზე ეს გრძნობა იმუჟსიოურია და უფრო მოკვავცნებს მევირალა და ფახი-ფუხით მოჩხრადე ზატარა მთის მდინარეს, რომელიც ხანგრძლივი და ღრმა არ არის. განვიითარება და კულტურა კი მას აღრმაგებს, ძალას აძლევის, ახანგრძლივებს. ის მაშინ გავს წენარს, მაგრამ მძლავრს, ზღვა-ოკეანეს, რომლის ამოწურვა და დაღევა არაფერს შეუძლიან, სანამ ბუნების კანონები არ შეიცვლეებიან. როგორ ეგოლიურციას განიცდის ეს გრძნობა მომეტებულ შემთხვევაში ქართულ „ხსწავლთა“ არსებაში?—

უკუღმართს, ანომალურს. პირველ ხანებში ის ნორმალურად იზრდება იფურჩქნება. ამ დროს ის მძლავრია, ხშირად ემოციის ხასიათსაც იღებს: მაგრამ, რაც თანდა და თან და წინდა წინ

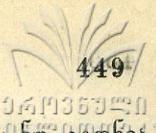

მიდის პრეტენსი ჩვენებური უკუდმართი სწავლა-განათლებისა, ეს კრძნობაც უკუდმართდებოდა, ჰქარკავს სინაზ—სინარსარეს და ბოლოს საზიზღრად მახინჯდება...

ავალანძრავთ ხშირად ნახულ-გაცნობილი ფაქტები. ჩვენს გაკვეთთ გამოთქმულ ზოგად და განუყენებულ აზრებს ისინი ხორცს შესახებ, ენას ჩუღვამენ და ავალანძრავებენ.

აი ავიღოთ ტრადიციული, მუდმივ შრომა-გარჯაში კართულ-გაბმული ჩვენი სასულიერო წოდების ოჯახი კერძოთ, წარმოვიდგინოთ ოჯახი ჩვენებურის ტიპიურის შედავითნისა. რამეღინც იგივე გლეხია, გლეხური ტანისამოსში, გლეხური ზნე-ჩვეულებით, აზრ-მიმართულებით, მისწრაფება იდეალით. ის, რეგორც გლეხი, მიწის შვილია; გუთანი, სხნის-საკვეთი, „ნაღესი აღმასივითა“, ხარკ-კამბები, ურემი—აი მისი საიმედო და სასურველი სახსარი ცხოვრებისა, „თქვენი იმედით ვცოცხლავარ, რამ თქვენით ვჭამო შურისა“—შეუძლიან თამამად სთქვას მან; შედავითნობა—ეს მეორე, მესამე ხარისხოვანი სახსარია ცხოვრებისა. ეს ჩვენი ძველი ტიპის შედავითნე მხელად იმით განიჩნევა თვისი თანა მოძიებებისგან, რამ წიკრა-კითხვა იცის, სავდითო წიგნებს ხშირად გაუგებრად, მექანიკურად „ჩაბუღბუღებს“ ხელმე სუფარში... მაგრამ, რაც გინდა იყოს, მას და მის ოჯახობას ინსტინქტურად მაინც ესმის საკებდობა სწავლისა. რასაკვირველია სწავლის საკებდობა მას ესმის ეგოისტურად, სწავლა მას მაინცა უტურად და საუკეთესო სახსრად გამყოფილი და უზრუნველი ცხოვრების მოსაწყობად. დეე ასე იყოს! ჩვენს შედავითნეს ეს არ გაემტურუნება! რაც გინდა იყოს მას მაინც ესმის სწავლის მნიშვნელობა და სწუერის თვისს შვილს მისცეს სწავლა-განათლება. დიდს შრომას, უნარს, თითქმის თავგანწირვას იჩენს საბრადო ჩვენი შედავითნე შვილის სწავლებაში: ცხოვრების სიღრუჭირით

მოხრილ ზურგით, ხშირად დიდს მანძილზე, უხიდავს ის შვილს შურის დასამინდის ფქვილს და შექმანდს. თითონ ჩამოგლეჯილ-ჩამოფლეთილი, უკანასკნელ კრძებით ვიდულობს საადგომად მაინც შვილისთვის ჩითის და ტილას ტანისამოსს, რამ სიხარულით აავსოს შირმში შვილის გული ერთხელ მაინც წელიწადში. ასე მიდის დრო, ხანი... და აი გაიტანა საბრადო შედავითნე ბურთი და მოედანი. შესძლო თვისი შვილის „კაცად“ გამოყვანა; შეაიარაღა ცხოვრებისთვის საჭირო იარაღით—„დაზღობით“, ხანდისხან უმღელეს სასწავლებლისაც. „ნასწავლმა“ შვილმა გზა გაიკვლია, ცხოვრებას ადლო აულო, „დიდ კაცებში“ გაერია, თითქმის თითონაც კახდა „დიდ-კაცათ“—ზნაქტივის მქონე ექიმად, ვექილად, ვაზუღარულ მასწავლებლად, „ინჯინერად“... მას კარი დიაქვს უველასთვის; ქართველურ გულანდლობას და შურმარადობას იჩენს. ხშირად მართავს წვეულებებს; ვის არ შეხვდები მის სახლში? უველას, კარდა დედ-მამისა, კარდა დარბო-ლატაკი მისი ნათესავებთან. რცხვენინან, ბატონებო, თვისი წელში მოხრილი, ჩამოქანკული, ხელებ დაბეკვლილი, თმა-წვერ-უღვამ კანჩნელი მამა—შედავითნე და ჭრელ ხელსახოცით თავ-შეკრული, კბილებ ჩაცხვნილი და ჩამომხმარი დედა-მშობელი ბრწყინვალე და „განათლებულ“ სტუმრებს უჩვენოს, მათში სამარცხვინოთ გაურიოს?! ვსთქვათ ამ ჩვენში „დღომით“ და „ჭადით“ გამოცხრდილმა „ნასწავლმა“ განიზრახა კაბედიერება, ცხოვრებისთვის შეუდღის ვივნა-მიხანხვა. მას, რასაკვირველია, უნდა დაუმტობრდეს მდიდარს და „შთამომავლობიან“ ოჯახს, შეერთოს ამ, მომეტებულ შემთხვევაში გადაგვჯრების გზაზე დამდგარ, ოჯახის ნასწავლი, კურს-დამთავრებული უბეკლუცესი აჩნება... ბედმა გაუღიმა... აღჩუ დაუჯდა. კეკლუცმა „მაშიკომ“, „ტანცი მაინციის“ მოყვარულმა, „მაღინა-კაღინას“

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

მეტრფიალემ, გაბუნდნიერ ჩვენი მედავითნის შვილი თანხმობით... „ქრეს ზვარაკის“ თაყვანის მცემელმა და მონა-მორჩილმა მამამ დალოცა და აკურთხა ისინი... დადგა ჟამი ბუნდნიერებისა და განცხრამისა—ჯვარის წერა-ქარწილი. დათი, ნადარა, ებანი, წინწილა და სავიერი მხარულად, ნახად, ხმატკობილად, წარმტაცათ უტკობებენ სმენას ბუნდნიერ რჩეულთ ამ ქარწილის დამსწრეთა. სულა და გულა რაც გინდა სუეველაფერი უხვათ არის სუფრა-ზე! რჩეული, გამწვეკშიდნი, მობრტყვიალე სტუმრები ბუხებივით ირევიან... უბრალო, შორეული ნაცნობიც მოუწვევიათ უხვ მასპინძლებს... მხოლოდ აღარ ჩანან მეფის დედ-მამა, ჩვენი ნაცნობნი მედავითნე და მისი ღიხსეული, სათნოანი მეუღლე! ისინი სხუდან თვის გატყვარტულ და ფარდალადა ქახში და მისიუვარულე, სათნოან და სუეველაფერის მხატვარულ გულით მაინც უსურვებენ ძვირფასს შვილს, ტანჯვა-ვაებით და თავკანწირვით გამოზრდილს, ბუნდნიერებს, სიკეთეს და სიცოცხლეს. ისინი რაღაც უხერხულათა გრძობენ თავს, რომ შიკადად არ ესწრებიან შვილის ბუნდნიერებს, მაგრამ მაინც არ სდრტვინავენ, არ ემდურებიან შვილს; ისინი მზათ არიან სუეველაფერი ახტობ მას, მათს მზე და მთვარეს... „მზე და მთვარე“ კი უკადრისობს თვისი მშობელ-ამღვრდელ, თავკანწირულ მამაკე, დედ-მამას; რცხვიანა გვერდით მიუსვას თვისი უბრალო, ღარიბ-დატკავი, მაგრამ ხტობისანი, სათნოანი თუ განწირული, ნამდვილ დუთაბერი გრძობით აღსავსე დედ-მამა გამომზრანტულ, უსულ-გულა და გადამხინჯებულ ცოლის დედ-მამას. აი ნყოფი ცრუ განათლებისა! აი სამარცხვიან სურათი სულიერად დაცემისა! აი „კუდაბოზიკობა“ ჩვენი ინტელიგენტისა! ნუ გვჩნია, ხტვიცემულა მკითხველ, რომ მე ხამიფლეტს ვსწერ-

დე ჩვენ „ნასწავლების“ შესახებ; ნუ გვჩნია, რომ დახტული სურათი ჩემის ფანტაზიის ნყოფია და თანამედროვე სინამდვილე მსვავს რასმეს არ გვაძლევეს. მიხედ-მოხედეთ, მივიტონ-მოვიტონეთ, თავისთავსაც დაუკვირდით, ვაუტყურად შეხედეთ თვალეში სინამდვილეს და მშინ შეიძლება შემორე ნათქვამი მთლად ან ნაწილად მაინც სიმართლე გამოდგეს ბევრს ჩვენთავანის შესახებ...

იშვიათად, ძლიერ იშვიათი ჩვენში ტიპი ისეთის „ნასწავლის“, როგორც იყო საბრალო უდროოდ გადაცვლილი მელიტონ ჩოგვაძე, — ეს **ნამდვილი შვილი** თვისის დედმამისა და სამშობლსი. ის სტუდენტობის დროს და მშინაც, როდესაც „კარგი ადგილი“ ეტირა, შესანიშნავის სიუვარულით ეხერობოდა დედ-მამას, ნათესავებს და ერთ მესოფლეებს. სწავლამ, „კარგმა ადგილმა“ ანამც თუ არ დაამოწა მელიტონ თავისიანებს; შირ იქით მათ გაადრმავეს მათში სიუვარული, ნდობა, სიმხტია. რამდენჯერ უნახვთ მელიტონი სტუდენტობის დროს, რომ სიმინდით სავსე ტომართი ზურგზე მიდიოდა წისქვილში; რამდენჯერ უნახვთ მელიტონი, რომ თვისი მეზობლის ტვირთით ზურგზე მიდიოდა თავის სოფელში. მიდის ფეხით მელიტონი თავის სოფელში, დაქწია გზაზე საბრალო მხურეებულ მეზობელს, რომელიც დატვირთული ძლივს მიათრევს ფეხებს. ახერებს მეზობელს, ართმევს ტვირთს, იკიდებს ზურგზე და მიაქვს სოფელში.

ეს ანგდოტი არ გვეჩვენს; ეს ფაქტია. ასეთი შემთხვევები ხშირი იყო მელიტონის ცხოვრებაში. და ხადხმაც დააფასა ეს!

აი ნამდვილი ნასწავლი; აი ღიხსი შვილი დედმამისა და „მარლი“ ამა სოფლისა!

იპ. ვართავაძე.

კლას გარედ კითხვა

საკითხი კლასში და კლას გარედ კითხვის შესახებ ფრიად საჭიროა. ამას ამ ბოლო დროს დიდს ყურადღებას აქცევენ ყველა პედაგოგები და პედაგოგიური ჟურნალ-გაზეთებიც. ყველგან არკვევენ კლას გარედ კითხვის მნიშვნელობას, ახასიათებენ სხვა და სხვა ტიპის მკითხველ-მოწაფეებს და არჩევენ მათთვის საკითხვა წიგნებს.

პედაგოგების აზრით საბავშვო საკითხავი წიგნი უნდა აკმაყოფილებდეს მხატვრულს და პედაგოგიურს მოთხოვნილებას:

1) საბავშვო წიგნი პირველ ყოვლისა უნდა იყოს მხატვრული ნაწარმოები. ცოცხალი სახეები, მართალი შინაარსი, კაზმული ფორმა — ყველა ეს ხელს უწყობს ბავშვში წიგნის კითხვის სიყვარულის გაძლიერებას და საზოგადოთ ბავშვის სულის აღზრდას. ჩვენ საბავშვო მწერლობაშია ც ბლომად მოიპოვება მხატვრული ნაწარმოები, მაგრამ, საუბედუროდ, ისეა გაფანტული ჟურნალ-გაზეთებში, რომ თუ ვინმემ თავი არ მოუყარა და არ გამოისცა — უსარგებლო იქნება ჩვენი ბავშვებისათვის.

2) საბავშვო წიგნი საკმარისად შემაქცევარი და მიმზიდველი უნდა იყოს ბავშვისათვის. დიდების შეხედულებით ბევრს კარგს წიგნს ბავშვები არ კითხულობენ. ბავშვის ხალისის გაგება თეორიულად არ შეიძლება, ამისათვის დაკვირვებაა საჭირო.

3) საბავშვო წიგნის შინაარსი სიმართლეს უნდა შეიცავდეს. იმაში საჭირო არ არის ცხოვრების დაფერადება, არც მისი იდეალიზაცია, არც ფერების შესქელება.

4) საბავშვო წიგნმა უნდა მისცეს ბავშვებს დებულებითი შინაარსი. იმაში ცხადად უნდა ჩნდეს სიმართლისა და სიკეთის ზნეობრივი იდეალი, შეზავებული ბავშვებისადმი სიყვარულით, რომელიც თავისთავად უარპყოფს, როგორც ზედმეტს რეალიზმს, აგრეთვე სანტიმეტალობასაც. რამდენადაც არა სასურველია ტიპი ისეთის ბავშვებისა, რომელთაც არ იციან რა ხდება თავის გარშემო, იმდენადვე დამლუბველია მეორე ტიპი ათის წლის ბავშვისა, რომელიც ჩაფლულა ცხოვრების პროზაში და მის სიცრუეში.

5) საბავშვო წიგნი გამამხნეველი და სამხიარულო უნდა იყოს. იქ ადგილი არ უნდა ჰქონდეს პესსიმზს, მოქანცულობას, უიმედობას. წიგნმა არ უნდა მოშალოს ბავშვის საღი სიყვარული ცხოვრებისადმი, არ უნდა დაანადვლიანოს ცხოვრებულაგზით, არ უნდა განუვითაროს მელანხოლია.

6) საბავშვო წიგნი ქკუის მასწავლებელი უნდა იყოს, მაგრამ არა ტენდენციოზური. არ შეიძლება უარ ვჰყოთ ზოგიერთი საბავშვო მოთხრობები, რომელიც იძლევა შესაფერისს მორალურ დარიგებას. იქ, სადაც ფაბულა იმდენად ცხადია და სამართლიანი, დასკვნა თავისთავად ცხადია და გასაგები ბავშვებისათვის, იქ ყველაფერი საგულისხმიეროც იქნება; მაგრამ თუ მოთხრობა იღვას ემორჩილება, შეთხზულია მორალურ მოძღვრებისათვის, სადაც მწერალი სიმართლეს ღალატობს ზნეობრივი სწავლის გასამარჯვებლად, იქ ჩვენ თვალწინ ტენდენცია გვეჩხირება.

აი უმთავრესი პირობები, რასაც უნდა აკმაყოფილებდეს საბავშვო წიგნებს ში-

ნაარსი. რაც გარეგნობას შეეხება—წიგნი უნდა აკმაყოფილებდეს ბავშვის ესტეტიურ მოთხოვნილებას. წიგნებში საჭიროა მხატვრული სურათები, ქაღალდი სქელი, ასოებიც საკმარისად მსხვილი და გარკვეული.

ესლა შევეხოთ თუ რა პრინციპებზე უნდა იქმნას აგებული კლას გარედ კითხვა. ამ საკითხს პედაგოგები ასე არკვევენ:

1) კლასს გარედ კითხვა უნდა შეადგენდეს კლასში ნასწავლის დამატებას და გაგრძელებას, ამასთან უნდა სწარმოებდეს სისტემატიურად.

2) კითხვამ უნდა დააჩვიოს ბავშვები აქტიურ მოქმედებას, არა მარტო წიგნების არჩევაში, არამედ საკითხავ ნაწარმოების შინაარსის დამოუკიდებულებაშიაც.

3) დასასრულ კითხვა უნდა იქნეს ინდივიდუალური.

კლას გარედ კითხვის წესიერად მოსაწყობად საკმარისი არ არის მარტო თეორიული რჩევა, საჭიროა კიდევ განხილვა სხვა და სხვა პირობებისა და წესისა, რომ კითხვა პრაქტიკულად განხორციელდეს სკოლაში. ამისათვის საჭიროა მიექცეს ყურადღება: 1) წიგნების არჩევას სკოლაში, 2) წაკითხულის შემოწმებას და 3) მოწაფეების დაჩვევას დამოუკიდებლად კლას გარედ კითხვაში.

ა) **საკითხავ წიგნების არჩევა.** კლას გარედ კითხვა უნდა შეადგენდეს კლასში წაკითხულის დამატებას და შევსებას. აქედან სჩანს, რომ მასწავლებელმა თავდაპირველად უნდა აარჩიოს ისეთი წიგნები, რომლის შინაარსი უდგება კლასში საკითხავად შემოღებულს წიგნს. ამ წიგნებიდან უნდა აარჩიოს საუკეთესო წიგნები, რომლის წაკითხვა უნდა დაევალოს ყველა მოწაფეს. ამისთანა წიგნები ბევრი

უნდა იყოს. საკლასო საკითხავი წიგნის თითოეულს განყოფილებაზედ უნდა მოსდიოდეს ორი-სამი წიგნი კლას გარედ სავალდებულო საკითხავად. რასაკვირველია, მოწაფის წლოვანების მიხედვით, სავალდებულო საკითხავ წიგნების რიცხვიც იზრდება. სასურველია, რომ სავალდებულო საკითხავი წიგნებიც რამდენიმე ცალი იყოს სკოლაში, რომ მისი წაკითხვა ერთსა და იმავე დროს რამდენსამე მოწაფეს შეეძლოს. დანარჩენი წიგნები მოწაფეებმა თავის გემოზე უნდა აირჩიონ წასაკითხად. ამასთან შესაძლებელია, რომ ბავშვების მიერ თავისუფალ კითხვას შემთხვევითი, უსისტემო ხასიათი მიეცეს. რომ წესიერება ჩამოვარდეს ბავშვების კითხვაში, მასწავლებელმა აქაც ხელმძღვანელობა უნდა გაუწიოს და დაიცვას ზოგიერთი სისტემა.

როცა მოწაფეებს აწვდიან სხვა და სხვა შინაარსის წიგნებს და აკვირდებიან ვინ როგორ კითხულობს, ვის რა აინტერესებს და რომელი წიგნი რა გვარ შთაბეჭდილებას ახდენს მათზედ, მასწავლებელს ამ დროს შეუძლია გაიგოს მოწაფის გემოვნება და გამოარკვიოს ტიპი მკითხველებისა. იქნება ყველაზედ უკეთესი საშუალებად თითოეული ტიპის მკითხველთათვის ცალკე სიის შედგენა შეიქნეს. ვინც კითხვაში გულ-გრილობას იჩენს, იმას უნდა მიაწოდონ საკითხავად უფრო საინტერესო მოთხრობები. ვინც ბევრს წიგნებს თხოულობს და ჩქარ-ჩქარაც კითხულობს, მათთვის წიგნების არჩევა იმდენად ძნელი არ არის, რამდენადაც წაკითხულის შეთვისება. შეიძლება ბევრი იკითხონ, მაგრამ ამ გვარი კითხვა, სიჩქარის გამო, უნაყოფო იქნება. აფფექტებისათვის მკითხველები დიდს აქტიურს მონაწილეობას იღებენ წიგნ-

ბის არჩევაში, მაგრამ მათი მოთხოვნით
 ლეზა წიგნებისაგან ცალმხრივია: ისინი
 წიგნებში ეძებენ მხოლოდ ძლიერ შთა-
 ბეჭდილებას, სხვა შინაარსიან წიგნებს
 გულ-გრილად ეპყრობიან. როცა მასწავ-
 ლებელი ამ გვარ ტიპებისათვის ადგენს
 წიგნების სიას, ყურადღება უნდა მიაქ-
 ციოს ამ ტიპის განსაკუთრებულ თვისე-
 ბას. ძალა რომ არ დაატანოს ამ ჯურის
 მკითხველთ გემოვნებას და ერთბაშად
 რომ არ შესცვალოს ხასიათი მათ მიერ
 არჩეული წიგნებისა, მასწავლებელმა თან
 და თან უნდა გაათავსოს მათი ინტე-
 რესები ნელ-ნელა ახალი შინაარსიან
 წიგნების შეპარებით. ვინც დიდის ხალი-
 სით ეტანება წიგნებს, ზოგჯერ თხოუ-
 ლობს ამ ინტერესის შესუსტებასაც უფ-
 რო სერიოზული კითხვის გაძლიერებით.
 რასაკვირვებელია ამ გვარს მკითხველებს
 მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს, უფრო
 მაშინ, როცა მათ წასაკითხად უფრო სე-
 რიოზული, მათის სიტყვით „მოსაწყენი“
 წიგნები შეხვდებათ. მაგრამ ამ შემთხვე-
 ვაშიაც, თუ საჭიროება არ მოითხოვს,
 ბავშვის გემოვნებისადმი ძალ-დატანება
 არ უნდა. საჭიროა ბავშვმა კითხვა შეი-
 ყვაროს, მიეჩვიოს ერთსაც და მეორესაც.
 ეს კი შესაძლებელია, როცა მოწაფეებს
 რამდენადმე მაინც თავისუფლება აქვსთ
 წიგნების არჩევაში და როცა მასწავლე-
 ბელიც მათი გემოვნების მიხედვით აწე-
 დის წიგნებს. თავი საქმეა ბავშვის გემო-
 ვნების გაგება, — მაშინ ხელმძღვანელობაც
 უფრო ნაყოფიერი იქნება.

ბავშვების მიერ საკითხავ წიგნების არ-
 ჩევის დროს ძლიერ საჭიროა ხელმძღვა-
 ნელობა სისტემატიურად კითხვაში,
 რაც ერთგვარ სიძნელესაც შეადგენს.
 როგორც წიგნების დალაგება სისტემა-
 ზედ, აგრეთვე სისტემატიური კითხვის

მოწყობაც ადვილი საქმე არ არის. მას-
 წავლებლისათვის, როცა მას მოუხდება
 მუშაობა ჯერ გაუკვლეველ გზაზედ. მარ-
 თალია ჩვენი საბავშვო მწერლობა ჯერ
 კიდევ ღარიბია საკითხავ წიგნებით, მაგ-
 რამ რაც არსებობს იმის სისტემატიურად
 დალაგებისათვისაც დღემდის არავის უზ-
 რუნვია და ამიტომაც მასწავლებელს
 დღეს-დღეობით წინ არ აქვს სახელმძღვა-
 ნელოდ სხვისი გამოცდილება, მაგრამ
 უნდა ვსთქვათ, რომ სხვისი გამოცდი-
 ლება ამ საქმეში ბევრად ხელსაყრელი
 არც იქნება, თუ საკლასო საკითხავი
 წიგნები სხვა და სხვა და სკოლის ცხოვ-
 რებაც იმ განსხვავებულს პირობებშია, —
 კითხვის სისტემაც შეიცვლება.

საქმით კითხვაში სისტემის განხორცი-
 ელება სკოლებში კიდევ იმით არის ძნე-
 ლი, რომ, გადაჭრით რომ ვსთქვათ, თი-
 თოეული მოწაფე და თითოეული ტიპი
 განსაკუთრებულ სისტემას ითხოვს. მაგ-
 რამ მაინც შესაძლებელია სკოლაში მო-
 წაფეს, რომელიც უბრუნებს მასწავლე-
 ბელს წაკითხულს წიგნს, მიაწოდონ
 სხვა იმგვარივე შინაარსის წიგნი. ამ
 სახით მოწაფეს შეუძლია მიყოლებით
 წაიკითხოს რამდენიმე წიგნი ერთსა და
 იმავე თემაზედ. ამას გარდა სავალდებუ-
 ლო საკითხავ წიგნთა სიაში მასწავლე-
 ბელს შეუძლია შეიტანოს ზოგი ისეთი
 წიგნებიც, რომლებიც ეხებიან ერთს
 რომელსამე მოვლენას ცხოვრებაში და
 აშუქებს მას სხვა და სხვა მხრივ, ამ სა-
 ხით მოწაფეები წაიკითხავენ მთელს რიგს
 მოთხრობებისას განსაზღვრულს თემაზედ.
 თითოეულს განყოფილებაში (გარდა I-
 სა) შეიძლება დაინიშნოს ორი ამისთანა
 თემა წლის განმავლობაში, იმ მოსაზრე-
 ბით, რომ ყოველ ნახევარი წლის ბო-
 ლოს მოანდომონ რამდენიმე დრო წაკი-

თხული წიგნების საერთოდ გარჩევას. ამას გარდა საერთო კითხვების დროსაც შეიძლება აიღონ მოთხრობა ერთი და იმავე შინაარსისა. ამ სახით მოწაფეებს თან და თან შეუგროვდებათ მრავალი აზრი და სურათები, რასაც სისტემატიური კითხვით შეიძენენ.

ბ) შემოწმება ბავშვების მიერ წაკითხულისა: ნაყოფი კითხვისა იმაზეა დამოკიდებული, თუ როგორ კითხულობენ ბავშვები. ამ მხრით დაკვირვება ბევრს განსხვავებას აღმოაჩენს. ზერელე კითხვა ზოგიერთ ბავშვებისა მათი დამახასიათებელი ნიშანია. ამიტომაც საჭიროა შემოწმება იმისი, თუ როგორ ითვისებენ მოწაფეები წაკითხულს.

მაგრამ მასწავლებლისათვის საინტერესოა და საჭირო მეორე საკითხიც: როგორ მოეპყრნენ ბავშვები წიგნს. როგორ მოეწონათ იგი, რა არის მაგალითად წიგნში მათთვის სახალისო, ან ხალისს მოკლებული. ამ ცნობებით მასწავლებელს ადვილად შეუძლია დანამდვილებით განსაზღვროს, რომელ ტიპს ეკუთვნის ესა თუ ის მკითხველი მოწაფე და მაშასადამე როგორი ხელმძღვანელობა უნდა გაუწიოს მან წაღებულ წიგნების კითხვაში. ამ სახით წაკითხულის შემოწმებას ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: ა) გაცება თუ რამდენად შეუგნია ბავშვს და შეუთვისებია წაღებული წიგნის შინაარსი, ბ) რა ხარისხის და ხასიათისაა ის შთაბეჭდილებანი, რაც ყმაწვილს გამოუტანია წიგნის წაკითხვისაგან. შემოწმება შეიძლება ზეპირადაც და წერიტაც. ზეპირ შემოწმებისათვის უკეთესია კვირაში ცალკე ერთი საათი დაინიშნოს წიგნების მიცემამდის, რომ დარწმუნდეს მასწავლებელი რა წიგნს საჭიროებს მოწაფე. როცა ერთ დროს ხდება წაკით-

ხულის შემოწმებაც, წიგნების უკან დაბრუნება და ახლის მიცემაც, მაშინ უნებლიეთ წიგნების მიცემა აჩქარებით მოხდება, რაც ხელს შეუშლის ბავშვების კითხვის მოწეს-რიგებას. ეს კი სასურველი არ არის.

ზეპირი შემოწმება სხვა და სხვა ნაირად შეიძლება მოხდეს: ა) წაკითხულის თავისუფლად მოყოლებით, ბ) წაკითხულიდან ზეპირ გამოკვევით, დაწვრილებით მოთხრობით ერთი რომელიმე ეპიზოდის, ან რომელიმე მომქმედ პირის შესახებ, გ) მასწავლებლის კითხვებზე პასუხის მიცემით. თვითონ კითხვები შეიძლება სხვა და სხვა გვარი იყოს. ზოგი კითხვები შეეხება წიგნის შინაარსს, სხვები უმთავრეს მომქმედ პირთა დახასიათებას, ზოგიც წაკითხული წიგნის მთავარს აზრს, ზოგი წაკითხული წიგნის შინაარსის კავშირს სხვა წაკითხულ სტატიების, კლასში ან სახლში წაკითხულ წიგნების შინაარსთან და სხ. დ) ცალკე მოწაფესთან შეკავშირებული საუბრის გამართვით და ბოლოს ე) მთელ კლასთან საერთო საუბრის სახით წაკითხულ თხზულებათა შესახებ. პირველ ოთხს წესს შემოწმებისას ერთეული შემოწმების სახე აქვს, მეხუთეს კი კოლექტიური ხასიათი აქვს.

წაკითხულის ზეპირი შემოწმება უფრო მარტივია და ადვილი, ის ნაკლებ შრომას ითხოვს მოწაფის მხრით და ნაკლებს ყურადღებას მასწავლებლისაგან, მისი ნაკლულევალება მხოლოდ იმაშია, რომ ის არ სტოვებს თვალსაჩინო კვალს მოწაფეში წაკითხულ წიგნებისაგან. ყველაფერი დავიწყების კანონს ემორჩილება და იმათში ისიც, რასაც მოწაფეები ამოკითხავენ წიგნებიდან. ვისაც უნდა ეს შინაარსი დიდხანს შეინარჩუნოს მეხსიერებაში, უნდა მიაკრას იგი რასმე გარეგ-

ნულს, ნივთიერს, თვალსაჩინოს და ხან და ხან აღადგინოს იგი მესხიერებაში. აი ამიტომ ზეპირ შემოწმებასთან ერთად უფლება აქვს—წერით შემოწმებასაც.

წერითი შემოწმება თან და თანობით უნდა შემოიღონ და თან და თანვე უნდა გაართულონ. ყველაზე უფრო მარტივია წიგნის სათაურის და მთავარ მომქმედ პირთა ჩაწერა. წაკითხული წიგნების ჩასაწერად უნდა შემოიღონ ცალკე რვეული, სადაც თითოეული მოწაფე აღნიშნავს: 1) ავტორის სახელს, 2) წიგნის სათაურს, 3) მთავარ მომქმედ პირთა სახელებს, 4) წაკითხვის დროს, 5) შენიშვნა იმის შესახებ მოეწონა წიგნი თუ არა. ასეთი რვეულის შემოღება შეიძლება სწავლების მეორე წლიდანაც. რომ არ გააფუჭონ ბავშვებმა რვეულები, შეიძლება ის მიეცეს მხოლოდ თითოჯერ ჩასაწერად. წიგნთან ერთად რვეულსაც უბრუნებენ მასწავლებელს, რომელსაც შენახული აქვს შემდეგ ჩაწერამდის.

როცა ბავშვები ამ ფორმაზე მიეჩვევიან ჩაწერას, შეიძლება შემდეგ მარტივად მოკლე შინაარსის ჩაწერა ერთის წინადადებით. მაგ. „აქ ნაამბობია რა გაჭირვება გამოიარა ყვავილისგან დაბრმავებულმა ობოლმა სოფელმა ლექსომ ვაჭრის ხელში“. („ღვთის შვილი“ საყმაწვილო მოთხრობანი ეკ. გაბაშვილისა). წერით შემოწმებისათვის უმაღლეს ფორმად უნდა აღიარებულ იქნას ცოტათ თუ ბევრად ვრცლად გადმოცემა წაკითხულ წიგნის შინაარსისა და აგრეთვე წერილობითი პასუხი სხვა და სხვა კითხვებზედ წიგნის შინაარსის მიხედვით. ამგვარი ჩაწერა ითხოვს ცოტად თუ ბევრად საკუთარი აზრის გამოთქმის ცოდნას, ამიტომ ამ შემთხვევაში სიფრთხილე საჭირო. ასეთი ჩაწერა შინაარსისა

თან და თანობით შეიძლება მესამე წელს და მუდმივ მოთხოვნადად შეიძლება გახდეს არა უადრეს მეოთხე წლისა. აქ სასარგებლო იქნება ჩაწერილში შეიტანონ ნარკვევები წაკითხულიდან (მაგ. ბუნების აწერილობა სხვა და სხვა დროს, უმთავრესი აზრი და სხ.)

წერილობითი შემოწმება მეტად გართულდება თხზულებებში. უმჯობესია თხზულების წერა კოლექტიურად წაკითხულის საუკეთესოდ შეთვისებისა და გარჩევის შემდეგ. უფროს განყოფილებებში (IV და V) შეიძლება წერითი თხზულებების სარგებლობა, როგორც შესამოწმებელი ხერხი კოლექტიური კითხვის დამოუკიდებლადაც. საწერი სამუშაო ამ შემთხვევაში წარმოადგენს წერითი პასუხის გაფართოებას კითხვებზე თხზულებამდის. მაგრამ ეს თხზულებები სასურველი არ არის იმიტომ, რომ მოწაფეები გულ გრილად მოეპყრობიან შინ დამოუკიდებელ კითხვას.

გ) მოწაფეების მიჩვევა კლას გარედ დამოუკიდებელ კითხვას.

კლას გარედ კითხვის გონიერად მოწყობა მასწავლებლისაგან ბევრს შრომასა და ჯაფას ითხოვს, არა მარტო წიგნების არჩევაში, არამედ აზრიანად და დამოუკიდებლად სახლში კითხვის მიჩვევაშიაც. აქ მასწავლებელს წინ აქვს ორი მიზანი: აღძრას მოწაფეში ხალისი კითხვისა და ხელმძღვანელობა—როგორ უნდა იკითხოს მოწაფემ წიგნი სახლში. ამ მიზნისადმი მისაღწევად ორი უმთავრესი საშუალებაა: ა) მოთხრობების კითხვა კლასში და ბ) კოლექტიური კითხვა. ორსავე კითხვას თან მიჰყვება საუბრები.

მასწავლებლის მიერ კითხვა კლასში და მიყოლებული საუბარი, ანუ ესრედ წოდებული „აღმზრდელიობითი კითხვა“, შეადგენს მშვენიერს საფეხურს საკლას-

სო კითხვიდან კლას გარეთ კითხვაზე გადასასვლელად. ასეთი კითხვა ერთბაშად ორს მიზანს ემსახურება: ის უღვიძებს მოწაფეს წიგნის კითხვის ხალისს, აღუძრავს ხალისს თვითონ წაიკითხონ რამე საინტერესო; ამას გარდა აჩვენებს ბავშვებს ერთბაშად წარმოიდგინოს მოთხრობის ჩონჩხი, გამოიჭიროს მთავარი ძაფი, რომელზედაც ასხმულია თვალწინ გადაშლილი ამბავი. ეს შეჩვევა კი, რომ არ გაიფანტნენ მოთხრობის წვრილმანებში, შეიძლონ გამოკრეფა მთავარის აზრისა, დიდი ღირსებაა დამოუკიდებლად კითხვის დროს. ამიტომ, ვიდრე მასწავლებელი შინ საკითხავად დაუბრუნებდეს წიგნებს, უნდა მოაწყოს რამდენიმე ისეთი საკლასო კითხვა, რომლითაც უნდა მოამზადოს მოწაფეები კლას გარედ დამოუკიდებელ კითხვისათვის.

კოლექტიური კითხვა ორნაირად შეიძლება: ა) რომელიმე მოთხრობის საერთო კითხვით ყველა მოწაფეების მიერ რიგ-რიგად და ბ) ყველა მოწაფეთათვის ერთი და იმავე თხზულების სახლში სავალდებულოდ წაკითხვის დანიშვნით განსაზღვრულ დროს განმავლობაში.

საზოგადო შეერთებული კითხვა სასარგებლოა ბავშვებში ხმა მალალ კითხვის გასავითარებლად. ის შეიძლება იქ, სადაც ბავშვებს კითხვის მექანიზმი საკმარად განვითარებული აქვს. ის შეიძლება პანსიონებში ზამთრის გრძელ საღამოებით. აქ ასეთი კითხვა ბავშვებისათვის სასიამოვნოც არის და სასარგებლოც.

კოლექტიური კითხვა უცხო ქვეყნებში კიდევ სხვანაირად არის მოწყობილი. ზოგან დიდის წარმატებით სარგებლობენ მოძრავ ბიბლიოტეკებით, რომელიც შესდგება საუკეთესო ლიტერატურულ ნაწარმოებიდგან, რომელთაგან თითოეული იმდენი ცალია, რომ საკმარისია მთელის განყოფილებისათვის. ეს თხზულებები გადააქვთ სკოლიდან სკოლებში. როცა მასწავლებელი მიიღებს ასეთს ბიბლიო-

ტეკას, ურიგებს მოწაფეებს თითო ცალს ერთსა და იმავე წიგნს და დაუნიშნავს ვადას, რომლის განმავლობაშიაც უნდა წაიკითხოს; ვადაზედ (მაგ. კვირა) მასწავლებელი გამოართმევს უკან წიგნებს და დაუწყებს საერთო საუბარს წაკითხული წიგნის შესახებ. მოწაფეები ერთმანეთს შევლიან და დაწვრილებით მოწყვებიან წაკითხულის შინაარსს. შინაარსის გადმოცემის შემდეგ საუბარი გაიმართება მოქმედ პირთა მოკლედ დახასიათებაზე და უმთავრესი აზრის შედგენაზედ. ეს საზოგადო საკლასო სამუშაო დასრულდება შესაფერისი საკლასო ან საშინაო საწერით. ერთს სკოლაში წაკითხული და გამოყენებული წიგნები გაიგზავნება შემდეგ სხვა სკოლაში.

არ შეიძლება არ აღვიაროთ, რომ ამ გვარი კოლექტიური კითხვა დიდათ სასარგებლოა და ნაყოფიერი. ასეთი კითხვა მთელს კლასს, თითქმის ზარმაცს და გულგრილ მოწაფეებსაც კი ჩაითრევს სამუშაოში, ამას გარდა ზედ მიყოლებული საუბრები ხელს უწყობს წაკითხულის საუკეთესოდ შეთვისებას. იმ წვრილმან ადგილებს, რომელსაც სერიოზული მნიშვნელობა აქვს და რომელიც ბავშვებს უყურადღებოდ დაუტოვებიათ, ხელახლად მოიგონებენ და შეიგნებენ, რომ წაკითხვა უფრო გულდასმით უნდა. ასეთი საუბრები ჩინებული საშუალებაა ბავშვებში წაკითხულის შინაარსისადმი აქტიური დამოკიდებულების გასავითარებლად. წაკითხული ნაწარმოების ანალიზით მოწაფეები არა თუ შეითვისებენ მის შინაარსს და მოაწესრიგებენ თავიანთ გრძნობებს და გამოერკვევიან იმ შთაბეჭდილებებში, რაც წიგნიდან მიუღიათ, არამედ შეიმუშავებენ თავისთვის, თავის გემოზედ მოთხოვნილებებს წიგნზე. მის შინაარსზე და ფაბულაზედ. ასე დაყენებული კოლექტიური კითხვა ხელს უწყობს მალალი ტიპის კითხვის შესწავლას და განვითარებას.

კახაბერია.

ვილიამ ჯემსი

საუბრები ფსიხოლოგიაზე

III

ბავშვი, როგორც მომქმედი ორგანიზმი

შემეცნების ნაკადს აქვს ორი ფუნქცია: იგი იწვევს ჩვენში შეგნებას და მოქმედებას.

რომელი მათგანია უფრო არსებითი?

აქ უნდა შევეჩინოთ ძველს—ისტორიულ სხვაობას აზრთა შორის ამ საგნის შესახებ.

უმრავლესობა ყოველთვის იმდენათ აფასებდა ადამიანის სულიერ პროცესებს, რამდენადაც ამ უკანასკნელთ გავლენა და მნიშვნელობა აქვთ ადამიანის პრაქტიკულ ცხოვრებაში. ფილოსოფოსები კი—წინააღმდეგი სხვა აზრისა იყვნენ. ისინი ამბობდნენ: „ადამიანის უმაღლესი დიდება იმაში მდგომარეობს, რომ იგი იქნეს არსება გონიერი, შეიგნოს აბსოლუტური, სამარადისო და უნივერსალური ტეშმარტება. გონების მიმართვის პრაქტიკულ მიზნებისადმი დამოკიდებული მნიშვნელობა აქვს. მხოლოდ „თეორიული ძიება ნივთთა“ არის იმის ღირსი, რაზედაც უნდა ავარჯიშოს და ამოქმედოს თავისი ძალი ადამიანის სულმა“. იმაზე მეტის განსხვავების წარმოდგენა შეუძლებელია, რაც ამა თუ იმ შეხედულების მიმხრობისაგან წარმოსდგება, ვინ რას გაუსვამს ხაზს—პრაქტიკულს თუ თეორიულ დეკლარაციას. უკანასკნელ შემთხვევაში უარ-ყოფა ვნებათა და გრძობებულობათა, განშორება სოფლიურ ამოცემისაგან არა თუ ეპატიება ადამიანს, საქებარიცა მისთვის. ამ შეხედულების თანახმად, ყოველივე მას, რაც ხელს უწყობს მუდრო და განჭვრეტელობით ცხოვრებას, უნდა ვუყურებდეთ, როგორც საფუნქციონარ ადამიანის უმაღლეს განვითარებისას.

ზირიქით, პირველ შემთხვევაში ადამიანი, განჭვრეტელობითი ცხოვრების მძიებელი, არა სრული ქმნილებაა. პირველი შეხედულების თანახმად, სწორედ ვნებანი და პრაქტიკული ტალანტი შეადგენს ადამიანთა დიდებას.

ვერ უარყოფთ, რომ თანამედროვე ფსიხოლოგიას სიმძიმის ცენტრი უძველესი მარტოოდენ სულის მსჯელობითი ფუნქციებში, როგორც ოქტობრდენ ზღატანი, არისტოტელი და სხვა კლასიკური ფილოსოფოსები, არამედ სულ სხვაგან, რაც ამდენხანს, ასე ვთქვათ, აბუხათ იყო აგდებული: ეს განსვით ფუნქცია, რომელიც ემსახურება ადამიანის ცხოვრების პრაქტიკულ მხარეს. უკანასკნელი შეხედულება შემუშავდა ევოლიუციონური თეორიის წყალობით. საფუძველი გვაქვს ვიფიქრეთ, რომ ადამიანი განვითარდა დაბალ არსებათაგან, რომელთაც—ძალიან საეჭვოა, ჰქონდათ თუ არა რაიმე ნასახი წმინდა გონიერებისა, და რომელთა სულიერი ფუნქციები იმ რიგად იყო შეთანხმებული გარეშე შთაბეჭდილებებთან, რომ მათ (იმ არსებით) შესძლებოდათ თავის დადწევა რაიმე განსვთელი-საგან. ამ რიგად, შემეცნება პირველად იყო თითქმე გავრძელება ბიოლოგიურ გაუმჯობესებისა; ეს გავრძელება უსარგებლოც იქნებოდა, რომ ამის წყალობით არ მივიწინაფოდეთ მიზან შეწინილ მოქმედებისადმი და განუმარტებელიც, საგანს რომ სხვა მხრით შეხედოთ.

შემეცნების ბიოლოგიური საფუძველი არსებობენ ჩვენივე საყოთარი ბუნების წიაღში. შთაბეჭდილებათ ის ხოლო აქვთ, რომ მიგვიზიდავს, ან ხელი გვკრან და უარ გვეხან; მოგონებანი გავგაფრთხილებენ ან გავგაშინებენ და წაგვაქეზებენ; გრძობებულობანი ად-

გვძრავენ სამოქმედოდ: აზრნი — შეაყენებენ ამ მოქმედებათ. ამ რიგათ, ეს ბიოლოგიური საფუძველნი გვიჩვენებენ უზს, რათა კეთილ გვეყოს და დღეგრძელ ვიუთ ქვეყანასა ზედა. ის მეტაფიზიკური იდეები ან ზნაქტიკულ მნიშვნელობას მოკლებული ესტეტიური წარმოდგენილებანი, ან ზნეობრივი გრძობანი, რომელთაც ადგილი აქვთ ჩვენს არსებაში, უნდა განვიხილოთ როგორც გარდამეტებული ფუნქციები, რომელნიც თან ახლავან უფკელი რთული მანქანის მოქმედებას.

თუმიც ამით ვერ ამოვასწრობთ თეორიულ მხარეს ჩვენის საგნისას, მაგრამ მე მანც გთხოვთ დაიცოთ ეს ბიოლოგიური თვალთა ხედვა, რადგანაც ეს ზნაქტიკულათ ფრიად სასარგებლო იქნება. ნუ დაივიწყებთ, რომ ადამიანი ზირველ უფკლისა ზნაქტიკული არსებას, ხოლო სული მინიჭებული აქვს მას როგორც საშუალება ცხოვრებასთან შესაგუებლად.

როდესაც რომელიმე საგნის შესწავლას შეგუდგებით, უნდა დაიწყოთ მისი არსებითი მხრიდან, დანარჩენი მხარეები განზე დავტოვოთ; შემდეგ თან და თანობით შევიტანოთ შესწორება და შევავსოთ საერთო სურათით საგნის სხვა მხარეების გამოკვლევათ. უფკელიც ის, რაც ჩვენ ჩვენის გრძობების საშუალებით შეგვიძლია შევიგნოთ, როგორც „ეს ქვეყანა“, არის მხოლოდ ჩვენის სულის წრისა და ობიექტის ნაწილი. მაგრამ რადგანაც ეს ამავე დროს უმთავრესი ნაწილიცაა, ამიტომ იგი უველა დანარჩენისთვის აუცილებელიცაა. რაკი ერთხელვე თქვენ საფუძვლიანთ გაეცნით იმ ფაქტებს, რომელთაც დამოკიდებულება აქვთ „ამ ქვეყანასთან“, შეგიძლიათ გულ დამშვიდებით შეუდგეთ უმაღლეს სამყაროს განცნობასაც.

სულისა და ტვინის მოქმედება ზარალურათ წარმოებს. ტვინი, როგორც ჩვენ ეს გვესმის, ემსახურება ჩვენს ზნაქტიკულ მოქ-

მედებათ. უფკელი ნაკადული, რომელიც განიდან, თვალდან თუ ყურიდან მიდის ტვინში, უკანვე უბრუნდება კუნთებს, ჯირკვლებს თუ შინაგან ნაწილებს და ხელს უწყობს, რომ რგანიზმი შეეგუოს იმ წრეს, საიდანაც იგი ნაკადული მოსჩქებს. ჩვენი განხილვა უფრო ზოგადი და თან მარტივიც იქნება, თუ ტვინისა და სულის მოქმედებას შევხედავთ იმ მხრით, რომ ისინი ერთსა და იმავე ძირითად მიზანს ემსახურებიან.

სულის მოქმედების ისეთი ნაყოფი, რომ გორც ეთიკა, ესტეტიური სახილველნი, მარადისობის განჭვრეტა, ან ლოგიკურ-ფანტასტიკური სახეობანი ვერაოდეს ვერ აღმოცენდებოდა, უკეთუ ადამიანის სულს, რომელმაც ისინი შექმნა, არ შესძლებოდა უფრო სასარგებლო ზნაქტიკული ნაყოფის გამოღება. ამ რიგათ ეს უკანასკნელი უფრო არსებითია, ან უფრო ძირითადი.

მოქმედების ის სახე, რომელიც მიმართულია არა არა ერთ და არა ზნაქტიკულ მიზნებისადმი, უფრო ახლო დგას ჩვენთან, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით გვეჩვენება. საეჭვოა არსებობდეს ისეთი ჭეშმარიტება, რაც უნდა განუერებელი იყოს იგი, რომელმაც, რაკი ერთხელვე შეთვისებულ და მიღებულ იქმნა ჩვენ მიერ, რამე გაგვინა არ იქონიოს ჩვენს ქვეყნიურ მოქმედებაზე. სიტუვას „მოქმედება“ ვნმარც ვრცელი და ფართო მნიშვნელობით. მე აქ ვგულისხმობ სიტუვასა და წერას, მტვიცებას და უარყოფას, მისწრაფებას რამიყნადმი და უკუ სწრაფვას რამესაგან, აგრეთვე — ემციალურ მდგომარეობას; ამასთანავე სულ ერთია — სრულდება უფკელიც ეს წმყოფი თუ მამაგაღში. თქვენ ამ ჟამად ყურს მიგდებთ და შესაძლოა ვიფიქროთ, რომ ამ ზრცესს არავითარი მოქმედება არ მცხუვება თან. თქვენ შეიძლება უწოდოთ ამას წმინდა თეორიული ზრცესი, რომელიც არავითარ ზნაქტიკულ შედეგამდე არ მიგვიყვანს. ასე-

ქართული ენის ენციკლოპედია

თი შედეგი კი უეჭველად უნდა იყოს. ზრც-
 ტისი ისე არ აღსრულდება, თუ რაიმე უფ-
 ლებს არ იქონია თქვენს მოქმედებაზე. იმაზე,
 რაზედაც თქვენ ახლა იჭიკობთ, ბოლოს და
 ბოლოს იძულებული იქნებით სულ სხვა ზანუ-
 ნი გასცეთ, ვიდრე აქამდის. ზოგიერთ
 თქვენგანში ჩემი სიტყვა გამოიწვევს ახალ
 საქმიანობას, ახალი წიგნების წაკითხვის სურ-
 ვილს. უგულვას ამის გამო თქვენ შეიმუშავებთ
 საკუთარს აზრს, შეხედულებას და განდებით
 ან მომხრე, ან წინააღმდეგი ჩემი. თქვენ
 წარმოსთქვამთ თქვენს შეხედულებათ და თქვე-
 ნი წრის ზირები კი კრიტიკას გაუწევინ მათ,
 ეს კი გავლენას იქონიებს მათ აზრზე თქვენ
 შესახებ. ჩვენს დანიშნულებას ვერ წაუვალთ,—
 იგი ზრცტიკულის ხასიათისა; ჩვენი ნიჭის
 ის მსარეც კი, რომელსაც შეეძლო თეორიე-
 ბის შექმნა, ხელს შეკვიწვობს ჩვენი დანიშ-
 ნულების აღსრულებაში.

გულწრფელად ვფიქრობ, რომ თქვენთვის,
 როგორც მასწავლებლებისთვის, საკმაოა ის
 შეხედულება, რომ იმ ფსიხიურ მოვლენებით,
 რომელთაც თქვენი დაკვირვება აღმოაჩენს
 თქვენდამი რწმუნებულს ემაწვილებში, უნდა
 ისარგებლოთ უკანასკნელთა მომავალი მოქმე-
 დების წარსამატებლად. ყოველ შემთხვევაში
 ეს შეხედულება საკმაოა, როგორც პირველი
 და უმთავრესი. ამიტომ თქვენი მიზანი უმ-
 თავრესად და არსებითად არის მოწაფეების
აღზრდა სამოქმედოდ. მოქმედებას ვხმა-
 რობ ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით. ეს
 თქმა ჩემთვის ნიშნავს და იმერობს უგულვას იმ
 მიზანს შეწონილ რეაქციასა სახეს ყოველგვარ
 ზიკრობებში, რომელშიაც შესაძლოა მოხვედრეს
 ემაწვილი ცხოვრების და ბედის ცვალებადო-
 ბის დრას.

რეაქცია, მართალია, ხშირად უარყოფითი
 რამაა. „არ იღაზარაკო“, „არ განიძრე“ ეს
 ზოგიერთ შემთხვევაში ჩვენი უდიდესი მო-
 ვალებია. მცნება: „ნუ იქმ, ნუ გსურს,

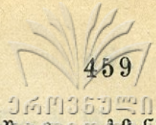
თავი შეიკავე!“ თხოვლობს მცნების მოქმედებ-
 სიმტკიცეს და ამ მცნების აღსრულება ფი-
 ზილოლოგიური თავალთა ხედვით ისეთივე და-
 დებითი ნერვიული ფუნქციაა, როგორც მამო-
 ძრავებელი ძალა.

IV

აღზრდა და მოქმედება.

ჩვენ შევიმუშავებთ ძალიან მარტივი შეხე-
 დულება აღზრდაზე. აღზრდა ბოლოს და ბოლოს
 ნიშნავს ორგანიზაციას ადამიანში ისეთ საშუა-
 ლებათა და ძალთა მოქმედებისადმი მიმართულთ,
 რომელნიც მისცემენ მას სახსარს გარემო
 სოციალურ და ფიზიკურ წრესთან შეგუებისას.
 „აღზრდელი“ ადამიანი—ეს ისეთი ადამიან-
 ნია, რომელიც შაბლონისაგან რამდენადმე
 განსხვავებულს მდგომარეობაში შორს არაა
 შეშლილობისაგან. პირიქით, „აღზრდელი“
 ადამიანი, მის ხსოვნაში დაგროვებულის მა-
 გალითების და განხეიბებულ ცნებათა წყალობ-
 ბით, თავდაჭერილად გამოვა ისეთი მდგომარე-
 რეობიდანაც, როგორშიაც ის ჯერ არ ყოფი-
 ლა. ერთი სიტყვით, აღზრდა უფრო კარგათ
 შეგვიძლია განვმარტოთ, როგორც **ორგანი-
 ზაცია ქცევის შეძენილ ჩვეულებათა
 და მიდრეკილებათა მოქმედებისადმი.**

განვმარტოთ მაგალითით. თითოეული
 ჩვენგანი რამდენადმე თავისებურათაა აღზრ-
 დელი და ასეთი აღზრდა აშკარათ ემხნევა
 ჩვენს საქციელსაც. ჩემთვის ჩემივე ტენიკურ-
 რათ და სპეციალურათ მიმართულ სულიერ
 ძალების მიხედვით—შეუძლებელია აქ მდუმა-
 რება და უმოქმედობა იმ მხედველობით შთა-
 ბუქდილების გავლენის გამო, რომელთაც მე
 ვიღებ თქვენის აქ ყოფნით. რაღაც ჩამა-
 ხის, რომ ჩემგან სიტყვას მოელიან, რომ
 უნდა ვიღაზარაკო და არ კი ვღუმდე, რაღაცა
 მაიძულებს განვავრდო ჩემი სიტყვა. ჩემი სა-
 მეტყველო ორგანოები აღძრულია ტვინი-

დან მომჩქეფარე ნაკადულებით, რომელთა მოძრაობა თავის მხრით გამოწვეულია შესვლელ ორგანოსგან მიღებულ და ტვინში გატარებულ შთაბეჭდილებათაგან. ფორმა და თან და თანობა თითოეულის მოძრაობისა, რომელსაც ჩემი სამეტყველო ორგანოები ასრულებენ, სავსებით განისაზღვრება იმ გაწრთვებით, რომელიც წინა წლებში მიმიღია სიტყვების წარმოქმნის თუ კითხვის დროს. პირაქით, თქვენი მდგომარეობა ამ უმათ, ერთის შესვლივით, მასიურ მდგომარეობათ გვეჩვენებს. მაგრამ უბრალო ყურის გღებაც სრულიად განსაზღვრული სახეა მოქმედებისა. როდესაც ყურს მივდებთ, თქვენი სხეული განსაკუთრებულად ძალა-მოკრებილია; თქვენი თავი და თვალები დებულაბენ განსაზღვრულ დამახასიათებელ შესვლელებს. ჩვენი საუბრის დასასრულს კი თქვენ უტკველათ მიხვალთ, როგორც ვთქვი, განსაზღვრულ მოქმედების კარგაზღვე, მაგ., ჩემი სიტყვების ზედგავლენით თქვენ თქვენს კლასში, შესაფერ პირობების მიხედვით, მოაქცევით სხვა რიგათ, ვიდრე მოაქცეოდით წინათ. იგივე მოუვა იმ შთაბეჭდილებებს, რომელთაც თქვენ თქვენს შავი-რდებზე მოახდენთ. უნდა შეითვისოთ ის აზრი, რომ თითოეულმა თქვენ მიერ შავი-რდებზე მოხდენილმა შთაბეჭდილებამ უნდა გამოიწვიოს ამათში რაიმე გვარი მოქმედება. თუ თქვენ ამის თანახმა ხართ, მაშინ ყოველ მერყეობის კარგზე უნდა აღიაროთ ბიოლოგიური შესვლელება სულზე, როგორც ისეთ რამეზე, რომელიც მოცემული გვაქვს ჩვენ პრაქტიკულ მიზნებისათვის. თქვენს აღმზრდელობით მოდგაწებას ეს შესვლელება სავსებით ეთანხმება.

თუ განვიხილავთ აღზრდის იდეალს სხვა და სხვა ქვეყნებში, ვხანავთ, რომ მისი საერთო მიზანია მოქმედებითი ძალების განვი-

თარება. ეს უველასზე უფრო აშკარათაა სხანს კერძანიაში. აქ უმაღლესი სწავლის მიზნათ დასახულია, რომ მოსწავლისაგან შეიქმნეს იარაღი მეცნიერების პროგრესისათვის. კერძანის უნივერსიტეტები ამაყობენ ახალგაზრდა სპეციალისტთა რიცხვით. ხშირათ ეს სპეციალისტები ორიგინალობას კი ვერ იხუნენ, მაგრამ ისე კი არიან გაწრთვნილი, რომ შეუძლიათ, ზოგადი შენიშვნების შემდეგ, დამოუკიდებლათ განაგრძონ მუშაობა. იმათ ისე კარგათ იციან პირველ წყაროებით სარგებლობა, რომ ხშირათ, რამდენიმე თვის მუშაობის შემდეგ, ამა თუ იმ ცოდნის დარგიდან მარცვალს მინც აღმოაჩენენ ჭეშმარიტებისს და ესეც დიდი შეძენაა. იგი მარცვალი ემატება ამა თუ იმ საგნის შესახებ არსებულ ცოდნას და ამ რიგათ ფართოვდება ეს უკანასკნელი.

რაცა შეეხება ინგლისს, ამაზე გეტყვით შემდეგს. ოქსფორდის უნივერსიტეტის ერთს პროფესორსა ჰკითხეს: „რას აძლევს ოქსფორდი სტუდენტებს“. პროფესორმა მიუგო: „ოქსფორდს შეუძლია ასწავლოს იქონ ინგლისის ჯენტლმენს, თუ როგორი უნდა ინგლისელი ჯენტლმენი“. თუ ვაკითხავთ, როგორი უნდა იქონ ჯენტლმენი, მასუნად მივითითებენ დამიანის საქციელსა და მოქმედებებზე. ინგლისელი ჯენტლმენი კი ისეთი პირივებია, რომლის მიქმედება მკაცრათ განსაზღვრულია ცხოვრების ყოველგვარ პირობებში. აქაც, როგორც ყოველთვის, ინგლისი მოქმედის, რომ თითოეული თავის მოვალეობას ასრულებს. *)

დ. ო—ძე.

*) „ინგლისი მოელის, რომ ყველა თავის მოვალეობას აასრულებს“, ასეთი იყო ნელსონის პაროლი ტრაფალგარის ბრძოლის წინ.

პედაგოგიის ისტორია

დ—რ ვაიმერისა

(თარგმანი გერმანულიდან)

§ 14. კომენიუსი.

იოდან ამის კომენიუსი ანუ კომენსკი (ეს სასულწოდება წარმოსდგება დაბა კომნიდან, იოდანეს წინაპრების სამშობლოდან) დაიბადა 1592 წელს ნინიძეში, მეჩენში (მორავიაში). უკვე თექვსმეტის წლის იყო ემაწვილი, როცა იგი პირველ შევიდა ლათინურ—სკოლაში. 1611 წელს ღვთისმეტყველების შესასწავლად წავიდა იგი ჰუმბოლში (ნასსაუში არის). აქ აღსტედის ზეგავლენით შეიმუშავა კომენსკიმ ნიადაგი შემდეგის პანსოფიურის და ხილასტურის ოცნებებისათვის. ამავე დროს (1613) ჰუმბოლში და იუნგემ გამოაქვეყნეს თავიანთი აზრი რატიონიუსის იდეების შესახებ. ამ ნაირად კომენსკი გაეცნო თვით რატიონიუსის აზრებს. როცა კომენიუსმა უნივერსიტეტი დამთავრა ამსტერდამსა და ჰაიდელბერგში, მან დაიწყო მოღვაწეობა თვის მოძმეთა შორის ბოჰემიაში: პრაგაში (1614), როგორც სკოლის მზრუნველი და ფუნქციონარი (1618—1621), როგორც შქადაგებელი. თეთრ მთასთან ბრძოლის შემდეგ ბოჰემიაში დაიწყო დევნა პროტესტანტთა. კომენსკი და ათასი მისი თანამოძმე, ბევრის ხელისაყრის შემდეგ, იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ სამშობლო მხარე და გადახვეწილიყვნენ პოლონეთში—ლისს-ში (1628). აქ ჰუმბოლ კომენსკიმ საკმაოდ დრო სწავლაგოგოო ხუროთმოძღვრებისათვის, თუმცა თანამოძმეებთან სულიერი ხელმძღვანელი იყო, აქ შექმნა კომენსკიმ: დიდი სწავლას სწავლების შესახებ (*Didactica magna*) და „ისევე გადებული ენების კარები“ (*Janua linguarum reserata*); ამ

თხზულებებმა ჩქარა მოუხვეჭეს ავტორს მთელს ევროპაში დიდი სახელი: ინგლისი და შვედია დრმა პატრივისტებით ეპატოუებოდნენ კომენსკის. მოღვაწეობა ინგლისის პარლამენტსა და კომენსკის შორის შეწყდა, რადგან ამ დროს იმისათვის ინგლისში შინაურმა ბრძოლამ; კომენსკიმ 1642 წელს ქალაქ ელბინგენში ოქსენტიანის წინადადებით მიჰყო ხელი ახალ სასულწმძღვანელოების შედგენას, რომელთაც უნდა მოემზადებინათ ნიადაგი შვედიაში სწავლის საქმის შეცვლისა. მორაველ ძმათა ეთიკოპოსოსათ არჩევამ აიძულა კომენიუსი მეორეთ წასულიყო ლინსაში 1648—1652. შემდეგ კომენიუსი მიიწვია თავადმა რაკოციმ უნგრეთში, რომ სარკის პატოკში დაეარსებინა მისი იდეების შესაფერი ლათინური სკოლა (1650—1654). აქ დასწერა კომენიუსმა *Orbis sensualium pietus*, რომელიც დაიბეჭდა 1657 წელს ნიურნბერგში. პატოკში შრომამ უხუროფოდ ჩაუარა; კომენსკი დაუბრუნდა ისევ ლინს, მაგრამ დაბრუნების ორის წლის შემდეგ ეს ქალაქი გაანადგურეს, დაანგრეს. ისევ დაიწყო სამშობლო დაშორებულმა მოხუცმა ხელისაყრის მთელს გერმანიაში, სწამ არ ჰუმბოლს ამსტერდამში ერთს ძველს მოგარველთან (*De Geer*) თავსუასფარა. კომენსკი გადაიცვალა 1670 წელს ნაარდენში.

*) იანუა გადათარგმნილია ევროპის და აღმოსავლეთის მრავალ ენაზე.

უმთავრესი თხზულება კომენსკისა არის: „დიდი სწავლა სწავლების შესახებ“. უმწვერვალესი დანიშნულება ადამიანის ამ წიგნისა ზრით არის ნეტარება დემოკრატია. მიწიერი ცხოვრება მხოლოდ მზადდება ამ უკანასკნელი მიზნისათვის. ნამდვილი მომზადებისთვის კი საჭიროა: 1) ცოდნა 2) კეთილი ზნე 3) სარწმუნოებრივი გრძობა. ყველა ეს თვით ბუნებაში ჩაკვირდება; აღზრდაში და სწავლაში ისინი მხოლოდ უნდა განავითარდეს ბავშვობის პირველ დღეიდანვე. რასაც ვერ მიახერხებენ მშობლები, თავს უნდა იღვას სკოლაში. აქ უნდა მიიღონ ბავშვებმა განურჩევლად სქესისა და შთამომავლობისა პირველ დაწესებულებაში სწავლა, რომელიც საფუძვლად დაედება მეცნიერულს, ზნეობრივს და სარწმუნოებრივ განვითარებას. სწორ სამოსწავლო მეთოდს შეუძლია ახგარიში გაუწიოს მოწაფეთა ნიჭის სხვა და სხვაობას, თუნდაც მოწაფეთა რიცხვი დიდი იყოს, საჭიროა მხოლოდ ერთი დაეგდოს ბუნების მაგალითს. როგორც ბუნებაში ხდება განვითარება სხეულებისა, ისე უნდა მოეწიოს ადამიანის განვითარებაც. თავდაპირველად აღზრდის საქმეა განავითაროს ადამიანის ცხოვრების დღეები; ამიტომაც საჭიროა ურთაღებებ მიექცეს ადამიანის სხეულს: დროზე მის დასვენებას. დღე უნდა გაიყოს სამჯერ რვა საათად: რვა საათი შრომა, რვა საათი დასვენება და რვა საათი—ძილი. რომ აუცილებლად დასწავლო, შეურჩიე დრო, როგორც ამას ბუნება შერბობს. ადრე ცხოვრებაში და ადრე დილით დაიწყო სწავლება. როგორც ბუნება ჯერ მასალას დაამზადებს, სანამ რაიმე გამოხატავდეს, ისე შექმენი ჯერ ცნება და მერმე სიტყვა, განავითარე ღრმაპტიკული კანონები წკითხულ მწერალთა მაგალითებზე; როგორც ბუნება ყველაფერს სდა ფორმობდა ნქმნის, თან და თანის განვითარებით, ისე მასწავლებელმა მიზნისაკენ გაუძღვეს მოწაფეთ აუქარებელი, უნახტომით. ადგილათ

და სასიამოვნოდ ეჩვენებს მოწაფეს სწავლა, როცა ერთი და იგივე მასწავლებელი მართლის მეთოდით შეუმსუბუქებს შრომას და გაუღვიძებს ცნობის მოყვარებას. სუფთა, მხარბული და ნათელი სადგომი, ბადი და სათამაშო ადგილი იმდენსავე ნიშნავს, რამდენსაც ალერსიანი მოზერობს მასწავლებლისა. ჯერ უნდა ავარჯიშოთ მოწაფეთა გრძობა, შემდეგ მესხიერება, მერმე გონება და ბოლოს მსჯელობა. ყოველ შემთხვევაში გაუგებრად რისიმე დასწავლა შეუწინააღმდეგებელია. კანონები მოკლეთ, გასაკებათ და მაგალითებით უნდა იქმნას განმარტებული. დედა-ენამ უნდა მოამზადოს ნიადაგი ყველა ენების შესასწავლად! ბოლოს მთლიანობა უნდა სუფევდეს ყველა საგნებთან და ყველა სახელმძღვანელოთა შორის. საფუძვლიანაა მოწაფის განათლება, თუ სასარგებლოს ზატოვისცემით ყველაფერი უსარგებლო გამოტოვებულია სწავლის კეკმიდან. მთელი ცოდნა ერთს ძირითად ცნებაზე უნდა იყოს აკებული და შეგირდის პირად განცდაზე და დაკვირვებაზე დამყარებული. წინად ნასწავლი ნიადაგი უნდა დაეღვას შემდეგ სასწავლოს: შეგირდმა უნდა შეიგნოს კავშირი მიხეცთა და შედეგთა შორის. შესწავლილი მასალა მთლიანი მოყოლებით, განმეორებით და მოწაფისა და მასწავლებლის კითხვა-პასუხით უნდა იქმნეს სასგებით შეთვისებული. სწრაფად მიდის სწავლის საქმე თუ მასწავლებელი დაინმარებს თვით მოწაფეებს. როცა მასწავლებელი სდგას ახ ზის და ასწავლის, ათისთავები (დეკურანები) მის მაგიერ ასწორებენ ნაწერს ან ამეორებინებენ ჩამოწმნილ მოწაფეებს. მასწავლებელმა ყოველსავე საშუალებას უნდა მიმართოს, რათა მოწაფეთა ურთაღებებ მუდამ ფხიზელი იყოს. შეგირდებს ყველას ერთი და იგივე სახელმძღვანელო უნდა ქტობდეთ. სასწავლო მასალა სისწორით უნდა იყოს დაყოფილი ყოველი წლის, დღისა და საათისათვის.

ამ საერთო კანონების შემდეგ კომენსკი არჩევს ცალ-ცალკე სხვა და სხვა მეცნიერებათა და ხელოვნებათა მეთოდს. უპირველესად ყოველის კომენსკი თხოულობს ზრუნვას თავდასახინად სწავლებისა და ვარჯიშობის შესახებ. რადგან ენა მხოლოდ იარაღია განვითარების შესახებ, შესწავლილ უნდა იქმნენ მარტო ის ენები, რომელნიც ძლიერ საჭირონი არიან: დედა-ენა (პირველ რგა—ათ წელიწადს), მოსამზადრეთა ენა (ყოველი მათგანი თითო წელიწადს); მომავალ მეცნიერს სჭირდება აგრეთვე ლათინური (ორი წელიწადი) ფილოსოფიისთვის და ექიმებმა უნდა შეისწავლან არაბული და ბერძნული, ღვთისმეტყველებმა (თეოლოგებმა) ებრაული (ხახუვარი წელი). მუდამ სახეში უნდა გვექნოდეს, სიტყვისა და სჯინის შეთანხმებით სწავლება. ენა უნდა ისწავლებოდეს უფრო ამ ენის ხმარებით ვიდრე კანონებით. უცხო ენის გრამატიკა დაემატება დედა-ენის გრამატიკას და მხოლოდ მათ შორის განსხვავების აღნუსხვას სჭირთ. ერთგვარობა სწავლების მეთოდში და სახელმძღვანელოების მასალის დალაგებაში უგულვანებისთვის სავალდებულოა. სახელმძღვანელოები შეკრდების ხნოვანების შესაფერად უნდა იყოს შედგენილი: ა) პირველდაწყებითი 2) დაბალი განყოფილება 3) საშუალო 4) მაღალი განყოფილება. *)

*) ამ მოთხოვნისამებრ კომენიუსმა დასწერა:

- 1) 1633 Vesibulum (წინა კარი), რომელშიაც 10 თავი იყო 500 წინადადება და 1000 სიტყვა. იგი იძლეოდა სიტყვის ნაწილების და მარტივი გრამატიკის ცოდნას; 2) 1831 წელს Ianua (კარი), რომელშიაც 8000 სიტყვა 1000 წინადადება; ამ სახელმძღვანელოში განმარტებულია გრამატიკა, მოყვანილია პროსოდიის და სიტყვათა წარმოშობა. 3) 1651 წელს Atrium (ბინა), რომელიც 1000 პერიოდით იძლევა რეტორიული გამოთქმის მაგალითებს. უმაღლესი

ყოველივე სწავლებას უნდა ემსახურებოდეს შეკრდობა ზნეობრივ აღზრდას. უწინარეს ყოველისათვის სიკეთე განიერება, თავდაჭერილობა, ზომიერება და სამართლიანობა უნდა ჩაენერგოს მოწავის. მშობლებისა, მასწავლებლების მაგალითი, მუდმივი ვარჯიშობა და საჭირო წეს-რიგი საუკეთესო საშუალებანი არიან ზნეობრივი აღზრდისათვის. — მართლ-მკრწძუნეობის განვითარებას ხელს უწყობს სდგომი წიგნების კითხვა, ბუნების დაკვირვება და საკუთარის გულის გამოცდა. წეს-რიგი, რომელიც სკოლისთვის ისე სჭირთა, როგორც წისქვილისთვის წყალი, უფრო მეტს უურადდებას უნდა აქცევდეს მოწავითა ყოფაქცევას, ვიდრე მათ ბეჯითობას და წარმატებას. სასჯელს თავისი განსაზღვრული საფეხურები უნდა ექნოდეს; უფრო სასურველია წეს-რიგმა ცუდი საქციელი როგორმე სკოლას თავიდან ააცილოს, ვიდრე ცუდი საქციელისთვის ვინმე დასაჯოს.

ადამიანის სწავლა-განათლება 24 წელიწადი უნდა გრძელდებოდეს. პირველს ექვს წელიწადს ყოველს ოჯახში დედის სკოლას (schola materna) აწვდის ბავშვს პირველდაწყებით სწავლას და აღზრდას. თორმეტს წლამდის ყოველი ბავშვი გერმანულ ანუ დედა ენის სკოლაში (schola vernacula), რომელიც ყოველ თემში არის ისწავლის კითხვას, წერას, ანგარიშს, გაზომვას, სიმდერას, სადმერთო რჯულს და ელემენტალურ ისტორიას და ბუნების მეტყველებას. ვინც კი შუა ლათინურ სკოლაში (schola latino ყოველ ქალაქში) ექვსი წლის განმავლობაში გერმანულ, ლათინურ, ბერძნულ და ებრაულთან ერთად შეისწავლის თავისუფალ ხელოვნებებს

განყოფილებისთვის ნააზრვეი სიტყვიერების საუნჯე Thesaurus linguarum), რომელიც უნდა ყოფილიყო კონა საუკეთესო და ზნეობა დაცული მწერლებისა, არ გამოხულა.

ფიზიკას, ისტორიას, ქრონოლოგიას, ეტი-
კას და ღვთის-მეტყველებას. ბუნების მეტყვე-
ლება ისწავლება აქ უცხე ენების წინ. აჯა-
დემატები, რომელიც ყოველ პრაგინციასში
არის, ექვსი წლის განმავლობაში დამთავრე-
ბენ სწავლის საქმეს.

კომენსკის თეორია ყველა წინათ მკვანილ
პედაგოგიურ თეორიებზე უფრო მდიდარია და
ფართო. მართალია მის აზრებში ხშირად
შეხვედებით წინად რატიხიუსის ძიერ გამოთ-
ქმულს აზრს, მაგრამ რაც რატიხიუსმა რ-
გორც ჩანასახი გვჩვენა, იგი დაამტკიცა წეს-
რიგზე დაწყო კომენსკისმა. ამშია უკანასკნე-
ლის მნიშვნელობა. მაგალითად, რაც რატი-
ხიუსმა გამოთქვა სიტყვებით: „ყველაფერი
ბუნების წესის და განვითარების თანახმად“,
იგი გვჩვენა კომენსკისმა თვისი „სწავლა სწა-
ვლების შესახებ“-ით, რომელიც იმავე პრინ-
ციპზეა აკებული. გარდა ამისა, რატიხიუსის
მიზანი პრაქტიკული იყო — რაც შეიძლება მა-
ლე შეესწავლებინა მოწაფისთვის ენები; კ-
მენსკი, რატიხიუსის უმცროსი თანამედრო-
ვე, მთელს აღზრდას ზნეობრივს, გონებრივს
და სასულიეროს ჰკიდებს ხელს ბავშვის დაბ-
დების პირველი დღიდან სრულ დავაყვარებამ-
დე. პირველად კომენსკიმ აღნიშნა ნამდვილი
მნიშვნელობა ენების შესწავლისა. რადგან
ენების ცოდნა მიზანი კი არ არის, არამედ
საშუალება ცოდნის შეძენისათვის, ენაც იმ-
დენად უნდა შეისწავლოს კაცმა, რამდენადაც
აუცილებლად საჭიროა. ენებზე მადლა კ-

მენსკი აყენებს რეალური საგნების ცოდნას,
როგორც საფუძველს მეცნიერების განვითარე-
ბისას. მათი შესწავლა კომენსკის აზრით
თვალსაზრისით უნდა იყოს. Orbis pictus, სუ-
რათების გამოცემა იანუსი თუმცა ცუდის
ლათინურით არის დაწერილი და ცუდი სუ-
რათები აქვს, ესეც არ ჰკარგავს თავის მნი-
შვნელობას, როგორც პირველი ცდა თვალ-
საზრის სახელმძღვანელოა. პირველ დაწვე-
ბითი სწავლის დედა-აზრიც, წინანდელ პედა-
გოგთან შედარებით, გააძლიერა კომენსკიმ:
რატიხიუსი კმაყოფილდება პირველ დაწვებით
სკოლაში დაესწავლა ყველას წერა-კითხვა,
კომენიუსი კი თხოულობდა სწავლის პირველ
ხანებშივე მოემზადებინათ ნიადაგი აღმანის
საკრთო განვითარებისათვის. თვის სწავლების
გეგმაში, რომელიც ოთხის განყოფილების-
თვის იყო შედგენილი, მან პირველად გან-
ხორციელა იდეა მთლიანის სკოლისა. წინად
არც ერთს პედაგოგს არ განუვითარებია ისე
ვრცლად სკოლის მოვალეობა ზნეობრივს
აღზრდაში, როგორც კომენსკიმ. სამწუხაროა
მხოლოდ, რომ რელიგიური და ზნეობრივი
აღზრდის საკითხმა კომენიუსი ძლიერ გაიტა-
ცა და ძველი კლასიკური მწერლების მნიშ-
ვნელობა დაავიწყებინა: ერთხელ კომენიუსი კი-
დევაც ირჩევდა იმ ევოკელების მაგალითს
მიბაძეთ, რომელთაც ქრისტიანობის მიღების-
თანავე, დასწევს ყველა კერპოთაყვანის მტრე-
ლების ნაწილები.

6. ლორთქიფანიძე.

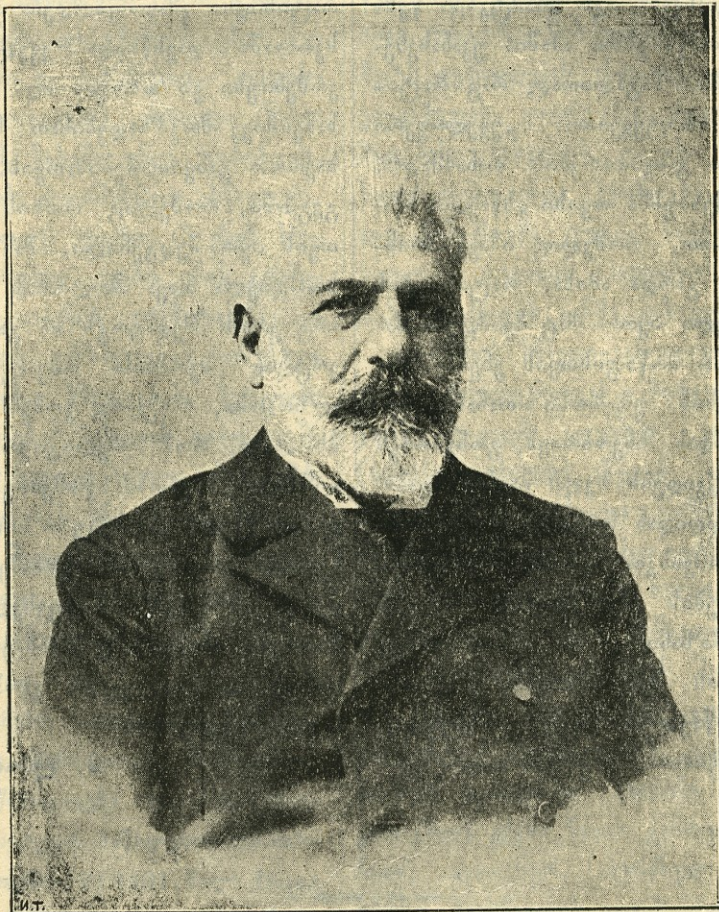
სამშობლო ქვეყნის მოღვაწენი

ნიკოლოზ ზებედეს ძე ცხვედაძე

იგი ბრძენია, ვინც კლდეთა
სახლსა აგებდეს ხალისად.

ნიკოლოზ ზებედეს ძე ცხვედაძე ერთი იმ იშვიათ მამულიშვილთაგანია ჩვენში, რომელსაც საქმით და თავისი ერისადმი

უანგარო სიყვარულით დიდი ღმ თვალსაჩინო ღვაწლი მიუძღვის სამშობლოს წინაშე. მან თავისი ღირს შესანიშნავი მოღვაწეო-

ბა დაარგვირგვინა იმ დიადი საშვილი-
შვილო საქმით, რომელსაც განცვიფრე-
ბაში მოჰყავს ყველა უცხოელიც კი, ვი-
საც უნახავს ის დიდებული ტაძარი სწა-
ვლა განათლებისა, რომლითაც მუდამ
იამაყებს ქართველობა.

სამართლიანად ამბობენ განათლებული
უცხოელები—თუ გინდა რომელიმე ერის
სულიერი ძალა დაგვანახვით დარბაზებს
კი ნუ გვიჩვენებთ სკოლაში შეგვიყვანე-
თო. მართლაც სკოლა ერის ცხოვრების
სარკვე და ქართული გიმნაზიის უნო-

ბაც, რომლის აგებაში უმთავრესი ღვაწლი ბ-ნს ნიკოს მიუძღვის თავისი დაულალავის შრომით, ენერგიით და მოხერხებით, გვითვალისწინებს ჩვენი ერის მომავალს ბედს და სანუგეშოთ და გასამხნეველად გვიშლის თვალწინ ბედნიერს მომავალს, რაც იმედით აღვისილს ერს ყოველთვის მოელის. შესწავლა ჩვენდა მოღვაწეთა ცხოვრებისა ისეთივე საჭიროა, როგორც ცოდნა თავისი ერის ისტორიისა. ნ. ზ. ცხვედაძის ცხოვრებაც ბევრს საგულისხმიერო რასმე გვეუბნება.

ნიკოლოზ ზებედეც ძე ცხვედაძე დაიბადა 1844 წელს გორის მაზრის სოფელ კავთხევში. მამა ნიკოლოზისა იყო ზებედე მოძღვარი, რომელსაც გულში ჰქონდა ღრმად ჩანერგული ქართული მწიგნობრობისა და განათლების პატივისცემა და შვილების აღზრდის სიყვარული. ზებედე მოძღვარი დიდი ოჯახის პატრონი იყო, მასთან ხელ მოკლევ, მაგრამ მან მაინც პატარა ნიკოს თფ. სემენარიაში აღზრდა განიძრახა და ეს მოახერხა კიდევ მალე. ეს იმ დროს ბევრისთვის მეტად ძნელიც იყო. ამ სიძნელეს აქვს თავის იმ დროის პირობები და მიზეზებიც.

შინაურ სწავლა-მომზადების შემდეგ, ნიკოლოზი თავის მამამ თფილისში ჩამოიყვანა და სასულიერო სასწავლებელში მიაბარა თავის ხარჯით, სკოლაში სიარულის დროს პატარა ნიკო ხარფუხში სცხოვრებდა ერთს სომხის დედაკაცის სახლში და იქიდან დადიოდა სასულიერო სასწავლებელში. როგორც სოფლის დარიბს მღვდელს ნიკოს მამას ძლიერ უჭირდებოდა შვილის ხარჯი თფილისში, მაგრამ რას იზამდა, დიდი სურვილი ჰქონდა შვილის გამოზრდისა და ამის გამო ყველა ტვირთს იტანდა.

ერთხელ საქართველოს ეგზარქოსი ისილორე იყო ქვათხევის მონასტერში დღესასწაულზე წირვის გადასახდელად; გზაზედ მიმავალს თავის ამალით კავთხევში მოუხდა დარჩენა და ღამე ზებედე მღვდლისას გაათია. აქ მან ნახა ამ მღვდლის შინაური ცხოვრების გაჭირება და დაჰპირდა, რომ შენს შვილს ნიკოს სასულიერო სასწავლებელში სახელმწიფო ხარჯზედ მივალეებივო. დაპირება მართლაც შეუსრულდა და, ეგზარქოსის თფილისში დაბრუნების შემდეგ, ნიკო სახელმწიფო ხარჯზედ იქმნა მიღებული.

მამა ნიკოლოზ ცხვედაძისა გადიცვალა 1856 წ. და დედა მარიამი 1897 წ. ამ მანდილოსანს პირადად ვიცნობდი, იგი იყო მწიგნობარი და მასთან დიდათ მოყვარული წერა-კითხვისა.

არ უნდა ფიქრი, რომ კაი დედ-მამის თვისებას მეტად კარგი გავლენა არ ჰქონდეს შვილზედ. ნიკო თუმც პატარაობიდანვე განიცდიდა შეუძლებლობის ნაკლს. მაგრამ მან სწავლა სასულიერო სასწავლებელში დაამთავრა კარგად, შემდეგ თფილისის სემენარიაში სწავლობდა. აქ მან სწავლა დაამთავრა 1865 წ. და იმავე ზაფხულს გაემგზავრა რუსეთს, მოსკოვის აკადემიაში შევიდა სწავლის გასაგრძობლად. ეს გარემოებაც ღარიბ სოფლის მღვდლს საქმეს ძრიელ უჭირებდა, მაგრამ რას იზამდა, სწავლის მნიშვნელობა ნიკოს მშობლებმა ისე კარგად იცოდნენ, რომ იგინი ამისთვის ყოველივე ტვირთს იტანდნენ.

მოსკოვის აკადემიაში სწავლა დაამთავრა 1869 წ. და იქიდანვე ეს დანიშნეს თფილისის სემენარიაში მასწავლებლად, სადაც სულ სამი წელიწადი დაჰყო, რადგანაც მაშინდელის კერსკის რევიზიის გამო ეს აქედამ გარიცხეს. ამ

დროს ნიკოლოზს კერძო გაკვეთილებიც ჰქონდა. ამასვე დროს იგი მასწავლებლად იყო იმ დროის სამიჯნაო სკოლის უფროსს კლასებში. 1873 წ. იგი მასწავლებლად შევიდა თფილისის წმიდა ნინოს ქალთა სასწავლებელში. იმავე დროდამ ქალთა ინსტიტუტშიაც იყო მასწავლებლად, აქ ამ ასპარეზზე დაამთავრა მან თავის სამსახურის ვადა. ორსავე ამ სასწავლებელში ნიკოლოზს დიდი შრომა და ამაგი მიუძღვის.

ნ. ზ. ცხვედაძეს თავიდანვე დიდი სიყვარული ჰქონდა თავისი ერის და საზოგადოებისათვის სამსახურისა. მას ეს სურვილი და მისწრაფება აშკარად ემჩნეოდა, და სხვა თავის თანამედროვე პირებისაგან დიდათ გაირჩევოდა... როცა სხვები სახელმწიფო სამსახურში მყოფნი ერიდებოდნენ ჩვენებურს საქმეებს, ნ. ცხვედაძემ სკოლაში მოქმედების დროსაც, კერძოდ, თუ საზოგადოთ არც ქართულ საქმეებს აკლებდა თავის შრომას და 1870 წლების შემდეგ ქართველთ შორის არ გაკეთებულა, ან არ მოწყობილა და დაარსებულა რამე საზოგადო და თუნდ კერძოდ ქართველთა რამე საქმე, რომ იქ ნიკოს მონაწილეობა არ მიეღო, მხურვალედ არ ემუშავნა.

ამის მოქმედებას შეესწრო თითქმის ქართველთ ყველა იმ დაწესებულებათა— დაარსების შრომა და ვითარება, რომელთა არსებობითაც — დღეს სუნთქავს ქართველი ერი და მით ვითარდება მისი ორგანიზმი. ასეთ საქმეთა დაარსება და მოწყობა ითხოვდა ერთგულ თავდადებულ მოღვაწეთა განათლებულ ცდას და შრომას. აგერ ჩვენც ვხედავთ სწორედ ასეთ თავდადებულ და მშრომელ მოღვაწედ ნიკოლოზ ზებედის ძეს, რომლის საზოგადოებრივი შრომის ვითარებას, ანუ

ღვაწლს ერთობ კარგი, სიმპატიური ისტორია აქვს. იგი ღირსია უფრო ფართოდ დაწვრილებით აღწერისა.

იგი თავის შეძლების და გვარად ქართველთ ყველა საზოგადო საქმეში იღებდა მონაწილეობას. როგორც დღეს, მაშინაც, ანუ 1870 წლებიდან, ქართველთ შორის დიდს საქიროებას შეადგენდა როგორც საქმიო მოქმედთ პირთ ცდა და შრომა, ისევე კალმით და სიტყვითაც ბრძოლა, ჩვენ ვხედავთ, რომ თუმცა ნიკოლოზ ცხვედაძე უმთავრესად საქმის კეთებას და სიტყვიერად ლაპარაკს უფრო მისდევდა, ვინაიდან ეს უფრო პირველ საქიროებას შეადგენდა, ვიდრე მწერლობა და სხვა მოღვაწეობა, რადგანაც მან კარგად იცოდა, რომ „ენის ძალით მამრძოლარი საქმით ცოტას გაიმარჯვებსო“, მაგრამ მაინც ნიკოლოზ ზებედის ძეს არც ამ გარემოებისთვის დაუკლია თავისი ცდა და ენერგიული შრომა

იგი ჯერეთ რუსეთიდან სწერდა ქართულს გაზეთებში სხვა და სხვა წერილებს მაგალითებრ აღწერა: „ტიმოთეს მონასტერი“ და „ანდრია რუსი“ მღვ. მიხეილ გურგენიძის ნეკროლოგი, პეტერბურგის ქართველ სტუდენტების აღწერა და მრავალნი სხვანი. მერე, საქართველოში, 1877 წ. ახლად დაარსებულ ქართულს თვიურს ჟურნ. „მნათობში“ მრათავსა ისტორიული წერილი: — „მისვლა-მოსვლა საქართველოსი რუსთა შორის“, ისტორიული წერილი, რაც ცხადათ უჩვენებს იმ გარემოებას, თუ როდის დამკიდრდა ამ ორ ერთ შორის მისვლა-მოსვლა და წერილების წერა. იმავე დროს, ანუ 1873 წ. ჟურ. „კრებულის“ ნომრებში დაბეჭდა წერილები: — „მეთექვსმეტე საუკუნე, ანუ ევროპის ერის გონებითი განვითარება“, სადაც ანუსხულია ევროპის ერ-

თა რეფორმაციები და მათი მიზეზები. ამის შემდეგ, 1877 და 1878 წლებს, გაზეთ „ივერია“-ში იბეჭდებოდა მისი კორესპონდენციები ევროპის ქალაქებიდან და მასთანვე ამავე გაზეთში დაიბეჭდა მისივე შესანიშნავი წერილი:—„ჩვენი ხალხის განათლება“ რაც მერე ცალკე წიგნად იქმნა გამოცემული. ქართულ წერილებს გარდა აქვს რუსული წერილებიც, მაგალსთებრ როგორც „записка“ 1892 წ. გამოცემული ცალკე წიგნად, სამოქალაქო და სამეურნეო სკოლების სასწავლებელთა შესახებ. და სხვაც მრავალნი.

ყველა ეს წერილები ცხადათ მოწმობს დამწერლის სამწერლო შროსა და ჰუნარს, ნიკოლოზ ცხვედაძეს რომ მოენდომნა, იგი ყოველთვის იმწერლებდა და იმოღვაწებდა სამწერლო ასპარეზზედ, მაგრამ მისდა უნებლიეთ, თუ სხვა რამ პირობების წყალობით იგი ამ ხვედრს გასცილდა და დაიწყო საქმით და სიტყვით მოღვაწეობა, მისი ამაგი და შრომაც არ არის ნაკლები სამწერლო მოღვაწეობასა და შრომაზედ. ვიტყვით, რომ მარტო წერით არა გამოვა რა, წერის კვალად საქმესაც უნდა გაკეთება და სწორედ ასეც მოღვაწეობდა ნიკოლოზ ცხვედაძე და მით ჩვენც გვაძლევდა კარგს სამოქმედო გეგმას, წესდებს და სხვათა. იგი ასეთის მოღვაწეობით დაბერდა ქართველ ერის სამუშაო ასპარეზზედ და ამავე დროს, იგი არც ქართული მწიგნობრობის კავშირს ასცილებია, იგი ყოველთვის ახლოს იდგა ქართულ მწერლობასა და ქართველ მწერლებთან.

ამასვე დიდი ღვაწლი მიუძღვის „წერაკითხვის საზოგადოების“ დაარსების მუშაობასა და წესების შედგენაში. დაარსების შემდეგიდამაც მას მოღვაწეობა არ-

მოუკლია ამ საზოგადოებისათვის. 1884 წ. მან წარუდგინა ვრცელი მოხსენება ქართველ თავად-აზნაურობის კრებას მთავრობის წარსადგენად ქართველ მოსწავლეთა შესახებ. აქ სწერდა, რომ საქართველოს სასწავლებლებში ყველა საგნები უნდა ქართულის ენით ისწავლებოდეს და რუსული ენა კი უნდა იყოს როგორც შესასწავლი საგანიო, ეს მოხსენება თავად-აზნაურთ კრებაზედ საჯაროდ იქმნა წაკითხული და მასთან ერთბაშათაც მოწონებული. ამისავე გეგმით არის დაარსებული ქართველთ თავად-აზნაურთაგან გახსნილი აწინდელი გემნაზია, ამ გემნაზიის დასრულების შემდეგ მიწერ-მოწერაც მთლად ამას ეკუთვნის. უნდა ითქვას, რომ ამავე ნიკოლოზ ცხვედაძეს ეკუთვნის ბევრი კიდევ სხვა და სხვა საზოგადო საქმეთა წესდებების შედგენა, შემუშავება, მოღვაწეობა და სხვა ასეთი შრომანი.

იგი, როგორც კარგად მომზადებული მოქალაქე, 1889 წ. თფლისის ხმონათაც იქმნა არჩეული. 1892 წ. ხმონობას თავი დაანება და სხვა ქართველებთან ერთად გამგეობიდან გავიდა, ვინაიდან მაშინ ქართველები სომხის ვაქრებმა დაამხეს, აბუჩად აიღეს და კარში გამოარქეს. ± წლის განმავლობაში აქაც კი სამსახური მიუძღვის მას და იგი ყოველთვის სინდისერად იცავდა თფლისის მკვდართა ინტერესებს განურჩევლად ეროვნებისა.

უმთავრესად კი ამის სავეირგვინოსნო შრომას შეადგენს აწინდელი ქართულ გემნაზიის შენობა, რომელიც მთელ თფლისის ამაყად დაჰყურებს და რაც ცხადად ჰყოფს დაუფასებელს ამავს ამ საპატიო პირისას.

მკვდრის დამარხვა საინგილოში

მკვდრის დასაფლავებაზედ საინგილოში ბევრი ისეთი ჩვეულებანი და ადათები იციან, რომელთაც დანახენს საქართველოში ვერცხედავთ, ამიტომ ჩვენ გვინდა გავაცნოთ მკითხველებს ყოველივე ის წერილმანი, რითაც კი აქაური ჩვეულებანი განიხილვიან დანახენს საქართველოს ჩვეულებათაგან.

უზირველეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ ადამიანს, თუ შიძიმე ავადმყოფთა ან სულთ მობრძაფი, თავიდან არაფინა შორდება, — და თუ შიძიმე ავადმყოფი მხსურცია, შვილები ფარვანასაგით თავს ევლებიან და სტდილობენ ყოველივე უკანასკნელი სიტუვა და დარიკება შობლებიანს გაიგონონ და დაიხსომონ.

თუ ადამიანი სულთ მობრძაფი შეიქნა, მამინ სახლიდამ, რაც კი წყლითა ან ღვინით სავსე ჭურჭელი აქვთ, გარეთ უნდა გაიტანონ. ამას იმიტომ შერებიან, რომ როცა სულთამხუთავი კაცსა ჰქლავსო, სისხლი გამოდისო და ეს სისხლი ჭურჭელში რომ ჩავიდეს ცუდაო. ამასვე სჩადიან მახლობელი მეზობლები, თუ გაიგეს რომ ავადმყოფი სულთმობრძაფი შეიქნა. კარდა ამისა თუ სახლში დაკეტილი რამე აქვსთ — კიდობანი ან სკივრი, ყველაფერი უნდა გადონ, რომ ადამიანის სული არსად დარჩესო.

მკვდრებს თუ არა ადამიანი, მამინვე თვლების უხუჭავენ, ხელებს გულზედ დაუკრეფავენ და ფეხებს უსწორებენ. თავით კიდევ ერთ კუჭულა (დოქი) ღვინოსა და ერთ ჯამ ხორბალს დაუდებენ. ხორბალისაგან შემდეგში სულთმურში კოკრატის აკეთებენ და ხალხს ატყევენ, ღვინოს კიდევ ვინც სულის ამოსვლაში დაესწრო, ისინი დალევენ დამარხვის დღეს და შენდობას შეუთვლიან.

მკვდრის დამარხვა საინგილოში იმავე დღეს

იციან და ზოგჯერ ჯერ ისევ თბილ-თბილ მიცვალებულს მიაბარებენ ხოლმე დედამიწას. ამას იმიტომ შერებიან, რომ ინგილოთა შეხედულობით საჭიროა, რომ სული და გვამი ადამიანისა ერთსა და იმავე დროს წარსდგენენ უფლის წინაშე და თუ გვამმა დაიგვიანა ძალიან ცუდი არისო. ეს ჩვეულება მტკიცედა ყოფილას დაცული ძველად, მაგრამ ეხლას ქრისტიანებში თან და თან გამოვიდა ჩვეულებიდან და მხოლოდ მუსულმან ინგილოებში დარჩა.

თუ მიცვალებული მეორე დღემდის დარჩას სახლში დაუმარხავი, მამინ დამით საკვეს დაადებენ ზირზედ მიცვალებულს და ზედ საცურს ზირქვე გადააფარებენ, ირგვლივ კიდევ საბელს შემოავლებენ. ამას იმიტომ შერებიან, რომ კაცმა ან ქათამმა არ გადაურკოს მიცვალებულსო. თუ ვინცობას ქათამმა გადაურკა, მამინვე დატყავენ, თორემ სხვა ვინმეც მტკიცდება ოჯახშიო. თუ კატამ გადაურკა ან დაფხაწა მიცვალებული, კატას ან მტკიცავენ, ან წაიუკანებენ და შვიდ სოფელს იქით გაუშვებენ.

ვიდრე მკვდარს კუბოში ჩასწვენენ მახლობელი მიცვალებულს ქალები ქალს და კაცები კიდევ კაცს გატანენ. მკვდარს იმიტომ ტბანენ, რომ საჭიროა მიცვალებული სუთთა წარსდგეს უფლის წინაშე. მიცვალებულს ჯერ თბილის წყლითა და საზნით გატბანენ, ბოლოს კი ცივს წყალს გადაავლებენ, რომ სხეული გამაგრდეს. წყლის კასათობლად ერთის ხელით ზედადგარს დასდგამენ, ხოლო მეორე ხელით ცარიელს ქვას შესდგამენ და მერე ისე ჩასხამენ კასათობლათ წყალს. მიცვალებულის კასათბანათ სახლში ერთ კუთხეში ორმოს ამოთხრიან (ინგილოებს ეკვდას

სახლებში მიწის იატაკი აქვთ) ზედ ფიცრებს დასაფარებენ, გადაფარებენ ჭეჭიმს და ზედ მიცვალებულს დასაფარებენ გასაბანავად. როცა ბანავს გაათავებენ კოტოშს, რომლითაც მიცვალებულს ჰბანდნენ, დასტურებენ, იმ ამოთხრილს ორმოში ჩაატანენ განარეცხს წყალთან ერთად. ზოგს სოფლებში კიდევ კოტოშს წყლის პირად დასდებენ, რომ გამწვლელ-გამომწვლელი წყალს დაღვეს კოტოშით და მადლია.

გაბანილს და გასუფთავებულს მიცვალებულს რაც რამ სუფთა ტანისამოსი აქვს სულ ზედ ჩაცმევენ, სამს, ოთხს და ზოგჯერ მეტს ხელსაც ჩაცმევენ ხოლმე თუ კი ჩაცმევა ტანზედ. ძველსა და ჭუჭყიანს ტანისამოსს კი კუბოს ძირს გაუტევენ და ისე დასდებენ ზედ ცხედარს. სახლში იტოვებენ მხოლოდ ერთს ხელს ტანისამოსს სატირლად. ამ გვარად გაბანილს და ჩაცმულს მიცვალებულს ოთახის შუაგულში ჭეჭიმს გაუშლიან და ზედ დასვენებენ. მიცვალებულს ერთ ხელში ფულს მისცემენ დაწვებული ახაზიდან მანეთადის და მეტსაც შეძლებისა და გვარად. საიქიოში იქნება დაჭირდეს, ფულის მიცემა იუვენს სადმე საჭირო, ან მოვალე გამოუჩნდეს ვინმე და გადაუხდის ვალსა. მეორე ხელში კი სამს სანთელს აძლევენ, ანთებენ და როცა მიიწვის სუდართი გააქრებენ და ასე ნამწვარ ჩატევენ კუბოში. სანთელი ნიშნია იმისა, რომ მიცვალებული ქრისტიანია და საიქიოს ვეუღამ იცნოს და მუსულმანებში არ აირიოს. ძველს დროში საინგილოში სანთელის მაგივრად უერებსა და ცხვირში მიცვალებულს საკმელს უკეთებდნენ. შემდეგ მიცვალებულს პირისახეზედ მუშაშას დაადებენ. მუშაშა გასამთლილი ტილოა და შემდეგ ხაირად ამზადებენ: ცვილს (სანთელს) ადნობენ, შიგ ტილოს ამოაფლებენ და მერე პირისახეზედ გადააკრავენ. ინგილოთა შესედულობით ამ გვარად ადამიანის სახე უფრო დიდხანს შეინახე-

ბა, არ დაჭკარავს თავისს ეფუფეს და მადლია. ძველად კიდევ ქალებს მთელს იმრათს (ვერცხლის სამკაულს) ატანდნენ ხოლმე საფლავში, მაგრამ ესლა ეს ჩვეულება სრულიად გადავარდა.

მიცვალებულს, ჩვეულებრივ, თეთრს სუდანაში ახვევენ. გახვევის დროს სუდარს ორი თითის სიგანეს გახვევენ ხოლმე და კერიაზე ჩამოჭვიდებენ. ორმოცის დღის შემდეგ ამ ნახევს ჩამოჭლეჯავენ და ცეცხლში დასწავენ ან მდინარე წყალში ჩაგდებენ.

გაიკებენ თუ არა სოფელში ნათესავები და ნანობები გარდაცვალების ამბავს, მაშინვე დაგროვდებიან და მივლენ მისტირებლად. წება-წებათ მიდიან კაცები და ქალები, შედიან პირდაპირ იმ ოთახში, სადაც მიცვალებული ასვენია და მოთქმით ტირილს დაწვებენ. ერთი რომელიმე უფროსი ოჯახში მოსთქვამს, ჩამოსოფლის ყოველივე დინსებასა და სიკეთეს მიცვალებულისას, სხვები კი ქვითინებენ, ბანს აძლევენ და ხანდინან გულში მუშტს იტყვამენ. ამ დღეს კაცებიც სტირიან, სხვა დროს კი ტაბლებსა და სულზურში მტირალს კაცს ვერ დაინახავთ. საყურადღებოა ის გარემობაც, რომ თუ მიცვალებულს შავს ან დიდდა ცოცხალი ჭეჯავს, მაშინ მაშა ვერ იტირებს შვილს, რაც გინდა ძალიან ეტირებოდეს, რადგანაც ძალიან სირცხვილად ითვლება ისეთი კაცის ტირილი.

ყოველ ტირილის შემდეგ ჩამოატარებენ ხოლმე წყლით საჯიე ჯამს, რომელშიაც ვეუღანი სათითაოდ ჩაჭეოვენ თითებს და თვალებს მოიწმენდავენ. შემდეგ ამ წყალს დასხემენ ხოლმე იმ ადგილს, სადაც მკვდრის ნაბანი ჩასხეს.

კუბოთი საინგილოში მარტო ქრისტიანებს მარხავენ, მუსულმანები კი კუბოს მაგივრად საკაცებსა ხმარობენ, რომელთაც კაბის მზგავსად აკეთებენ. მიცვალებულს სუდარას კარვად დაუჭერენ, გაჭკერვენ, დასდებენ საკაცზედ

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

და ზედ აბრეშუმის ხვეულებით მიაბამენ. ამგვარი აბრეშუმის ხვეულები ყოველს ოჯახში მოაძებნება საინგილოში, რადგანაც საინგილოში შეაბრეშუმობა სწინლად არის გავრცელებული და ყველას შინა აქვს აბრეშუმი. მკვლარს ზეგვიდა ამფარებენ წასახურს, სამათხს არშინს ჩითს, ან თუ მდიდარია აბრეშუმის ქსოვილს. ზოგან აქ წასახურავის შეწირვაც იცინს, შეძლებული ვინმე ნათესავი უყიადის მიცვალებულს და მიუტანს.

როცა დანიშნულს დროს მღვდლები ქრისტიანებში და მოკლები მუსულმანებში ანდერძის აკებან დაიწებენ, მაშინ ერთი ზურის მცხობელთაგანი შევა იმ ოთახში, სადაც მიცვალებულია, თან შეიტანს საცერსა და სამს ზურსა, დაადებს საცერს მიცვალებულსა გულზედ, ზედ გადასტენს სამ-სამ ნატყხად თითო ზურს და უკანვე გაიტანს. ამ ზურს, როცა სუფრასზედ დასხდება ხალხი, ყველას ჩამოურიგებენ.

გათავა მღვდელმა ანდერძი და კუბო ასწიეს. ამ დროს კარები იხურება, კუბოს სამჯერ მიაკაკუნებენ კარებს და გაადებენ. ეზოში ხელახლივ დაიწება ტირილი, უმოგროსი ოჯახისა კიდევ მოსთქვამს და ჩამოსთვლის მიცვალებულის ღირსებას დიდის სმით. ქალები აქ საბოლოოდ ემშვიდობებიან მიცვალებულს, რადგანაც სასოფლამდის გაყოფა ქალებმა არ იცინს და დროაზის კარებიდგანვე ბრუნდებიან ხოლმე უკან.

მკვლარს რომ ცოტას გააცილებენ კარმიდამოს, მაშინ ერთი ახალგაზდა ვინმე აიღებს ქვას, შეიტანს სახლში, იმ ადგილს დასდებს, სადაც მკვლარი ესვენა, მერე ისევ ჩქარა წამოავლებს ხელს, გაიტანს კარედ, ზირუკუდმა დადგება, ზურგით უკან გადაადგებს ქვას და იტყვის:

— წაა, ჩონ ამაშინს უკან დაგოსხენ“.

სახლში შემობრუნებული ქალები ხელეხს და იბანენ და ზურის საჭმელად მოემზადებიან.

ქალებს ხელეხს აბანინებს ვინმე კაცთაგანი, რომელსაც დიდი სწილენძის თუნგი უჭირავს ხელში და თანაბრად და განუწვევტივ უსხამს წყალს უველას. ამასთანავე უნდა შეგინდნოთ, რომ თუ ეზოში ისეთი ხე სდგას, რომ არ იხამს, მაშინ ამ ხის ძირში აბანინებენ ხელეხს ქალებს. ხელეხის დაბანვის შემდეგ ქალები სუფრას შემოუსხდებიან და ჭამა-სმას შეუდგებიან. ამ დროს ქალებს ჩამოურიგებენ ორთხ სამ-სამ აკება ფერად (წითელს, ყვითელს, მწვანეს და სხ.) აბრეშუმის ძაფს. ეს ძაფები ოჯახშივე არის დამზადებული ქალებისგანვე და კარდაცვალებულის სახსოვრათა და სამადლოთ ურიგებენ ქალებს ამ ძაფებს.

ვიდრე ქალები ჭამა-სმასში არიან, ამ დროს მიცვალებულს უკვე დასსოფლავებენ. ისეთი თავდარივი აქვთ დაჭერილი სასოფლამდ, რომ ერთის გვარისანი, ანუ როგორც აქ ეძახიან თაჩუმისანი ერთ წყებად საოფლავდებიან. სამარეს თავში და ბოლოში გრძელს ბრტყელს ქვეებს ჩაუდებენ, შენდობას მიაძახებენ და სახლში ბრუნდებიან. მღვდელი წასახურავს იღებს თავის სასარგებლოდ, მოლა კიდევ იმ აბრეშუმის შულებს, რომლითაც ცხედარი მიამგრებულია საკაცზედ.

ვიდრე სახლში დაბრუნდებოდნენ კაცები, იმ დროსთვის სუფრა უკვე მზად არის. ქალებს გაუთავებიან ჭამა-სმა და სახლებში წასულ-წამოსულან. დაბრუნებულნი დამზადებულს სუფრას მოუსხდებიან, ღვინოს ცოტას ზურგზედ თავს წამოუჭრევენ, შენდობას ეტყვიან, ფლავსა და ხორაგულობას შესწამენ და დაიშლებიან.

თუ მიცვალებულის ოჯახში ვისთვისმე დანიშნული ჰყავთ სადმე ქალიშვილი, მაშინ დანიშნული უგზავნის მიცვალებულისათვის ერთ წვეილს წინდებს.

ზირველს სამს დღეს ყოველ დღით ოჯახის ერთ-ერთი წევრი მიდის კარდაცვალებუ-

ლის საფლავზედ, ასწორებს მას და წყალს ასხამს. წყალსავე ასხამენ ხოლმე საფლავს თუ ქვრივი ქალი ან კაცი შეუღლდა ხელახლა, მაშინ გარდაცვალებულს წყალი უნდა დასხან.

ცისკრის ტირილა. დამარხვის მეორე დღეს შინაურები და მეზობლები დილით ვიდრე მზე ამოვიდოდეს ხელახლივ იტირებენ მიცვალებულს. წვლით სავსე ჯამს სანთელს მიაკრავენ და იქ სდგამენ, სადაც მკვდარს სული ამოუვიდა. შემდეგ საკმელს ჩაჭერის ნაკვერცხლით სავსე ქაფქაფში და გამოიტორებენ ხელახლივ მკვდარს. გარდა ამისა ვიდრე ორმოცი გავიდოდეს (ორმოცი აქ ხუთი კვირა ითვლება) უოველ დღე ასე უნთებენ სანთელსა და უკმევენ საკმეველსა. ამისთანავე უოველდღე კერძი მიუტანენ ჯამითა და დაუდგაძენ.

ტაბლობა, გარდაცვალების შესამე დღეს ტაბლობა იცინა, რომელსაც განსაკუთრებით მარტო ქალები ესწრებიან. ამ დღისთვის ამზადებენ უოველივე სჭმელს, გარდა ხორცეულისა, რადგანაც ინგილოების შესედულობით ხორცეული ამ დღეს არ ერგება მიცვალებულს. სამელოვიართი მდღიან განსაკუთრებით დედა-კაცები და მთავრე შესაწევანად ფლავი. კვერცხები, ღვინო, ხილი და სხ. როცა უველანი შეიკრიბებიან, ჩამოიდებენ მიცვალებულის ტანისამოსს, გაშლიან იმ ადგილს, სადაც მკვდარს სული ამოუვიდა და ტირილს დაიწეებენ. ტირილის შემდეგ ტანისამოსს ჰკვერცხვენ და ინახავენ, ხოლო მის ადგილას აწეობენ ხორაკეულობას: ზურს ვარცლით, ფლავს ქვბით, კვერცხებს, ხილს, ღვინოს და სხ. აქვე ალაგებენ მოსულთაგან მოტანილს ხორაკეულობას და ღვინოს. ქალები შემოუძწვრივდებიან ხორაკეულობას, ამ დროს მისცემენ ოჯახის უფროსს ქალს ნაკვერცხლით სავსე ქაფქაფსა და საკმელს. უფროსი ქალი საკმელს აიღებს, ჩაღებს ორს

გაიღოს ქაფქაფში და იტევის. ამერტმან აცხობას, ჯანათში (სამოთხეში) შეიყვანოს. შემდეგ დანარჩენი დედაკაცებიც რიგ-რიგით მოვლენ, ისინიც ჩაჭერის საკმეველს და იმავე სიტევეებს გაიმეორებენ. როცა საკმელი წვას დაიწეებს, მაშინ სამჯურ შემავლებენ კმევეთ ხორაკეულობას ორი დედაკაცი. კმევე იწეებს ადმოსავლეთის მხრის ქვემო კუთხილამ მარცხნილამ მარჯვნივ. შემდეგ მეორე დედაკაცს გადასცემს და ისიც კმევეთ ისევე აქეთ გადმოსცემს. კმევის გათავების შემდეგ საკმელს არ აქრბობენ, არამედ იქა სდებენ, სადაც მიცვალებული ესვენა და ვიდრე მთლად არ დაიწეება საკმელი, სჭმელს ხელს არავინ ახლებს. საკმლის გაქრბობისთანავე სუფრას შლიან და სტუმრის თაფზედ სამს ზურს ჩამეჭერის. სტუმრებმა კარგად უნდა სჭამონ და სვან და რასაც ვერ შესჭამენ უნდა ჩაიწეონ თან მოტანილს ზატარა ხურჯინებში და სახლში წაიღონ. ეგრეთვე თან უნდა წაიღონ სახლის ზატარის ღვინით სავსე კუჭულები. ესეთივე ტაბლობა იმართება გარდაცვალების უოველ სწორზედ ვიდრე ორმოცი შესრულდება.

უველასზედ უფრო საურნადღებო ამ ტაბლობაში ქაფქაფით კმევა-კურთხევა სუფრისა. ღამარაკი არ უნდა, რომ ეს ხეულებს იმ დროს შემოსულა, როცა საინგილოში მუსულმანებმა ძალდატანებით მღვდელი გაძევეს და ხალხს კარეგნულად ქრისტიანობაზედ ხელი ააღებინეს. სწორედ ამ დროში უნდა შემოსულიყო ქალებისაგან სუფრის კურთხევა და ქაფქაფიც იმავე საცეცხლურსა ნიშნავს, რომლითაც მღვდელი უკმევეს ხოლმე მიცვალებულს.

სულბური. სულის ზური ანუ სულის ასხნა მიცვალებულისა ერთ განსახდვრულს დროს არ იცინა, მაგრამ უფრო კი მეორმოცე დღეს ხდილობენ ხოლმე. ამ დღისათვის წინ და წინ მიიწევენ უველა ნათესავებ-

სა და ნაწინებებს მთელის ჯალბობით. დიდი მზადება და ხარჯი იციან ამ დღეს, აცხობენ პურს, ლავაშს, ჰქვიავენ საკლავს. საკლავი სამი უნდა დაკლან ან სამივე ცხვარი, ან არადა ორი ცხვარი და ერთი დეკეუდი. დარბები კიდევ ერთს ცხვარსა და ორს ქათამს ჰქვიავენ. ცხვარს დაკვლის წინ მარბის შეკრებულს, ქათმებს კიდევ ქობინს შეუტრუსავენ.

ამ დღემდის, ვინც გლგოვარეთ არიან, წვერ და თმას არ იკრებენ-იშინებენ. გარდა თმა-წვერის დაყენების სხვაფრივ მიცვალებულის გლგოვა აქ არ იციან. ქალები იმის მაგიერ, რომ შავს ტანისამოსში გამოეწყონ, პირიქით რაც რამ ახალი და ჭკელ-ჭრელი ტანისამოსი აქვთ ეხლა უნდა ჩიცვან და ისე იარან. ამ დღისთვის დაბარებული ჰქვიათ დალაქი და ვეველს მგლგოვარეს თმასა და წვერსა ჰხარსავს და ჰხარსავს. დალაქს კასამრჯელად აძლევენ ერთს აბაზს, ერთს ხელსახოცს ან ჩითის სუფრას, ერთსაინ ფლავსა და ლავაშებს.

ვიდრე კაცები თმა-წვერის ზარსვაში არიან, ქალები შინურები და ნათესავები 10—20 მიდიან გარდაცვალებულის საფლავზე და თან მიაქვთ საჭმელ-სასმელი და ტანისამოსი მიცვალებულისა, თან მისდევთ ერთი ან ორი კაცი, რომელთაც თან მიაქვთ საჭმელ-სასმელი. მისვლისთანავე მიცვალებულის ტანისამოსს შლიან საფლავზე, დალაკებენ საჭმელ-სასმელს, აუნთებენ სანთელს და

უგმევენ. შემდეგ ტირილს დაიწყებენ დიდხანს სტირიან და მოსთქვამენ გარდაცვალებულის წარსულის ავ-კარგსა. რაცა ტირილით გულის იჯერებენ, დასხდებიან და ჭამა-სმას შეუდგებიან. რაც რამე დარჩებათ შეუჭმელი იმას სახლში ადარ წამოიდეგენ და ქერიც ოხერს უწყალობენ. ტანისამოსს კი დაჰკეცავენ, უკანვე წამოიდეგენ და იმას აჩუქებენ, ვინც მიცვალებული გაჭბანა. ქალების დაბრუნებისას უკვე ვეველსაფერი მზად არის და სუფრა გაშლილია. აქაც ჩაუყრიან მიცვალებულს სამთელ-საკმელს და მერე დასხდებიან სუფრაზე. სტუმრებს ამ დღეს წვნიანსა, მხარაკულსა, ფლავსა და ხილეულობას მიაბრთმევენ, ქალებს, გარდა ამისა, კარკოტი-თაც გაუმასპინძლებიან. წასვლისას ვეველს თან მიაქვს ერთი-ორი ლავაში, კუჭულა ღვინო და სხ.

ხალხი რომ დაიშლება, წავა-წამოვა, მისინ მიცვალებულისთვის საგანგებოდ გამოცხობილს ზატარა პურს დობებუდ შესდებენ და იტყვიან:— „შენ წილ მივიდი, წაა, შენ წილ რამ აქ აღარაა“. ამ პურს დობებუდ შესდებენ და თუ მათხვარი გამოიფლის, იმას უწყალობებენ.

სულზური სამჯერ იციან—ერთი ჩვეულებრივ მეორმერე დღეს, მეორე წლის თავზე და მესამე ორი წლის თავზე. გარდა ამისა ვინც მდიდარია და შეძლებული ეფველ წლივ იწვევს ხოლმე ნათესავებს და იხდის სულზურს.

ზ. ელილი.

ურიული მოთქმითი ტირილი საქართველოში *)

ახა ნარინჯო, ნარინჯო
შენ ბროწეულო, იაო,
პირი ზურგისკენ გიქნია
კისერი მოგგრეს იაო!..

ალარა ჰყვავი ვარდივით,
რა ფერი დაგდებიაო?
დაგიკრეფია ხელები,
თვალები დაგხუჭვიაო;
მოგელის ბნელი სამარე,
საფლავის კარი ღიაო.
საიდან მოხვალ? სად მიხვალ?
ჯერეც ვერ გავვიგიაო!
ახა ნარინჯო, ნარინჯო
შე ბროწეულო იაო!..
მიდიხარ. თუ არ დაგიხვდეს
სამოთხის კარი ღიაო.

დაქრთამე, ფული მიეცი,
თანვე რომ წავიღიაო
და თუ არ გასქრას, მაშინ კი
ეს ცული აგიღიაო,
ორივე ერთად კუბოში
შენთვის რომ ჩაგვიწყვიაო;
ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებს,
ცულს ყველა შეუძლიაო!
ახა ნარინჯო, ნარინჯო,
შენ ბროწეულო იაო!

იქ ნახავ იერემიას,
გადაეც გულში ნადები:
ჯერ არ სრულდება არც ერთი
იმისი დანაქადები,

ველით და ველით მესიას,
გვიგვიანდება ვადები,
ორივე ხელით ჯერ ტკბილად
არ გვიქამია ქადები!..

ნურას დაჰფარავ! მეორედ
ხომ აღარ დაიბადები?..

იქაურებსაც გადაეც,
რაც რომ აქ გავიგიაო!
ახა ნარინჯო, ნარინჯო
შე ბროწეულო იაო!

შეხედები მოსეს, აარონს
ილიას, ელისესაო—
უთხარი: არ ვსტეხთ „ძველ აღთქმას“
რაც რჯულმა დაგვიწესაო;
ვერც ვხედავთ ახალ რჯულებში
იმ ძველზე უკეთესაო!
გადავამტერა ქვიყანა
იმან და დაგვაკენესაო.
რაც ურიებმა დასთესეს
ქრისტიანებმა მკესაო
და დაგვრჩენია ნუგეშად
მხოლოდ ქურდული ქესაო.
უთხარი, ნურას დაფარავ,
რაც ტანჯვა მიგიღიაო.
ახა ნარინჯო, ნარინჯო,
შე ბროწეულო იაო!

გაბნეული ვართ ყოველგან
სხვა და სხვა უცხო მხარესა,
ვერ ვხედავთ იერუსალემს,
იმის მზეს, მისსა მთვარესა,
ვეღარც ვქვრეტთ სოლომონისა
დიდ ტაძარს მოელვარესა,
რჯული გვედება მალამოდ
გულ-დამწვარ სისხლ-მდღლარესა;
უცხო ვართ ყველა ხალხებთან,
ცრემლს ვაქცევთ მუდამ მწარესა!
შეჰვედრე: ტანჯვა გვაკმარონ,
მეტი არ შეგვიძლიაო.
ახა ნარინჯო, ნარინჯო
შე ბროწეულო იაო!

დაგიკრეფია ხელები,
თვალეები დაგხუჭვიაო;
აქ დაგრჩენია, რაც გქონდა
თან ველარ წავიღიაო.
ნაცვლად დაგხვდება იმ ქვეყნად
სამოთხის კარი ღიაო.

და ათას კეცად ის ვარგა,
რაც აქ ვერ მიგიღიაო.
ჩვენ კი მაგ შენმა დაკარგვამ
გულები დაგვისიაო!
მშვიდობით, ახა ნარინჯო
შე ბროწეულო იაო!

*) ებრაელები მკვდარს კისერს უგრებენ ზურ-
გისკენ და ნაჯახსა და ფულს თან ჩაატანებენ.

d i d a

(ძველი თქმულებე)

ცხოვრობდა ერთ დროს სახელოვანი და მამაცი მეფე, რომელიც განაგებდა მრავალი ქალაქებითა და ნაყოფიერი მიწებით სავსე სამეფოს. ერთხელ გაილაშქრა მან შორეულ სამეფოზე და შინ დასტოვა დედოფალი ძუძუთა მემკვიდრით. გავიდა ხანი. მოიჭრა ბრძოლის ველიდან შიკრიკი, სისხლში მოსვრილ, გატეხილ ხმლითა და გულ-მტკივნეულად აუწყა დედოფალს ჯარის დამარცხებისა და მეფის სიკვდილის სამწუხარო ამბავი.

შესწუხდა დედოფალი. სტიროდა და გლოვობდა ძვირფას და მშვენიერ ქმრის დაკარგვას, მაგრამ უფრო გულს უკლავდა ჯავრი დაობლებული შვილისა, რომელიც რჩებოდა უმწეოდ მოსისხლე მტრების ხელში. ერთი ამ მტერთაგანი იყო ბიძა მისი, გარდაცვალებული მეფის ნახევარი ძმა, კაცი სასტიკი და შეუბრალებელი, უზნეო და ხარბი, რომელსაც მარტო უფლება, სიმდიდრე და სახელი სწყუროდა და ნივთიერ სარგებლობის მეტი არა სწამდა რა.

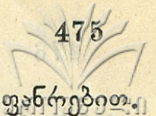
ცხოვრობდა ის მიუდგომელ კლდეზე აგებულ კოშკში, გარს ეხვია ბრბო თავის მიმდევრებისა, და უდარაჯებდა დაფლას, როგორც ნადირი ბუნავიდან... და აჰა, დავლაც გამოჩნდა. ეს იყო მეფის მემკვიდრე, რომელიც იწვა უშფოთველად კაკანაში და ტიტინებდა..

სასახლის ერთ ოთახში იდგა ორი აკვანი: ერთი—ძვირფასი, სპილოს ძვლისა, ფარჩის იარაღით მორთული და მეორე—უბრალოდ მოწეული კალათა. პირველში იწვა ოქროს ქოჩრბანი მემკვიდრე, მეორეში—

რაეში—პაწაწა გიშრის თმბანი მონა, ძიძის შვილი. ეს ლამაზი და ჯანით სავსე ახალგაზდა ქალი თავის შვილსაც ზდიდა და მომავალ მეფესაც ერთსა და იმავე დროს. ორივე ბავშვი ერთ ლამეს იყო დაბადებული, და როდესაც დედოფალი ძილად მისვლის დროს შებრძანდებოდა შვილის გამოსამშვიდობებლად, შვილის სიყვარულით ძიძის შვილსაც კოცნიდა. ძიძა ორივე ბავშვს ერთნაირად უვლიდა და ეფერებოდა, თუმცა სიყვარული სხვა და სხვა ჰქონდა: ის აღმერთებდა პაწიას მემკვიდრეს, მაგრამ ამ გაღმერთებას თან სდევდა მუდმივი შიში, განუშორებელი ფიქრი იმაზე, თუ რა განსაცდელი მოელოდა მას ყოველ ჟამს ბოროტი ბიძისაგან; თრთოლვით იკრავდა მას შიშით მღელვარე გულში, რომელსაც მხოლოდ მაშინ იმშვიდებდა, როდესაც თავის შვილს არწებდა,—შვილი მას უყვარდა უშიშრად: აბა, ვინ რა ცუდს განიზრახავდა იმის უსახლ-კარო და უწილ-კერძო შვილიკოს წინააღმდეგ!

ძიძა დაბადებული იყო მეფის სასახლეში და ისე აღმერთებდა ამ ოჯახს, რომ არავინ, დედოფლის გარდა, ისე არ სწუხებდა მეფის სიკვდილს, როგორ ის; არავინ იმაზე გულწრფელად არ სტიროდა მის უდროვოდ დაკარგვას.

ძიძა ეკუთვნოდა იმ სარწმუნოების ხალხს, რომელსაც სწამს სააქაო ცხოვრების გაგრძელება საიქიოს, და მოკლული მეფე წარმოდგენილი ჰყავდა, როგორც მფლობელი მრავალი ქალაქებისა და ნაყოფიერი მიწებისა ზეციურ სამე-

ფოში. იმისი საომარი რაში, იმისი ია რაღები, იმასთან დახოცილი მხლებლები—ახლა მეფესთან ეგულებოდა საიქიოს და როცა სხვა მისი ქვეშევრდომები დაიხოცნენ, ისინიც თავის ყოფილ მეფეს შეუერთდებოდნენ და ემსახურებოდნენ ისე ერთგულად, როგორც აქ, დედამიწაზე. თვითონაც ხომ მის წინ წარსდგებოდა როდისმე და ისეთისავე სიამოვნებით ემსახურებოდა, როგორც ამ ქვეყნად.

სასახლეში, სადაც მეფის მოადგილეთ დარჩა დედაკაცი, რომელსაც დარაჯობდნენ მხოლოდ დედაკაციები,—ყველანი თრთოდნენ: ბოროტი ბიძა თავისი ბრბოთი მთიდან ჩამოსულიყო; გადაელახა სოფლები, დაბები, მინდვრები, ბაღები და სადაც კი ფეხი დაედგათ ყველაფერი აეკლო და გაენადგურებინა...

ქალაქის ზღუდე გაამაგრეს, სადარაჯო კოშკებზე ჩირაღდნები გაუქრობლად ბღღვრიალებდნენ, მაგრამ საიმედო მფარველი არავინ მოიპოვება,—ყველა ერთგული და მამაცი გამირები უბედურ ბრძოლის ველზე დახოცილიყვნენ. რა უნდა ექმნა საბრალო დედოფალს?! ის შესცქეროდა შვილს აკვანში და მწარედ ოხრავდა... მარტო ძიძას შერჩენოდა გული და მხნეობა; ის იხუტებდა გულში მემკვიდრეს, თითქო იფარავდა მას მძლავრ მკერდ ქვეშ განსაცდელისაგან.

ერთ ბნელ ღამეს, როცა ძიძამ ჩააწვინა ბავშვები და თვითონაც საძილეთ ემზადებოდა, ბაღის კარებში რაღაც ხმაურობა შემოესმა. ის გაეხვია წამოსასხამში და ყური მიუგდო. ქვიშიან ბილიკზე ნაბიჯის ხმა მოისმა.... აი, შემოდგა კიდევ ვიღაცამ ფეხი სასახლეში და იატაკზე დაეცა... ძიძამ ფარდას გასწია და დერეფანში რამდენიმე შეიარაღებული

კაცი დაინახა ანთებულის ფანრებელ. ცხადი იყო, რომ სასახლისთვის ალყა შემოეერთყათ და ბოროტი ბიძა ახლა ტახტის მემკვიდრეს ეძებდა, რომ სიცოცხლე მოესპო.

საჩქაროდ, მოუფიქრებლად ამოიყვანა ძიძამ მეფის შვილი აკვნიდან და ჩააწვინა თავის შვილის აკვანში, ხოლო თავისი შვილი ჩაკოცნა, ჩაკოცნა ხარბად, ჩავდო ძვირფას აკვანში და ფარჩის საბანი დახურა.

ძლივს მოასწრო ეს, რომ კარებში გამოჩნდა წამოსასხამში გახვეული უზარმაზარი ტანის კაცი, რომელსაც უკან სხვები სანათით მოსდევდნენ. ნადირმა მიმოავლო თვალი ოთახს, მიიბრინა მემკვიდრის აკვანთან, ამოგლიჯა ბავშვი, გაახვია წამოსასხამში და გაიქცა. ძიძა გასტერებული იდგა და თვალთ უბნელდებოდა.

ასტყდა სასახლეში ხრიანცელი, ჟრიაშული, იარაღის ჩხარა-ჩხური.... თმა გაწეწილ და ტანთ ჩაუცმელი დედოფალი შემოვარდა საბავშვო ოთახში და განწირულების ხმით დაუწყო ძახილი შვილს. რა დაინახა ცარიელი აკვანი, ერთი სასაშინლად შეჰკივლა და დაემხო მის წინ.

მომაკვდავივით გაფითრებული და გასტერებული ძიძა მივიდა დედოფალთან და ხმა ამოუღებლად მიუთითა თავის შვილის აკვანზე. იქ მშვიდად ეძინა მეფის შვილს და პირზე უღარდელი ღიმილი უთამაშებდა.

გაისმა კვლავ ხმაურობა, მაგრამ ეს იყო გამარჯვების ხმა: ბოროტი მტერი სასახლის მცველებს მოეკლათ და ის იატაკზე გაშოთილი სისხლისგან იცლებოდა; მაგრამ, ოჰ, საშინელებავ! იქვე

ვგლო მოკლული ბავშვის გვამიც, წამო-
სასხამში გახვეული!

გაიგო რა გამარჯვების ხმა, დედო-
ფალმა ბედნიერების ღიმილით აიყვანა
ხელში და დაანახვა ყველას ცოცხალი
შვილი, რომელიც ცნობის მოყვარეო-
ბით აბრიალებდა თვალებს და ძიძას
ეტოტინებოდა.. ერთ ხანს გაოცებულ-
მა ჯარის-კაცებმა უცებ დაიყვირეს: „ვინ
იხსნა მემკვიდრე სიკვდილისაგან? ვინ!!“

უხმოდ, უძრავად იდგა ძიძა, რომელმაც
შესწირა მსხვერპლად ღვიძლი შვილი
მემკვიდრის დასახსნელად..

დედოფალი გაექანა იმისკენ, მოეხვია
სასოებით და მხურვალეთ კოცნა დაუ-
წყო...

კარის კაცები მიესალმნენ მას აღტა-
ცებულის ყიჟინით და მოითხოვეს, რომ
განსაკუთრებული ჯილდო ებოძებინათ—
მისთვის... დიახ, ღირსეული ჯილდო,
მაგრამ რითი უნდა დაეჯილდოებინათ?

გადაწყვიტეს, შეეყვანათ ძიძა სამე-
ფო სალაროში რომ თვითონვე აერ-
ჩია, რაც მოეწონებოდა. დედოფალ-
მა სიხარულით მოჰკიდა ხელი ძიძას
და წაიყვანა. გააღეს მძიმე კარები სა-
ლაროსი, ახადეს დახურული ფანჯრე-
ბი. მოეფინა დარბაზს დილის კაშკაშა
მზე და ანთო ცეცხლივით ოქრო-ვერ-
ცხლისა და ძვირფასი თვლების ზვინები,
რომლებითაც სავსე იყო მთელი დარბა-
ზი.

გაისმა აღტაცების ხმა დამსწრეთა შო-
რის და ჩამოვარდა სიჩუმე... ამოდენა

სიმდიდრის დანახვით თითქო მონიბლო-
ლი და თავზარდაცემული ძიძა იდგა უძ-
რავად შუა დარბაზში და მიეპყრო მშრა-
ლი, შავი კუნაპეტივით თვალები სარკ-
მელისაკენ, საიდანაც ანათებდა მოოქრუ-
ლი ცა.

— ის, იმისი შვილიკო, ახლა იქ იყო,
იმ დილის უმანკო ზეცაში.

კარგა ხანს გაეგლო, მზე მალლა აზო-
სულიყო და ის, იმისი შვილიკო, კი
მშვიერი იყო!

ძიძამ გაიღიმა და გაიშვირა ხელები.
ყველა ცქერათ გადაიქცა და სულ გაკ-
მენდილი თვალს ადევნებდა ძიძის ხელის
მოძრაობას.

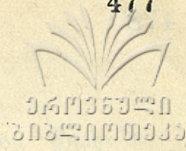
— ნეტავ რას აირჩევსო? ჰვიქრობდნენ.
ოქროებს მოხვეტავს!.. აღმასებსა და
ლალებს აკრეფავს!.. ბრილიანტთა და
აღმასებით მოჭედლი სამკაულებს აირ-
ჩევს!?

მაგრამ ძიძამ აირჩია სულ სხვა რამ:
იარაღების საწყობიდან აიღო ერთი ხან-
ჯალი, რომლის ზურმუხტებით მოჭედი-
ლი ტარი ერთ სოფლად ღირდა... დაი-
ჭირა მაგრად ხელში ხანჯალი, აიხედა
ზეცას, საიდანაც ანათებდა დილის მზის
სხივები, დაასტერდა დედოფალს, გადა-
ხედა იქ დამსწრეებს და ღიმილით წამო-
იძახა:—

ჩემი მეფის ძე ცოცხალია!. ახლა მე
წავალ რომ ჩემ შვილსაც მოვაწავო ძუ-
ძუ!. და... ხანჯალი ტარამდი გულში
ჩაირქო!...

თეო კანდელაკი.

ს ა ლ ა მ ო

ობლად შთენილი,
 მწარე ხვედრით გუელ-დანაგრული,
 ერთ წუნარ საღამოს
 ზღვის ნაპირას მიმოვიღოდი;
 უღვთოთ დევნილი,
 ვეკლასკან უკუგდებოელი,
 ღამის მიღამის
 საიმედო გულით შევსტროფდი!

ტალღებს ვანდობდი
 საიდუმლოს ჩემი გულისას,
 მათ ბუტბუტ-დუდუნს
 ვუერთებდი სულის მწარ კენესას;
 ტანჯვით ვუთხრობდი:
 — ჰე, ტალღებო, ჩივილს ობლისას
 ნუღარ დასდებთ წუნს,
 რადგან გითხრობთ ნამდვილ გულის თქმას!

ადარ შედიკსა
 მე ამ სოფლად ბედნიერება,
 სულით ობოლმა
 ვერსად ვხევე სავანე წუნარი;
 უღმობელ ტირის
 ზედ დაერთო ავსულთ ქნება,
 ესრეთ ამ გულმა
 განიტადა ყოფა საზარი!

მზისა სხივები * * *
 გულზე ფენით შეთხრობოდენ,
 ამბოროს ყოფით
 საღამო მტეს უკანასკნელად;
 ამაყი მთები
 მათ აღერსით წამს მშვენდებოდენ...
 სიბნელე თვისით
 იბნედა მამინ ძირს ველად!

მივმართე მზესა:
 მედიდურო, დინჯად მავალო,
 შენს კვლავ ამოსვლას
 მოუთმენელ გულით მოველო,
 მხოლოდ გთხრო ერთსა:
 — ნუ მოგაქვს თან რამ სავადალო,
 სტირია ვეკლას
 სრული შვება, სრული ნათელი!

სამშობლო ჩემი,
 ათას გვარად განაწამები,
 ისევე მტერსა ჭეუვის
 ბასრ კლანჭებში გამომწეგდებული;
 ნუგეშის მტემი
 ექმენ შენ მას, გემუდარები...
 მშრომელს ნუგა ავს
 ნუ შეამთხვევ... იხსენ ბედ-კრული!

იგი საღამო * * *
 კვლავ ტანჯვით მომაგონდება,
 რადგან ამაო
 გამოდგა ის ხვეწნა-მუდარა:
 ადარც საამო
 შედიკსა მე ბედნიერება
 და გულ საწვავ
 მომეფინა შავი სუღარა!

სამშობლო კვლად,
 ვხედავ, სულს დევს ტანჯვით მიხდილი,
 კვლავ გავიგონე
 მამუგლას კენესა აღმოხდა მწარე!...
 მე-კი დღეს ვაღაღ
 დამჩენია მხოლოდ ტირილი...
 ადარ მაქვს დონე,
 ობლად დავძრწი... ვერ გავიხარე!

ლალო გეგეჭკორი.

ი რ ე მ ი

(თარგმანი)

ზოოლოგიურ ბაღში წაყვანას ბავშვებს შემოდგომაზედვე დაჰპირდნენ, მაგრამ ვერ აუსრულეს, ჰპირდებოდნენ კი, შემდეგ სრულიად გადაავიწყდათ.

— გაზაფხულზე, როცა ამწვანდებოა, — ეუბნებოდათ გადია.

გოგიას ჯერ კი სწყინდა. მუდამ ჰურ-უტყვებზედ ფიქრობდა. სკამების გალიებს აკეთებდა და თვითონ ძვრებოდა შიგ, ან ბუთხუზა ბუბუს სვამდა. მერე ამხსაც გადაავიწყდა. ზამთარი მეტად მხიარული იყო. ბუბუს წითელა სჭირდა. ახალი ექიმი დაიარებოდა. ბოლოს პატარა დაიბადა. მერე კიდევ ბუხარმა პირი ჰქმნა. ეს უკანასკნელი ყველაზედ საყურადღებო იყო და აი როგორ მოხდა: გოგია საბავშვო ოთახში ბუხართან იდგა, მისჩერებოდა ბუხარსა და კედელშუა დატოვებულ ალაგს. უეცრივ რაღაც გამოვარდა, მრგვალი, პატარა, წვრილფეხა. მარჯვედ აირბინა კედელზედ, გაჰკურცხლა, თითქო საქმეზედ მიეშურებოა; შეჩერდა, თითქო გასაღები ან სხვა რამ დაავიწყდაო. სდგას. გოგია უყურებს, ის კი ფიქრობს.

მოვიდა გადია, გაიძრო ფეხიდან ფლოსტი, დაარტყა მრგვალს:

— აი, შე წყეულო, შენა, ვინც შენ მოგკლავს, ორმოცი ცოდვა ეპატიება! გადიამ ბუხარსა და კედელს შუა თავი შეჰყო და მრავალი რამ ნახა. ასორსოლებული მტვრით სავსე იყო იქაურობა, შემჭვარტლული აბლა-ბუდები, კედელში შრიალით დაძვრებოდნენ რაღაც ღიპიანები და გრძელ უღვაშიანები. გოგიამ ნახუქი დაუფშვნა და ბუბუ მიიყვანა

რომ გაეკვირვებინა. ბუბუს სამაგიეროდ შეეშინდა, დაიწყო ფშრუკუნი. გოგია-საც ფერი ეცვალა. ჩასჭიდა დას ხელი და მეორე ოთახისაკენ გაიქცა.

რაკი ბუხარმა ერთხელ პირი ჰქმნა, ჩასთვლემდა თუ არა გოგიას, იქიდგან ყველა უცნაური გამოძვრებოდა და ხოლმე. ძილი გოგიასათვის ტანჯვად გადაიქცა. აღრე აძინებდნენ ბავშვებს, რვა საათზედ. კედლისაკენ აქნევინებდნენ პირს და თვალებს ახუჭვინებდნენ. მაგრამ გოგია თვალებს არა ხუჭავდა.

გადია დიდხანს ალაგებდა ოთახს და თან ბუტბუტებდა, აგონდებოდა მთელი დღის ნაწყენი.

— უნდათ მომიდნონ! უნდათ! საყდარში ფეხს არ გასდგამენ, პირ-ჯვარს არ გადიწერენ... როგორ შეიძლება... ბუტბუტებდა, ბუტბუტებდა გადია, კედელზე კი ჩრდილი დარბოდა, დარბოდნენ ძაღლები, კურდღლები და მრავალი სხვა ღიპიან-უღვაშიები. ელოდნენ, როდის ჩაეძინებოდა გოგიას, რო შიგ საწოლში ჩასცვივნოდნენ.

შემდეგ ბაკალავრი გამოტყვრა. დიდებმა სადილზედ რამდენჯერმე გაიმეორეს ეს სიტყვა. ბუბუმ მამიდასა ჰკითხა, რასა ნიშნავსო.

მან უპასუხა:

— სწორედ დაჯექ და ნუ ლაპარაკობო. გოგიამ აღარ იკითხა. ღამე კი, ძილში შემდეგი მოხდა:

გოგია დიდ ოთახში შევიდა, სადაც სიზმარში ხშირად ყოფილა. იქ ვილაც უცნაური იდგა, პირისახე ცხვრისა ჰქონდა, მიმზიდველი შეხედულე

ნია გამოიყურებოდა, ხელში გარღვეული ბალიში ეჭირა და ბუმბულს მუქა-მუქა იყრინდა პირში. ეს იყო ბაკალავრი.

მეორე დღეს, როდესაც მასწავლებელმა გოგიას გაამეორებინა: „ფუტკრები იკვებებიან თათლით“, გოგიამ გაუბედვად დაუმატა: „ბაკალავრი კი ბუმბულით“.

მასწავლებელმა შეხედა გოგიას და ხმა არ გასცა. გოგიამ გაიფიქრა: „არას ამბობს, სჩანს მართალია“.

ამის შემდეგ ბაკალავრი ყოველ სიზმრის სტუმარი იყო. მოდიოდა გოგიასთან და ბუმბულს სთავაზობდა. გემრიელი საქმელი იყო თუ მუქა-მუქა იყრინდი პირში, ჭამას ცოდნა უნდოდა.

საშობაოთ, როდესაც გოგია ავად გახდა, ბაკალავრი დღისითვე ჩაუძვრებოდა გოგიას საწოლში და ბალიშიდგან ბუმბულსა ჰპარავდა.

გოგია დიდხანს ავადმყოფობდა. ბუბას არ უშვებდნენ, არც არავის. მხოლოდ გადია იჯდა და ერთსა და იმავე ზღაპარს უამბობდა. მარტო ერთი იცოდა.

ზღაპარი გოგიას გულს უხეთქავდა. ბუბრის გვერდითაც ჩამი-ჩუმი არ ისმოდა.

ზღაპარს ისმენდნენ.

ერთი გოგო იყო, ოცი წელი არ იზრდებოდა, იწვა აკვანში. ერთხელ ღამე უყარაუღეს. ადგა, ქერამდე გაიხარდა, მიძებნ-მოძებნა რაც რამ შესაქმელი იყო ქოხში, შექამა, დაალაგა ქოხი და ისევ აკვანში ჩაწვა. დედამ გოგო სალოცავად წაიყვანა. მიდიან ხიდზე, რაღაც ხმა შემოესმათ: „გოგო, გოგო, სად მიდიხარო?“—ეშმაკის ხმა იყო.

— სალოცავადაო! მიუგო გოგომ და წყალში ბლარტანი კი მოიღო.

ესე დაიღუპა.

გოგია თრთოდა.

— სალოცავადაო და შიგ წყალში კი ჩავარდა.

გათენებისას უხარ-მახარი ჩრდილი დასრიალებდა კედელზედ; ეს ის გოგო ჰგვიდა ოთახს.

ღრო გავიდა. გოგია სხვა ოთახებშიც გამოუშვეს.

— გამარჯობა, ბუბა!

მაგრამ დედამ შეაჩერა:

— ბუბას რად ეძახი? სონა ჰქვიან! შენ ეხლა პატარა აღარა ხარ, არ შეგშვენის.

გოგიამ დას შეხედა და გაჯიუტდა:

— თუ კი ბუბაა!

ავადმყოფობამ გოგია დაასუსტა. ბაკალავრიც დანდვლიანდა. მოდიოდა კოქლობით და შესჩიოდა გოგიას, — მშინაო. ბუბრის გვერდითაც ცვლილება მოხდა:

გადიამ რაღაც დაყარა, ტკბილი (ბუბამ გემოთი ნახა) და მეორე დღეს ბატის ფრთით მკვდარი ქიები გამოგავა. ფაჩაფუჩი აღარ ისმოდა, სამაგიეროდ ვიღაც მწარედ ქვითინებდა ხოლმე ბუხარში.

გოგია თვალ დახუჭული უგდებდა ყურს.

დიდ მარხვაში ძლივს აუსრულეს დანაპირები—წაიყვანეს ზოოლოგიურ ბაღში. მწვანე ბალახი ჯერ არსად იყო.

გოგიას რაღაც აწუხებდა.

იმედი ჰქონდა გზა ამწვანებული იქნებოდა, მოგზაურობა მხიარული, სასაცილო.

ეტლით წავიდნენ. ბუბა დედას ეჯდა მუხლზე, გოგია გადიას. მიმავალმა ბიჭმა დაუძახა: შორს გადაყარე, არ აყროლდესო.

გოგიას მწვავედ ეწყინა.

— ამათაც ეწყინებოდათ, — იფიქრა გოგიამ: — მაგრამ არ ამჩნევენ.

მივიდნენ. დიდხან ყიდულობდნენ რა-
 ლაც ბილეთებს, ელაპარაკებოდნენ მწვა-
 ნე ქამრიან კაცს, რომელმაც აქაურობი-
 სა ყველაფერი იცოდა.

ყველაზე უწინ ციყვი დაინახეს. ციყ-
 ვი თხილს აცმატუნებდა და განგებ ყუ-
 რადლებას არ აქცევდა სტუმრებს.

გოგამ გაიფიქრა, უზრდევლობა სხვისა
 ციყვის ასე თვალიერება, და იქით წა-
 ვიდა.

მოაჯრის იქით გაბანჯგნული ლურჯ
 სახიანი ადამიანი იდგა. სწრაფად ახამხა-
 მებდა თვალებს, წვრილი გრძელი ხელი
 სტუმრებისაკენ გამოეშვირა.

— ეს ადამიანის მსგავსი მაიმუნია, —
 უთხრათ დედამ შვილებს.

გოგიას გული აერია.

მოწნულიდგან სასუქის სუნი ეცა, იქთავ
 ჩაქინდრული, კუზიანი ფურები იდგნენ.

ოთხ-კუთხ აუზში ჭყუპალობდა რა-
 ლაც არა-ადამიანი. ხან ჩაიყურყუმელავებ-
 და, ხან ამოჰყოფდა სველ, შავ, მელოტ
 თავს, ისევ ჩაიყურყუმელავებდა ხოლმე და
 წყალ-ქვეშ ცურავდა.

— აი არწივი, ფრინველთა მეფე. გამ-
 ხდარი, ჭუჭყიანი ფრინველი სასაცილო
 თეთრ შალვარში კაი-მქნელივით დააბო-
 ტებდა გალიაში.

— აგე, მგონი მგლები, — სთქვა გადიამ
 და ბავშვებს ხელი წაავლო.

— აქეთ, აქეთ! არ გამოცვივდენ, —
 სთქვა დედამ.

ესენი ყველაზედ საშიშნი იყვნენ, ამ
 ქვეყნის მხეცები, ნაცნობნი, შინაურები.
 გადია შიშისაგან დაფარფატდა.

— შორს, შორს!

აგერ კიდევ რაღაც უცნაური რამ. ზე-
 ვიდგან რაღაც მრგვალი ჯამი აქვს და-
 პირქვავებული, მხოლოდ თითები და
 ბრწყილები და უჩანს.

ბუბას მოეწონა.

გოგია განზე გადაგა. ცალკე მოწნულ-
 ში მარტო მდგომი ოთხფეხი დაინახა.

პირუტყვს წინა ფეხები მიტკუტული
 ჰქონდა, თავი მაღლა აშვერილი, შავი
 თვალები სევდიანად იყურებოდნენ. თავ-
 ში ორი გამხმარი შტოიანი ტოტი ჰქონ-
 და ჩარქმული, თითქო ეხლავ შუბლს
 შუა გაუპობსო.

პირუტყვი ვარდისფერ ზოლს მისჩერე-
 ბოდა, რომელიც ოდნავ აშორებდა ცასა
 და დედმიწას. გარშემო გამდნარი თოვ-
 ლი იყო. აქა-იქ მიწა შავად გამოიყუ-
 რებდა. დამპალი მიწის სუნი იდგა. ის
 კი იმ ზოლს მისჩერებოდა.

გოგია თრთოლამ აიტანა და უეცრად
 შეჰკივლა.

დედა მიუახლოვდა.

— ირემია, რძით მკვებავი ცხოველი.
 შინ წასვლის დროა, საცოდავად გალუ-
 რჯე უღიხარ.

შინ ბუბა ზოოლოგიურ ბაღობას თამა-
 შობდა. კუსავით დაცოცავდა.

გოგია კი მონაწილეობას არ იღებდა.
 აჯდა მარტო.

მეორე დღეს, სადილ შემდეგ, ძუძუთა
 სასტუმროში გამოიყვანეს. ყველანი იმას
 მოეხევივნენ. გოგიაც მივიდა, ენა დაუტ-
 კაცუნა, დაეხმაურა:

— ა-ლუ, ა-ლუ!

თავი მოსწონდა, შეეძლო კარგადაც
 ელაპარაკნა და ამასავითაც.

დედამ გოგია ჟღარუნის მოსატახად
 გაგზავნა.

ოთახში რაღაც უცნაური სიჩუმე იდ-
 გა. გოგიას აქამდე ეს ოთახი ცარიელი
 არ უნახავს, აქ ან ძუძუთას ეძინა, ან
 ტირილი, ან აბანებდნენ; ეხლა კი სიჩუ-
 მე იყო.

საქარვებელი ოდნავ არახუნებდა. ბინდ

ბუნდი იყო. გოგია რალაც სევდა-შიშმა აიტანა.

— ირემი! — მოაგონდა გოგიას.

ცხადათ გრძნობდა, როგორ ირემი აქ სადღაც იყო მიმალული, რქები თავში ჰქონდა ჩარქმული, ფეხები მიტკუცული, თავი მალა აშვერილი, თვალები კი სევდიანად მისჩერებოდნენ ვარდისფერ ზოლს.

გოგია უკან გამოვარდა უჭლარუნოდ.

დიდ მარხვის მეოთხე კვირაში ბავშვები საყდარში დაჰყავდა. აღსარებაზედ გოგიას ღვდლისათვის ხმა არ გაუცია. შინ კი რო დაბრუნდა, ტიროდა.

დედამ დაინახა, გაკვრით მოუალერსა:

— რაზე იკლავ თავს ტირილით, შე სულელო?!

გოგიამ თავ ჩალუნულმა მარდათ გასცა პასუხი:

— შე ერთი საიდუმლო მაქვს.

— რა საიდუმლო? შეიღებს მშობლებისაგან არაფერი არ...

— ირმისა მეშინიან.

— ირმისა? რა სისულელეა! სად არის ირემი?

იქ! — მიუთითა გოგიამ სასტუმროსაკენ. — გრძნობდა, რომ სულ ერთი იყო საითაც უნდა ეჩვენებინა. — იქ.

— ნუ სულელობ! ირემი როგორ ამოვიდოდა მეოთხე სართულში?

დედამ გოგია გზიდან მოიშორა და მიმავალმა დაუმატა:

— ირემი ოთხფეხი პირუტყვია, რძით მკვებავი, კაცისათვის სასარგებლო.

გოგია თან და თან იღეოდა. პირისახე თავვივით გაუმწვეტდა, იჯდა კუთხეში და ირემზედ ფიქრობდა: მიტკუცული წინა ფეხები, გამხმარი რქები, სევდიანი თვალები ვარდისფერ ზოლზედ მიჩერებული.

ეხლა თითონ მიდიოდა ცარიელთა ხში, როდესაც ჰაერს სწუმენდნენ. სუნთქავდა თოვლით გაჟღენთილ ჰაერით, უგდებდა ყურს საქარვებელის რახუნს და ელოდა ირემს, გრძნობდა მის სიახლოვეს, მაგრამ ვერ კი ხედავდა.

— რა მოგდის? — ეკითხებოდნენ გოგიას.

— ცუდათა ვარ! ცუ-უ-დათ! — აჭიანურებდა ბავშვი.

— კურკოს ყავა ვასვათ, — ბუტბუტებდა გადია. აი კორსაკოვიანთას ბავშვებს სუ კურკოს ყავას ასმევდნენ, იმისათვისაც იყვნენ ჯანმრთელები.

ვნების კვირის უკანასკნელ დღეებში ყველანი გაჯავრებულები დაფუსფუსებდნენ, რეცხდნენ სწუმენდნენ, ამხადებდნენ, ერთმანეთს უსაყვედურებდნენ.

შაბათ საღამოს გოგია სამზარეულოში შევიდა. ბრაზიანი, გაჭარხლებული მზარეული რალაც ნაჭერს აშიშინებდა, რომელიც აქეთ-იქით ცხელ ქსტა ისვრიდა.

გარედ გასავალი კარები ღია იყო.

გოგია შეუმჩნევლად გაძვრა, ღია ფანჯარაზე აეხოხა.

— ახ!

სველი მიწის სუნი ეცა. ბინდ-ბუნდი იყო. შორს ვარდის ფერი ზოლი მოსჩანდა. სწორედ ის ზოლი იყო, მხოლოდ ცოტათი მკრთალი. იგივე სევდა მოაწვა, ირმის თვლებში რომ ამოიკითხა მაშინ. კიბეზედ ვილაც კაცი ამოდიოდა. თეთრი წინსაფარი ეფარა, თავზედ ღორის ბარკალი ედვა. შეხედა გოგიას და სამზარეულოში შევიდა.

— კარგს მზარეულს კარგი საჩუქარი, — დაიღრიალა მოსულმა.

— ან წინად, ან ცოტა გვიან სად იყავ, რალა ეხლა მოხველ! უსაყვედურა მზარეულმა.

გოგიამ დაიწოქა და ფანჯრიდგან გა-
დაიხედა.

ყურებში ზარებმა რეკა დაუწყეს.

— რას მეპრანჭები! — ეუბნებოდა მო-
სული მზარეულს. — ცალი ფეხი სამარეში
გიდგა და შენსას არ იშლი.

ზარებმა წკრიალს მოუხშირეს.

— ირემო! ირემო! ირემო!

— თქვენი ყმაწვილია ფანჯარაზედ?
დაეკითხა მოსული მზარეულს.

მზარეულმა გაიხედა.

— რას არახუნებ! იქ არავინაა არ არი!

— არ არი და ნუ არი!

— არც იყო!

— არც იყო და ნუ იყო!

მზარეული ფანჯარასთან მივიდა, გაუ-
სო ხელი ფაცარს.

— ადგილი სწორეა. აქ არაფერიც არ
არის! გასწი, რაღას უდგებარ? ან წინად,
ან ცოტა გვიან სად იყავ... მოეხეტებით,
როცა არ გეპატივებიან...

ნინო გოგნიაშვილისა.

ბ ა ა ს ი

გული და კუჭი შეიბნენ,

შეექნათ დიდი ბაასი;

გულმა რომ უთხრა „ასისა“

კუჭმა მიუგო ათასი.

—

გულმა სთქვა: წმინდა ბროლი ვარ,

ბუდე ვარ სიყვარულისა;

კაცი ამყვანი ზეცაში,

და მნათე მისი სულისა.

—

წარმომშობი ვარ სიცილის,

ტირილიც ჩემი მონაა;

ჩვენი ცხოვრების მწარ-ტკბილი

ჩემი ზომა და წონაა.

—

რუსთველმა მაქო და მისი

ნათქვამი ყველგა დილია:

„უგულო კაცი ვერ კაცობს,

კაცთაგან განაკილია!“

—

კუჭმა მიუგო სიცილით:

რაც სთქვი სულ მართალიაო,

მაგრამ უჩემოდ კი ყველა

გარწმუნებ, ტყუილიაო.

—

ჩვენი ცხოვრების ქახრაკი

არის პირველად პურიო

და მიუპყრია ქვეყნას

მისკენ თვალი და ყურიო!

—

თუ ჩემში არა ყრია რა

და მშოერი ვარ მეცაო,

მაშინ ვის გაახსენდება

მაღალ საგნებათ ზეცაო?

—

შენ ზეცის მოციქული ხარ,

მე ქახრაკი ვარ ქვეყნისო.

ყველა პურს ეძებს! ეს ძებნა

კაცს აბეჩავებს და რყვნისო!

—

გამრყვნელი, მაგრამ ძალა ვარ

უთვალავი მყავს მონაო

და მაშინ შენც გაიხარებ,

თუ რომ მე მომეფონაო!

—

გული აშფოთდა. პასუხი

მიუგო მედიდურადა:

„დრონი მეფობენ“, მაგ ძალას

ნუღარ ჩაადგებ ნურადა.

—

მოვა დრო, როცა შეგზლუდვენ,

ეგ ძალა გაგიხუნდება

და კაცი უფრო სპეტაკი

ისევ გულს დაუბრუნდება.

აკაკი.

სიმღერა

სასწარმოდ მოგვცა უფალმა
 წუთისოფელი აღმინათა:
 გამოცდა არი ჩვენთვის სიცოცხლე
 ასე უცნია კაცთა ჭკვიანთა;
 ვაკეს ვინ აქებს თუ არ ავიფლით
 ოდრო-ხოდრო გზებს აღმართიანსა.
 თუ შაშანებამ არ შეგვაწუსა
 ვინ დაინატრებს ალაგს შთიანსა?
 დამე არ იუოს თავ-პირ სამტკრევი
 ვინ შეაქება დღესა მზიანსა?
 მადლსა მადლდა ვინ ჩავითვლიდა
 რომ არ გვაძლევდეს შირადს ზიანსა.
 როგორა ცხნდეს, აბა, მხედარი,
 თუ არ იბრუნებს მახას სმლიანსა,
 თუ არ შეაკვია თავი იმასა
 ვინც მამულს აძლევს მისას ზიანსა.
 აღმინა მითი ფასდება,
 აზრს ვინ ატარებს რამდნად ფრთიანსა.
 საწყლებსა სთესავს წუთისოფელზე,
 ასე მიღნია, მიტომ განგება:
 მადლი თუ გვირდა გამოვიჩინათ

რომ ჩვენს გვეჩნდეს მათ შებრალება.
 ასევე გვმართებს გაჯავრებულთა
 და მოტირალთა ჩვენ დაწუნარება.
 თუ კი ამ ქვეყნად, არსად მის კიდეს,
 არ იქნებოდა რამე საწყლობა
 ვინახავდი სადმე ჩვენ კაცსა ქველსა,
 ან იქნებოდა სადმე ქველობა?
 თუ არ იქნება სავანის მუშტარი,
 იქნება განა მისი ხელობა?!
 თუ დიაცს შვილი არ ჭყოლებია
 სიდან ექნება მშობლური გრძობა?
 თვალში-თვალდა, გულში-გულდა
 ჩაქსოვებული შვილისა ცნობა?
 ან უსამშობლომ, კაცმა ბოგანომ,
 რა იცის რაა სამშობლოს ტრფობა?
 ან უშურელი კარგად ვით ვიცნოთ
 თუ კი არ იუოს შური და მტრობა?!...
 სასწარმოდ გვაქვს ეს სოფელი,
 დაემურებით შიადოთ ჯილდო, —
 და ვინც ბიჭი ხარ უნდა ეცადო
 კაცურ-კაცობა მამაცად ჭზიდლო!
ვაჟა-ფშაველა.

უ რ კ ა

ისევე მარტო ვარ... ცხოვრების ტყეში
 განუქარგებელ სევდით ტყეგნილი
 და სულთქმის, ურვით ცას შევლადადებ
 მუნთალ-ბედისგან კიცხულ-დეგნილი.

მუაგდენ მოძმენი... მაგრამ ჩამომწუდენ
 ვით შემოდგომის ფოთოლნი ხესა;
 მუაგდა სატრფოცა... ვაი ჩემს თვალებს
 ვნებით ეხვევა დღეს სულ სხვის უელსა.

იმედის კოკობს ტუნი გაეპო
 ვარაუკარუხედა გაშლას ღამობდა;

ცნების გედი შირველ სიმღერას
 ჭიბნათ ავმეგდა მოფსალმუნობდა.

ვაგლახ... იმთაც უსწრო ვინვამა,
 ჩაჭკნა უვავილი, დადუმა გედი;
 ჭამლეტის სეგდა გულს ჩამეკვას,
 გამინავდა სულთქმის იმედი.

წუთისოფლისგან მიუსათარი
 უცხო-კვლად დაუძრწი ვითარცა მწირი
 და წარსულ დღეთა ძვირფას დახაკარგს
 სისხლის ცრემლებით დაგვანეს-დაუტირი.

დ. თურდოსპირელი.

† ლევ ნიკოლოზის ძე ტოლსტოი

(1828 — 1910)

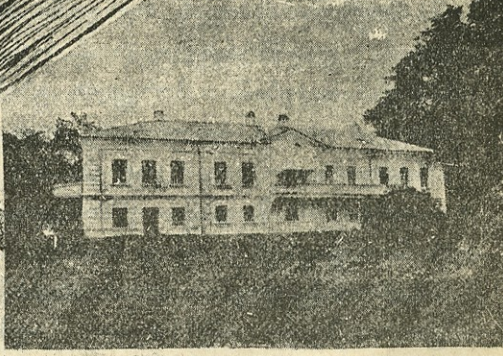
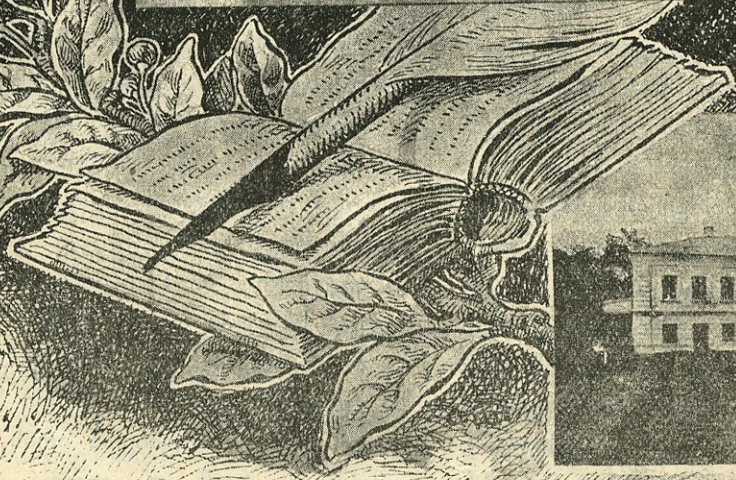
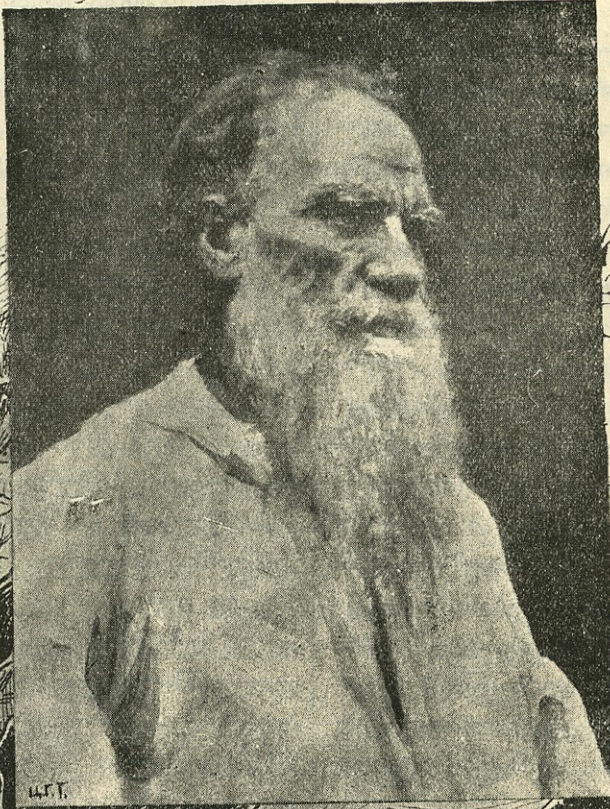
7 ნოემბერს საუკუნოდ გამოესალმა წუთისოფელს რუსეთის მხცოვანი მწერალი ლ. ნ. ტოლსტოი, რომელსაც მთელს მსოფლიო ლიტერატურაში დიდი სახელი აქვს მოხვეჭილი, როგორც ფილოსოფოსს, ბელეტრისტს, ღრმა მოაზრე ადამიანს, მორალისტს და ახალი პედაგოგიის იდეების მქადაგებელს.

1844 წლებში ტოლსტოიმ, ახალგაზდა მემამულემ, გახსნა სკოლა თავის სოფელში იასნა პოლიანაში ტულის გუბერნიისაში. მაშინ ტოლსტოი დაესახლა სოფელში და სხვა საზოგადო დაწესებულებასთან ერთად, რაც ხალხისათვის განიძრახა მან, სახალხო სკოლაც ერთი მათგანი იყო. მაგრამ მალე კავკასიაში წამოვიდა და სკოლაც დროებით დაიხურა. ათი წლის შემდეგ, როცა ტოლსტოიმ უფრო მეტი სახელი მოიხვეჭა მწერლობაში, ისევ დაუბრუნდა სკოლის საქმეებს. ამ დროს იგი თავის ცხოვრებაში სკოლის საკითხებით გატაცების ხანას უწოდებს. ეს საკითხები თავიდან არ გაშორებია მას. სულ იმის ფიქრში იყო რა და როგორ უნდა ასწავლონ გლეხის ბავშვებს. თვითონ შეუდგა მასწავლებლობას, მაგრამ მალე ექვი შეეპარა საზოგადოთ მიღებულ სწავლების წესების სინამდვილეში. მიატოვა დროებით თავისი პედაგოგიური მოღვაწეობა და 1859 წელს იმოგზავრა დასავლეთ ევროპაში, რომ თვალსაჩინოდ გაეცნო სწავლების წესები და მათი შედეგები. იყო გერმანიაში, საფ-

რანგეთში, შვეიცარიაში, ინგლისში და ყველგან აკვირდებოდა სკოლის საქმეებს, ესაუბრებოდა მასწავლებლებს და გამოჩენილს პედაგოგებს, ესაუბრებოდა ბავშვებსაც, ხალხსაც, რომ დაწვრილებით გაეგო მათი სულიერი ინტერესები, განვითარების საფეხური და გონებითი მიდრეკილება. გაიცნო დაწვრილებით მაშინდელი პედაგოგიური ლიტერატურა. მაგრამ ყველა ეს მაინც არ აკმაყოფილებდა მას და არც ერთი ტიპი სკოლისა და არც ერთი ხერხი სწავლებისა მთლად გამოსაყენებელი არ იყო მისის ფიქრით იასნაპოლიანის სკოლისათვის. ამ მოგზაურობამ მაინც ბევრი რამ შესძინა ტოლსტოისდა ბოლოს შეიმუშავა საკუთარი ხერხი და შეხედულება სწავლებაზედ.

ტოლსტოი აკვირდებოდა ხალხის გონებრივს ვითარებას, განსაკუთრებით გლეხების შვილებისას და იმათს გონებაში კითხულობდა თუ რა გვარი სწავლა ესაჭიროებოდათ მათ. არც ერთს 50—60 წლების მწერალ-პედაგოგებს არ მიუმართავთ ამ უტყუარ წყაროსათვის—რა და როგორ უნდა ესწავლებინათ ხალხის შვილებისათვის. იმ დროს სახალხო სკოლა რუსეთში ზოგან უკვე არსებობდა, იზრდებოდა და ვითარდებოდა, სკოლა დაარსებული იყო ხალხის მიერ. ტოლსტოიმ პირველად ამას მიაქცია ყურადღება, იმას სახეში ჰქონდა არა სახელმწიფო სკოლები, მოხელეების მიერ დაარსებული მთავრობის მიზნის შესასრულებლად, არა-

ქართული
ინფორმაცია

მედ ნამდვილი თავისუფალი სახალხო სკოლა, რომელსაც ხსნიდნენ თვითონ გლეხები თავის ხარჯით და თავისივე თაოსნობით, მთავრობის დაუკითხავად, უკიდურესს მდგომარეობაში იყვნენ მა-

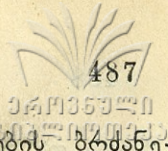
შინ რუსის გლეხები; ისინი ბავშვებს ვარეთ ვერ უშვებდნენ, ბატონი დაინახავს და ან ბატების სამწყესავად გაგზავნის ან და მოსამსახურედ წაიყვანს სახლშიო, წერა-კითხვის მკოდნე გლეხს მოსამსახუ-

რედაც არ აიყვანდნენ. წყურვილი წერაკითხვის შესწავლისა გლახობაში ძლიერ დიდი იყო.

სახლვარ გარეთიდან დაბრუნების შემდეგ ლ. ნ. ტოლსტოი მომრიგებელ შუამავლად იყო. ამ დროს ის უფრო დაუახლოვდა გლახობას და კარგადაც გაიგო მათი მდგომარეობა. ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ ტოლსტოი სწერდა: „ხალხი დარწმუნებულია, რომ მათთვის ძლიერ საჭიროა მეტი განათლება, რომლისთვის თავის შეძლებას არ ზოგავს ეს საქმიანაც ხორციელდება—ბევრგან განიშართა მრავალი თავისუფალი სკოლები“. ტოლსტოი კარგად გაეცნო ამ სკოლებს და დარწმუნდა, რომ მათ გასაუმჯობესებლად საჭიროა მასწავლებლების მომზადება და სწავლების ძველი მეთოდების ახლად შეცვლა. იასნოპოლიანის სკოლაში ჯერ თვითონ მასწავლებლობდა, შემდეგ მოიწვია ისეთები, რომლებიც ტოლსტოის ხელმძღვანელობით მუშაობდნენ. ვისაც ყურადღება მიუქცევია რუსების განათლებისათვის, მოღვაწეთა და ერობათა მოქმედებისათვის რუსეთში 60 წლებიდან, დარწმუნდება, რომ რუსის ხალხის განათლებაში პირველი გზის მაჩვენებელი ლ. ნ. ტოლსტოი იყო. თავისუფალი საგლახო სკოლები და ლიტერატურა 60 წლებში უშინსკისაც მოსწონდა და ბუნებრივად მიაჩნდა ამ გზით სახალხო სკოლების აღორძინება. ტოლსტოის ბევრი მიმბაძველი აღმოუჩნდა მემამულეთა შორისაც. ტოლსტოის აზრს დაადგა ბარონ კორფიც. ამანაც მოიარა დასავლეთ ევროპა და როცა დაბრუნდა რუსეთში გამართა მასწავლებლეთა კურსები, რომელზედაც ასწავლიდა სახმო მეთოდით და საუკეთესო წესებით სწავლებას.

ტოლსტოის პრაქტიკულ მოქმედებას სკოლის საქმეში დიდი შედეგი არ ჰქონდა. მას აღმოუჩნდნენ კრიტიკოსები და ერობის შემოდების შემდეგ 1866 წლებიდან ტოლსტოის სკოლაც დაიხურა. მაგრამ მისმა მოქმედებამ მიიპყრო საზოგადოების ყურადღება პედაგოგიურს საკითხებისკენ. საკითხი რა უნდა ესწავლებინათ სკოლებში მარტივად სწავლებოდა—კითხვა, წერა და ანგარიშიო“, მაგრამ საჭირო იყო ძლიერი სიტყვა და მოქმედება დაენახებინათ საზოგადოებისათვის, რომ ეს საკითხი ფრჩად ძნელია და რთული. საჭირო იყო, რომ ამ გენიოსს მწერალს და მალალ განვითარებულ ადამიანს უძლურად და მოუმზადებლად აღეარა თავისი თავი მასწავლებლობისათვის, საზოგადოებას რომ გაეგო უბრალო ჰუმანიტება. რომ საქმის წარმატებისათვის საჭირო იყვნენ მომზადებული მასწავლებლები. ტოლსტოიმ გააცნო საზოგადოებას რას და როგორ უნდა ასწავლიდნენ სახალხო სკოლებში. ამ საკითხის გამოსარკვევად იმავე დროს მუშაობდა მეორე გენიოსი პედაგოგი უშინსკი, რომლის შეხედულება განსხვავდებოდა ტოლსტოის შეხედულობისაგან, მაგრამ დღეს რომ კარგად განვიხილოთ ის სიმდიდრე, რაც უშინსკიმ დაუტოვა რუსის სკოლას და ის შესწორება, რაც მეცნიერებამ შეიტან უშინსკის სისტემაში, დავინახავთ, რომ ბევრი შესწორება ტოლსტოის სისტემიდან არის აღებული. უშინსკის რომ დაცლოდა და კარგად შეემოწმებინა თავისი სისტემა სოფლის სკოლებში, მაშინ ამ ორ სისტემათა შორის მცირე განსხვავება იქნებოდა. ორნივე უშინსკიც და ტოლსტოიც ერთის გზით მიდიოდნენ, ერთს ღმერთსა სცემდნენ თავიანს. ორნივე ყველაზე უფრო

მალა აყენებდენ პიროვნებას, ბავშვის ინდივიდუალურ განვითარებას, რასაც უშინსკის მიმდევრები ხშირად უყურადღებოდ სტოვებდნენ.

ლევ ტოლსტოის პედაგოგიურ ასპარეზზე მოქმედება არ შეწყვეტილა არც მისი სკოლის დაკეტვისა და არც მისი პედაგოგიური ჟურნალის გამოცემის შეწყვეტის შემდეგაც. ის ხშირად ჰბეჭდავდა წერილებს პედაგოგიურის კითხვების შესახებ და აძლევდა პასუხს თავის მოწინააღმდეგებს და ადგენდა სკოლებში საკითხავ წიგნებს. ლ. ტოლსტოის სასკოლო წიგნები მარტივის ბავშვებისათვის გასაგების ერთ არის დაწერილი, ზოგი მოთხრობები იასნაპოლიანის სკოლის მოწაფეების ნაწერია, მისი შინაარსი ადვილი გასაგებია გლეხის ბავშვებისათვის, წიგნებში როგორც ენა, ისე შინაარსიც, თუმცა შეუმჩნევლად, მაგრამ თან და თან რთულდება, შინაარსი უფრო სერიოზულია და ენაც წმინდა ლიტერატურული. ტოლსტოის სახელმძღვანელო წიგნებს ეხლაც ბევრგან ხმარობენ სკოლებში. ტოლსტოის სახელმძღვანელო წიგნებმა ღრმა კვალი დასტოვეს რუსების საბავშვო მწერლობაში. დღეს იშვიათად ნახავთ სოფლის სკოლებში სახმარო რუსულ სახელმძღვანელო წიგნებს, რომელშიაც არ იყოს შეტანილი ტოლსტოის საყმაწვილო მოთხრობები. ლ. ნ. ტოლსტოიმ ჯერ კიდევ 60 წლებში აღიარა საუკეთესო მეთოდად ის, რაც მასწავლებელს უკეთ ეხერხება და რაც მის საუკეთესოდ მიაჩნია; ბავშვებს უნდა ასწავლონ არა მარტო ის, რაც მისაწვდენია. არამედ ისიც, რაც მათთვის სახალისოა. ზოგი მასწავლებლებიც ყურს უგდებდნენ ამ დიდებულს მოძღვარს და ისე ყურ მოჭრილად არ ემორჩილებოდნენ

ბიუროკრატ მოხელეების ბრძანებას.

ოთხმოციან წლების დასასრულს ლ. ნ. ტოლსტოი სახალხო წიგნების გამოცემის მოთავედ გამოდის და იმგვარი წიგნების საუკეთესო ავტორად ხდება. რუსეთში დაარსა წიგნის გამომცემლობა „შუამავალი“; ამ ამხანაგობამ პირობა შეკრა წიგნების გამომცემელ სიტინთან, რომლის ხელშიაც გადავიდა წიგნების ბეჭდვა და გავრცელება წიგნებისა. თუ მანამდინ თითოეული სახალხო წიგნი 2—3—5 ათასი ცალი იბეჭდებოდა, „შუამავალის“ წიგნები 12—24 ათასი ცალი იბეჭდებოდა ვრცელდებოდა ხალხში, ხშირად ერთი და იგივე გამოცემა წელიწადში ორჯერ იბეჭდებოდა. მომეტებული რიცხვი გამოცემებისა ტოლსტოის ნაწარმოებს შეადგენდა. პირველი ათი წლის განმავლობაში „შუამავალმა“ გაცილებით მეტი წიგნი გაავრცელა ხალხში, ვიდრე ერთად ყველა სხვა გამომცემლებმა და ავტორებმა. ამ დროს განმავლობაში მკითხველების გემოვნებაც შეიცვალა საუკეთესოდ და ცუდი შინაარსის წიგნებსაც დიდი მეტოქეობა გაუწია.

სამოციან და სამოცდაათიან წლებში, რასაკვირველია, ტოლსტოის პედაგოგიურს აზრებს შედარებით მკირე მომხრენი ჰყავდა. პროფესიონალურ პედაგოგებმა არა თუ დაჰმკეს ტოლსტოის თეორიები თავისუფალ აღზრდის შესახებ, არამედ თვითონ აზრი და ცდა იასნაპოლიანის სკოლაში სამასხაროდაც აიგდეს; ოცი წლის განმავლობაში ამ თეორიას ისე უყურებდნენ, როგორც დაგმობილს და უკვე დავიწყებულს გენიოს მწერლის შეცდომებს. მაგრამ ტოლსტოის აზრი მაინც სკოცხლობდა, თან და თან პოულობდა მომხრეებს, ვრცელდებოდა

ბოდა და ფესვებს იკიდებდა. ოფიციალური პედაგოგია სრული წინააღმდეგი იყო თავისუფალი აღზრდის იდეებისა, მაგრამ ბოლოს ცოტად თუ ბევრად მაინც შეირყა სახელმწიფო სკოლის კედლები, საზოგადოების მოთხოვნებით გაფართოვდა მოწაფეთა თავისუფლება, მოისპოვადანაყვანი გამოცდები, რასაც ტოლსტოი ჰგმობდა 60 წლებში და სხვა ზომების წყალობით სკოლა ცოტად მაინც მიტრიალდა თავისუფალ აღზრდისკენ.

დღეს მთელს რუსეთში „თავისუფალი აღზრდის“ მოტრფიალენი დღითი დღე მატულობენ, ყველას თავის წინამძღვრად ტოლსტოის აზრები მიაჩნია, ისინი აშკარად აღიარებენ ტოლსტოის იდეების მიძღვერობას. თავის მოქმედებას ისინი ახორციელებენ არა მარტო პედაგოგიაში პრაქტიკულად, არამედ ემზრობიან კიდევ იმავე გამომცემლობას „შუამავალს“, რომელიც 25 წლის არსებობაში მტკიცედ იცავდა ლევ ტოლსტოის მოძღვრებას და ავრცელებდა მას, როგორც ხალხში, აგრეთვე ინტელიგენტ მკითხველებშიაც. აუარებელი წიგნების გამოცემის შემდეგ, რომელშიაც ირკვევოდა სწავლა აღზრდის საკითხები და თავისუფალი აღზრდის ძირითადი პრინციპები, გამომცემლობა „შუამავალი“ შეუდგა საკუთარ ჟურნალის „СВОБОДНОЕ ВОСПИТАНИЕ“-ს გამოცემას. ამ ჟურნალის მახლობელ თანამშრომლებმა განიძრახეს თავიანთ შეილებათვის ისეთი დაწესებულების დაარსება, სადაც შეუძლიათ საქმით განახორციელონ თავისუფალი აღზრდის პრინციპები.

როგორც უნდა შევეხოთ თავისუფალ აღზრდის მომხრეთა თეორიებს, რაც სა-

ქმით ძნელი ასასრულებელი ხდება, მაინც არ შეგვიძლია ერთის დაგმობა, რადგანაც ეს თეორია დღეს ერთად ერთი ცდაა ახალი აღზრდის თეორიების შესაქმნელად, ეხლანდელი სასწავლებლების ფორმისა და სულის შესაცვლელად. რომელთა უვარგისობა ყველას მიერ აღიარებულია. თავისუფალი აღზრდის მოტრფიალეთ განსაზღვრული იდეალი აქვს აღზრდის შესახებ, რაც არ ითქმის იმთ მოწინააღმდეგეზე. ამ მეცნიერების უარ ჰყოფა ეხლა შეუძლებელია. თუ დავუკვირდებით იმ აუარებელ კერძო სასწავლებლებს, რაც ყოველ წლობით იხსნება და სადაც მისდევნენ ახალს იდეალს. ჩვენ შევნიშნავთ, რომ ყველანი მიილტვიან თავისუფალი სწავლა აღზრდის გაფართოებისაკენ ე. ი. იმ თეორიისკენ, რომელიც აღმოცინდა ლ. ნ. ტოლსტოის პედაგოგიურ იდეებს ნიადაგზე.

ჩვენ ვხედავთ, რომ რუსეთში მასწავლებელთა შორის ტოლსტოის პედაგოგიურს იდეებს საკმარისად აქვს ფესვები გამდგარი, ეს იმის ნიშანია, რომ რუსეთის სახალხო სკოლა ახლო მომავალში წარმატებაში წავა, საფუძვლიანად შეიცვლება არა სახელმწიფო სათათბიროს წყალობით და არც სახალხო განათლების ოფიციალურ წარმომადგენელთა ორგანოებით, არამედ თვითონ სახალხო მასწავლებლების მეცადინეობით, ისინი შეასრულებენ ამ დიდებულს საქმეს და მით აღიდებენ შარავანდელით მოსილს, დიდებული მოძღვრის რუსების უდიდეს სახალხო მასწავლებლის ლევ ტოლსტოის სახელს. საქიროა დაუფიქრდნენ ამას ჩვენებური მასწავლებლებიც.

ლევ ტოლსტოი სოფლის ბავშვებში.

სანიმუშო პროგრამები

საქართველს სსსსსს სკოლებისათვის
(დასასრული).

სიმღერა—გალობა

შირველი განყოფილება.

1. დარიგება თუ როგორ უნდა ისუნ-
თქონ, იდგნენ და გააღონ პირი სიმღე-
რის დროს, 2. გაცნობა ნოტის ანბანისა.
ადგილობრივი საბავშვო სიმღერები.

შეორე განყოფილება

საუბარი ხმაზე; მუსიკალური ხმები,
მაღალი და დაბალი ხმა. ნოტების და-
ყოფა: მთელი ნოტი, ნახევარი, მეოთ-
ხედი, მერვედი და ბოლოს მეთექვსმეტე-

დი, წერტილი, პაუზები. გამმა და მისი
საფეხურები. ადგილობრივი სახალხო სიმ-
ღერები.

მესამე განყოფილება

მთელი და ნახევარი ტონი; ნახევარი
ტონების ადგილი გამმაში, „ლა“ მაჯო-
რი. სმენით გარჩევა ტონისა და ნახევარ-
ტონისა. ინტერვალები 1—8 ერთხმაზედ,
კონსონანსები ორხმად; ხმის შესაცვლელი
ნიშნები: დიეზი, ბემოლი, ბეკარი. სრო-
მატიული განმა. საზოგადო ქართული
სიმღერა და საეკლესიო გალობა ორ-
სამ ხმაზედ.

მეთხე განყოფილება

გამეორება მოკლედ წინა წლებში ნას-
წავლისა; მაჟორის გამმა; სახელწოდება,
აშენება ერთის, ორის მარტივის გამმისა
ბავშვის მიერ. მინორის გამმა: მისი გაკეთე-
ბა მაჟორის გამმიდან, ამაღლება მეშვიდე
მუხლისა. საზოგადო ქართული სიმღე-
რები, საეკლესიო გალობა. სიმღერა —
ორ-სამ ხმაზედ.

მეხუთე და შექვესე განყოფილება

ხასიათი და რიცხვი მაჟორის და მინო-
რის გამმებისა. სმენით გარჩევა გამმები-
სა: მაჟორის, მინორის, გარმონიულის
და ხრომატიულისა. გაცნობა გასაღებე-
ბისა „ღა“ „ფა“; განვითარება ხმისა და
სმენისა; უფრო რთული საზოგადო ქარ-
თული სიმღერები, პატრიოტული სიმღე-
რები და საეკლესიო გალობა. მოკლე
საუბრები მუსიკის განვითარების შესახებ
საზოგადოთ და ქართული სიმღერა-გა-
ლობისა კერძოდ.

შენიშვნა: — კარგი სასკლემდგანელო სა-
ხალხო სკოლებში სიმღერა-გალობის შესას-
წავლად, სამწუნაროდ, ძლიერ მტინკა, მაგრამ
ვიდრე ასეთი სასკლემდგანელო გვექნებოდეს,
მასწავლებლებს შეუძლიათ იხელმძღვანელონ
ზ. ჩხიკვაძის „სალამურით“ და არაფიშვილის
სიმღერებით, რომელნიც გამოცემულია სახალ-
ხო სკოლებისათვის.

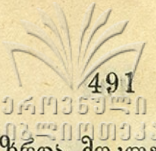
კანონმდებლობა და საუბრები ეკონ-
ომიურს კითხვებზე.

მე-V და მე-VI განყოფილებაში

კანონმდებლობა — კავშირი, სახელმ-
წიფო, კანონი, რუსეთის, კანონები, მეფისა
და ქვეშევრდომთა უფლებანი რუსეთში,
თვითმმართველობა, ერობა, სამართალი.
კაცობრიობა, როგორც კავშირი სახელმ-
წიფოებისა. თავისუფალ სახელმწიფოთა
კანონმდებლობანი, არსებითი მხარე კონ-
სტიტუციისა; გამოცხადება ადამიანისა
და მოქალაქეთა უფლებებისა თავისუფალს
სახელმწიფოებში. მოკლე ცნობები ვახ-
ტანგ მეფის კანონებზე.

საუბარია ეკონომიურს კითხვებზე:
მრეწველობა. სამი სახე მრეწველობისა:
მოპოვებითი, შემუშავებითი და ვაჭრობა.
წარმოება და მისი პირობები: ბუნება,
ზრომა და კაპიტალი. განაწილება (рас-
пределение), შემოსავალი და მისი და-
ყოფა. რენტა, მოგება, სამუშაო ხელფა-
სი, ცვლილებანი რენტაში, მოგებაში
და სამუშაო ხელფასი; გაცვლა (обмен)
ღირებულება, სამუშაო ღირებულება, როგორც
საზომი ღირებულებისა, ფული. ფული —
საქონელი (деньги товар) ნღობა
(кредит), ვექსილები, ჩეკი, აქციები,
ობლიგაციები, ბანკები, ამხანაგობანი:
რწმენაზე, აქციონიური და სხ.

შენიშვნა: ამ გარდამავალ ხანში, როცა
მოკლდით სასკლემწიფო მმართველ-გამგებობის

ცვლილებას, ხაღხის წარმომადგენელთა მონაწილეობით, აუცილებლად საჭიროა ხაღხში გაგრძელებულ იქმნას ცნობები უფლებიან წეს-წყობილების შესახებ. ამ მხრით ერთადერთი გზაა კანონმდებლობის შესწავლა სკოლებში. ამ საგნის სწავლებას მიზნად უნდა ქვეყნის მთლიანი საზოგადო განვითარება და განვითარება დემოკრატიული სახელმწიფოების იდეებისა, აღზრდა მთლიანად კანონის ზღვების დარღვევის გრძობისა. ხაღხს რომ დაეხმარონ მისი სრულად იურიდიულს უმწიფობაში, საუკეთესო საშუალებაა მისი ცოდნით აღჭურვა, გონებით განვითარება და უფლებათა ძირითადი პრინციპების ცოდნა. ამგვარი ცოდნა ხელს შეუწყობს ხაღხს საკუთარ უფლებათა დაცვაში. მთავარია რომ უკეთ შეიძინონ ცნობები კანონმდებლობიდან, სწავლებას არ უნდა ქვეყნის განუხლებელი და დამატებითი ხასიათი. საზოგადო დებულებათა და დასკვნათა თან უნდა ახდეს ცოდნა კონკრეტული მაგალითები. სამშობლოს სიყვარული და მოკრძალებით მოხერხება მისი დაწესებულებისა და ისტორიის სიამაყისა, რასაც ინგლისის და საფრანგეთის სკოლების ანალოგიურს კურსში ვხვდებით, ადგილი უნდა ქვეყნის ჩვენს სკოლებშიც. მაგრამ ეს გრძობა რომ მართ-

ლა დამად შეიგონ, მისი აღზრდა მოკლებული უნდა იქმნას ტენდენციურობას და ძალადობას. არ შეიძლება გვერდი აუხვიოთ მას, რაც შეადგენს ისტორიის სიძნელეს და უარყოფითს მხარეს სამშობლოს ისტორიაში; ბავშვს უნდა შეასწავლონ და შეაყვარონ ის, რაც მართლა კარგია და ღირსი სიყვარულისა. დღეს ქართულ ენაზედაც საკმარისად ისტუმბება ისეთი წიგნები, რომლებიც ეხებიან ეკონომიურს საკითხებს. ამ წიგნების შინაარსის შეგნება უფელა მკითხველისათვის ადგილი არ არის, თუ მას საკმარისი მომზადება არ აქვს და არც ესმის წიგნში ხმარებული ტერმინები. ამ მხრით სკოლაში ისეთი მომზადება უნდა მისცეს მოწიფეს, რომ ამ უკანასკნელს ადგილად შეეძლოს წაკითხულის გაგება. ამ მიზნით სკოლაში უურადდება უნდა მთავრობის ეკონომიური კითხვების განმარტებასაც. ამ მხრით საუკეთესო სახელმძღვანელოდ ჩვენ მიგვაჩნია კარიშვილის „საუბრები ეკონომიურს კითხვებზე“, რომლის თარგმანი ქართულად დასტამბულია ჟურნალ „მეურნის“ 1896, 97, 98 წლების ნომერებში, გადათარგმნილია თ. ხუსკივაძის მიერ. ჩვენის აზრით ამ თარგმანის ცალკე წიგნად გამოცემა ძლიერ საჭირო არის.

შინაური მიმოხილვა

თანამედროვე გიმნაზიები ჩვენში

ვისაც აქვს სადი თავისუფალი აზროვნება და იცნობს დღევანდელ სკოლას, მას კარგად ეცოდინება, რომ დღევანდელი სკოლა ყოფილად უფარვის ნიადაგზეა დამყარებული: სწავლავანთლების გადაცემის შეთხრობა არა ბუნებრივ კალანტრშია ჩაყენებული, დღევანდელს ცხოვრებას დაშორებულს სკოლას, არ შეუძლია დააკმაყოფილოს ახალგაზდობის სულიერი ცხოვრების მოთხოვნილებანი, არ ძალუძს გაუწილდეს გზა მოწაფეთ მომავალ სამეცნიერო საზოგადოებრივის ასპარეზისაკენ.

დღევანდელი მოსწავლე ახალგაზდობა მეტად უმწეო, უნუგეზო მდგომარეობაშია; იგი ითმენს ყოველგვარ ტანჯვა-წვალებას, როგორც ფსიხიურს, ისე ფიზიკურს. სკოლის მკაცრი რეჟიმი, ვით დესპოტი, ისე ბატონობს მასზე, დღევანდელი მოწაფის სულიერი ცხოვრების განვითარების ჭიკაბჭიკი მეტად ვიწრო ფარგალშია მომწეველი, უკეთ რომ ვსთქვათ, დახშულია იგი.

მოწაფე დღეს განიცდის დაცემის როგორც სულიერს, აგრეთვე გონებრივს და ზნეობრივს. მან დაჭკარვა მომავლის ყოველივე იმედი, რწმენა, სასოწარკვეთილების მსხვერპლი შეიქმნა; მთელი მისი სული უსაზღვრო პესიმიზმა მოიცვა და სკეპტიციზმი მისი ცხოვრების უმთავრესი სიგანი გახდა: იგი იჭვის თვალთ, უნდობლათ უუურებს თვით რჯალურ ტეშმარტებსაც კი.

გონებრივი სიღატაკე გამოიხატება იმაში, რომ დღევანდელი მოწაფე მოკლებულია შესაფერ ცოდნას, საზოგადო განვითარებას, ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვს ცხოვრებასა და მსოფლიოზე, არ შეუძლია გაარჩიოს ავი და

კარგი, არ შეუძლია დაათვალოს ღირსეული ადამიანი და უღირსს რიგინი ზასუხი გასცეს. იგი ხშირად ბედისგან დაჩაგრულ-დანალულიანებული ეწევა უზომო ღოთობას და ინსტიქტიურად მასში ჭბაკებს ნეტარებას.

აქ იჩენს თავს მოწაფის ზნეობრივი დაცემა.

ყოველივე ამის მიზეზად უნდა ჩაითვალოს თანამედროვე სკოლა და ის პოლიტიკა, რომელსაც მჭიდრო კავშირი აქვს და უმთავრეს როლს თამაშობს ჩვენებურ საშუალო და დაბალ სკოლათა ცხოვრებაში. რომ ავიღოთ მეცნიერებულე საუკუნის ჩვენი სკოლები, უკეთ რომ ვსთქვათ, სკოლები, დაარსებული ჩვენში მთავრობის მიერ, და შეუდაროთ დღევანდელ სკოლებს, დავრწმუნდებით, რომ მათ შორის თითქმის არავითარი განსხვავება არ არსებობს. მართალია, როზგით ცემა მოიხზო, მაგრამ სულიერი ტანჯვა, ჩემის აზრით, როზგზე უარესი უნდა იყოს და უფრო დრმა კვალს უნდა ამჩნევდეს მოწაფის ტემპერამენტის კარდაქმნაზე, მისი სულის დაბეჩავებასა და დაუძღურებაზე.

გიორგი წერეთელმა და აკაკიმ შესანიშნავი ილუსტრაციას მოგვცეს მეცნიერებულე საუკუნის საშუალო სასწავლებლისა. პირველის „ჩვენი ცხოვრების უვავილი“ და მეორე „ჩემი თავგადასავალი“, განსაკუთრებით ის ადგილი, სადაც აწერილია აკაკის გიმნაზიაში ცხოვრება, ნამდვილს საჩქეს წარმოდგენენ წარსული საუკუნის ჩვენი გიმნაზიების ცხოვრებისა და მისწრაფებისა. თანამედროვე გიმნაზიის დახსიათების ახალიზის დროს, ჩვენ ნათლათ დავინახავთ, რომ დღევანდელი საშუალო სას-

წავლბედი ზოლიტივის მხრით მკვიდრი შვი-
ლია წარსული საუკუნის გიმნაზიებისა.

ზირველად აღვნიშნათ, რა გავლენას ახ-
დენს ხალხზე დღევანდელი საშუალო სკოლის
გარეგნობა, რითაც იგი განსხვავდება მეცხრე-
მეტე საუკუნის სკოლებისაგან.

ქუჩის პირზე, ან ცენტრ მდებარებით,
სდგას უზარმაზარი, მაგრამ ღამაზი ორ-სამ
სართულიანი შენობა, თლილი ქვით ნაჩნარათ
აკებული, სხვა და სხვა ფიგურებით გამონაკ-
თულ-გამონატული, რომელიც არწივისებური
მედიდურობით გადასტკეპრის მთელი ქალა-
ქის მიღმოს, ანდამატურად იზიდავს ადამი-
ანის მხედველობას და იტაცებს მთელ მის
უურადლებას. ქართულ მშობელს, კარიერის
მოტრფივას და სკოლის გარეგანი ფორმით
მოღორბეულს, უკვე სურვილი აქვს ადრული
შეიფანოს თავისი შობილი ამგვარ სასწავლე-
ბელებში. და მართლაც იგი დიდხანს არ აყოფ-
ნებს; მოსამზადებლად აბარებს შვილს დაბალ
სასწავლებლებში, სადაც ბავშვს ლევიტანის მე-
მთოდით უდაყუბენ ტვინს. ამის შემდეგ ბავ-
ში შეჭვავთ საშუალო სკოლაში განსაკუთრე-
ბით გიმნაზიაში.

ბავშვს ძალიან უხარდა გიმნაზიაში შესე-
ლას, მაგრამ შედგა თუ არა ფეხი იქ, რადაც
ანორმალურად იგრძნო მან თავის თავი: იგი,
აღზრდილი ბუნების წიაღში, თავისუფალი,
წმინდა ჰაერით ნაენოს-ნაკეში, ვერ შეეჩვია
გიმნაზიის კედლებს. ეს უკანასკნელი მისთვის
მეტად ვიწრო გამოდგა: ბავში გრძნობდა
თავის თავს ბნელსა და ნესტიანს საკანში.

ნუ თუ ბავშვს, ჯერ სადი და ნორჩი გო-
ნების ზატორჩის, რომელსაც ერთი წელიც არ
დაუყვია გიმნაზიაში, არ გაუცვნია ზერელებით
მანინ მისი ცხოვრება, ასე მალე შესძგდა
სასწავლებელი?

როგორც მოგვითხრობს გიორგი წერეთე-
ლი, („ჩვენი ცხოვრების უგავილი“ გვ. 118)
რუსი ზედაგოგები განიზრახავენ რა კავკასიაში

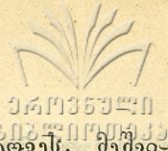
წამოსვლას, ჰუმანიური, აღტრუისტული გრ-
ძნობებით არიან გამსჭვალული უცხო ერთ-
მიმართ. მაგრამ რაი გადმოვსახვენ კავკასი-
ანის ქედს, ეს უნდაგო, უგულე ჰუმანიზმი
და აღტრუიზმი შოვინიზმით იცვლებიან და
რუსის ზედაგოგები ხდებიან უუდიდესი მტერი
ჩვენი მოზარდი თაობისა.

თუ ეს ასე იყო გ. წერეთლის დროს,
დღეს კი სულ სხვაგვარადაა. ზემოხსენებულ
ავტორის წინააღმდეგ დღეს რუსი ზედაგოგები
მოდან ჩვენს ქვეყანაში წინასწარ განზრახვით:
სკოლაში გარუსების ზოლიტივის შესატანად.
ჩვენი მიზანია განვიხილოთ ზოლიტიკური
მიმართულება სკოლაში განმანთავისუფლებულ
მოძრაობის შემდეგ.

1908 წლის დამდეგს ქ—ისის გიმნაზიას
ჯგროთ მოაწვა ახალი ზედაგოგები, რომელთა
შორის კუსტინოვიჩი ეკია. ამ ზედაგოგებმა
ძველი ზედაგოგების შეერთებით დაარსეს წრე,
რომლის მიზანს შეიცავდა, რაც შეიძლება—
შებოროტოს, შეზღუდოს მოწაფეთა თავისუფა-
ლი აზროვნება, გააფრცვლოს მოწაფეებში
დუხჭირი აზრები, აღუძრას მათ სიძულვილი
სამშობლოსადმი და ამ რიგად მოწაფეები გა-
ხადოს აბსოლიუტიზმის მოტრფივად.

1908 წ. იანვარში გამართული იყო სადა-
მო აკაკი წერეთლის სახელზე. სადამოს თვით
ჩვენი მხრფანი ზოლიტიც დაესწრო. სადამოს
ზოგკრამაში სხვათა შორის შედიოდა რეფერან-
ტების კითხვა მოწაფეების მიერ. ზირველი
რეფერანტი აკ. შანიძემ (მერვე კლასის მოწა-
ფემ) წაიკითხა. რეფერანტის შესავალში იგი
შეხრა აკაკის წინა დროებებს და აკრეფულ
აღნიშნა რუსთა მოხედეების უდიერი საქციე-
ლი ქართულებს მიმართ. ამის გამო შანიძე
კინაღამ გამოერიხეს გიმნაზიიდან. იმიტომ,
რამ შანიძემ სიმართლე სთქვა და არც იცო-
და, თუ ამ სიმართლის თქმით შეიღასებოდა
რუს ზედაგოგთა ზირფნება.

1908/9 სამოსწავლო წელს კიდევ შემდეგი

საუურადღებო ამბავი მოხდა: მეშვიდე კლასის მოწაფეები აუფანებდნენ მასწავლებელ იურკევსკის.

უკანასკნელი მეტად დრმა ფანტიკოსი იყო და თითქმის სხვა პედაგოგებზე უფრო ინტენსიურად უმაკრებდა ფესვებს გარუსების პოლიტიკას. ამ აჯანყებამ იმისგვერდმა ერთი მოწაფე ებრაელი, იგი გიმნაზიიდან გადაიყვანა. აჯანყების შეთარუად ებრაელი ჩარიცხეს. მეორე მოწაფეს, ქართულს, სტამბენდია წაართვეს. მაგრამ ზემო აღნიშნულმა წრემ უფრო თვალსაჩინოდ გადაიყვანა თავის მოქმედება მამინ, როცა ჩვენს საზოგადოებაში კარგად ცნობილმა კურტინოვიჩმა შელახა ჩვენი ერის წმიდათა წმიდა: ქართულ ენას ცხოველების ენა უწოდა.

ამგვარად კურტინოვიჩმა უფრო თამამად, პირდაპირ წარმოსთქვა ჭეშმარიტ რუს პედაგოგთა ღოზუნგი: „ქართული ენა ცხოველების ენაა, ზიზღი მას და უპატიურება, მისი აღმოფხვრა სკოლიდან და ადგვა დედამიწის პირისკაცს“. ამასვე უფრო ზნეობრივი დაცემა, უსაქციელობა, უკიდურესი შოფინისტობა, მე მგონია, ყოფილად შეუძლებელია: სკოლაში, მეცნიერების ტაძარში, შელახო მთელი ერის უდიდესი საუნჯე, ერის კულტურის უდიდესი ფაქტორი—ენა, რომელიც, უმინსკის სიტყვით, „არის სრული და სარწმუნო მატინი ხალხის სულიერ და მრავალ-საუკუნე-განვილილ ცხოვრებისა და იგივეა უდიდესი ხალხის მოძღვარი, მასწავლებელი ხალხის სოფარის დროიდან, როცა ჯერ კიდევ არც წიგნი ყოფილა და არც სკოლები“.

თუ ქ—სის ვაჟთა გიმნაზიაში ასეთი ამბები ხდებოდა, ასე მაგრად გაიდგა ფეხი გარუსების პოლიტიკაში, არა ნაკლები საუურადღებო მოვლენა იყო სხვა საშუალო სასწავლებლებშიც.

190⁹/₁₀ სამომწავლო წელს აქაურს მეორე საშუალო სასწავლებელში მეექვსე კლასში

რომელსაც მეტი მოწაფე დასტრავეს, მეშვიდეში-კი—32, და აქაც ისევ პოლიტიკა თამაშობდა მთავარს როლს. მღვ. ტქ—შვილის ერთი შვილი მეექვსე კლასში სწავლობდა ზემოაღნიშნულ სასწავლებელში, და მეორე შვილი მეშვიდეში იჭერდა ეგზამენს, როგორც ეგისტრანი. როცა პირველს გამოუცხადეს დარჩენა და მეორეც ჩაჭრეს, მათი მამა მივიდა დირექტორთან და სთხოვა—დარიგება მიეცა მისთვის, თუ რა გზას დადგომოდა, როგორ გადაერჩინა უფროსი შვილი (რომელსაც ჯარის კაცად გაწვევა მოელოდა) კასარმაში ცხოვრებას. დირექტორმა უმასურა, ჯარის კაცად თუ წავა, გამოიწვრთება და სამხედრო პირი დარჩება; თქვენს შვილებს აქ არა აქვთ ადგილი, აქ რუსები უნდა მივიდეთ.

ეს სიტუაციები ნათლათ ამტკიცებენ, რა მიმართულების განმტკიცებელი ყოფილა დირექტორი.

იმ დროს, როცა ჩვენი პოეტი ცახელი შემდეგ მოძღვრებას ქადაგებს:

კაცობრიობა ხევა ჰგავს დიანს,
ტოტებ გადაშლილს და გალაღებულს,
იმის სიცოცხლის ძალთა საზრდელად
ზედა აქვს საზრდო მისს ფესვთა კრებულს.
ეს არის წესი:
თუ განმა ფესვი
ტკნობას დაიწყებს ხე ახოვანი
და რა დრო განვლის,
ფუჭად ჩაივლის
ფესვთა ამავი, მრავალ-წლოვანი.
კაცობრიობის ფესვია ერიც,
ის ზრდის მსოფლიოს დიდ აზროვნებას,
და ვინც ერს უკლავს თვისებურებას!
კაცობრიობას დიდს აძლევს ვნებას!

და ეს იმის მაჩვენებელია, რომ ქართულ კაცს უკვე შეუგნია—შეუმეცნებია ერის დარსება-უპირატესობა და მისი მნიშვნელობა კაცობრიობისათვის, უმეტეს ნაწილს რუს პედაგოგებისას, შოფინიზმით დრმად გამჟღავნა

ძვალსა და რბილში, თანატიკური მსოფლ-
მხედველობის მქონეს, საუცხოოდ გაჭყავს
სკოლის ცხოვრებაში კაცი-ჭამია ზურიშკევი-
ტიმოშენის და მათგვარს ცრუ პატრიოტთა
აწა ადამიანური პრინციპი: შკოლა ტეშმარიტ
რუსთა ზედაგოგებს ქართულ ერის გადას-
გვარებულ იარაღად გადაუტყვიათ, ასტდენიან
ტეშმარიტების გზას და უძირფ მარეჟში
სტურნავენ: ბუნებრივ ძალას, ბუნების შემქ-
მედებს ეომებთან.

ასეთია დღევანდელი ტეშმარიტ რუსთა
ზედაგოგები, ასეთია მათი საერთო ფიზიო-
ნომია. თუ წარსულში „კუზიანები“ თავის
ეკთისტურ-შოვინისტური მიზნებით თავისუ-
ფლად დათარეშობდენ ბუნებით შეუქმნიველ
სკოლაში, დღეს კუსტინოვიებს დაუტყრიათ
მათი პრინციპი და მართლაც რომ საუცხოოდ
ასრულებენ თავიანთ რაღს. მაგრამ სშირად
მოწაფეთა ბუნებრივი ნაციონალური ნიჭი,
ძალა, წინ უდგება აღმზრდელთა უგუდმართს
სურვილს და დიდს ზიანს აძლევს უკანასკნელთ
თავიანთ უფლდიკო პრინციპის შესრულების
საქმეში.

ცხადია, რომ დღევანდელ მომენტში ამ
გვარი მასწავლებლები ვერ გასდებენ მოწა-
ფეთთან სასიუვარულო სწავლა-განათლების
ხილს, და ამიტომ ჩნდება ორი მოზირდაზირე
მხარე, მეტად სასტიკი და საშინელი.

მოწაფე სასწავლებელში შესვლისთანავე ინ-
სტიტუტურად გრძობს ძირითად უსამართლო-
ბას; უცხო ენის გამეფებას და საშობლო
ენის დაჩავგრას. გაუგებარ ენაზე დაწეებინეს
მას სხვა და სხვა საგნების შესწავლა. სშირად
ისეთი სიტუგები და აზრები შეხვდება ხლმე,
რომლის ასავლ-დასავალს ის ვერ გეუფობს,
ამხსნელი კი არ ჭეავს. ამიტომ მოწაფე მი-
მართავს ერთგვარ უაზრო მეთოდს „ზუბრო-
ბას“. მან სულ ზეზირად იცის ისტორია,
რუსული სტატეები, ბუნების მეტეფელება,
გეოგრაფია და მრავალი სხვა საგნები, იცის

არა საფუძვლიანად, აწამედ ზერეკეთ და სმ-
რად უაზროთაც. გერმანულ და ფრანგულ
ენათა გაკვეთილების დაზეზირებაში ხომ ბა-
დალი არა ჭეავს. სწავლა მისი იძულებითია
და არა ბუნებრივი. აღმზრდლებიც სუთების
დაწერით და თავზე ხელის სმით ამხსეგებენ
მოწაფეს და ასე გრძელდება მოწაფის ცხოვ-
რება მეხუთე კლასამდი. მეხუთე კლასამდან
კი „ზუბრობას“ ნიდაგი ეტლება. აქ საჭი-
როა ცოტად თუ ბევრად ლიტერატურის ცო-
დნა, ნაკითხობა, განვითარება. თუ მოწაფეს
წინა კლასეში სუთები და ოთხები ჭეკნდა,
მეხუთე კლასში ისე ჩამოქვეითდა, რომ სა-
მედაც ძლივ-ძლივობით სწერენ, სშირად
არებსაც ავგუნებენ ხლმე. მოწაფე ეხლა
ზიზღით შეჭურებს მასწავლებელს, ვერ შეს-
ძლო გაკვეთილების დაზეზირება. არ არის
იშვიათი მოვლენა, რომ მოწაფე მეხუთე
კლას ვერ გადასცილებია. მეექვსე, მეშვიდე
და მერვე კლასებიც მისთვის უნაყოფოა. რვა
წლის განმავლობაში მოწაფეს უაზროდ აზე-
ზირებინებდენ უცხო ენებს, როცა მ.ს
შეუსწავლელი ჭეკნდა საშობლო ენა და,
მოგესხენებთ, კედლების აშენება უსძირგვ-
ლოთ ყოვლად შეუძლებელია; გეოგრაფია ისე
შეასწავლეს, რომ ნათელი წარმოდგენა არა
აქვს ქვეყნის მდებარეობაზე: ევროპა აზიაში
ჭეკნია და უკანასკნელი პირველში; მათემა-
თიკა რდაც უაზრო, ცხოვრებაში გამოუსა-
დეგარ სავნად მიანჩია; ისტორიაც ძლიან
ნაკლებად იცის; მოწაფე რვა კლას ათავებს
და რიგინად არ შეუძლია თავისი აზრი გადას-
ცეს რუსულ ენაზე. სხვა საგნების ცოდნაშიაც
ასეთს სიუფნადეს იხენს; ქართული ენის და
ლიტერატურის ცოდნა მისთვის ხომ სიზმარს
წარმოდგენს. მართალია, დღეს გომნაზიებში
მეშვიდე კლასამდი გრძელდება საშობლო
ენის სწავლება, მაგრამ ქართულ ენას მეხუთე-
მექვსე გაკვეთილები აქვს დათმობილი, როცა
მოწაფე დადალულ-დაქანცულია, არაქათ გამო-

აუღლი, და რა გასაკვირელია, რომ იგი, რაც უნდა დიდი სიუფარული ქქონდეს სამშობლოსი, დიდს ანატის იქნის ქართული ენის შესწავლაში; სიმართლე რომ ადვიართ, ზედაგოგობის იძულებითმა სწავლებამ იმნარად მოაკვარა მოწაფის სულიერი ცხოვრების განწყობილება, რომ მას ხელი აადებია სამშობლო ენის შესწავლაზე.

თვით კლასში მეოფობის დროს მოწაფის სულიერი მდგომარეობა ავტომატიურია, უგრძობარი, მოდუნებული: მზის სხივებს დაუკარგავს მისთვის სიცოცხლის ნიშან-წყალი, სინათლეც ბნელით არის მოცული. მასწავლებლის ნალაზარაკეუ-ნამობი არავითარ ხალისს არ იწვევს მოწაფის სულში; რუსის ერის დიდებსა და უშირატესობაზე ებასებთან მას; ხშირად ქართველებს იღებენ მაგალითად და მხაკვრულად, სარკაზმულად დასტინიან მათ; ცოცხალი აზრების მაგივრად ტრედიაკოვსკის, თეოფანე ზრეკობოვიჩის, სტეფანე ავოროსკის და მათგვარ მწერადთა ნაწარმოებს მოუთხრობენ ხოლმე. მოწაფეს ხელი ესუთიას, სურს გარეთ გავიდეს, მაგრამ მასწავლებელი წინ ედობება მას. მთელი სუთი საათის განმავლობაში მოწაფე ასეთ სულიერ ტანჯვას, დრამას განიცდის.

ასე გადიან დღეები, თვეები და წლები. ხანგრძლივი სულიერი ტანჯვა-მდეღვარება იწვევს სულიერად დასუსტებას, დაუძღურებას, თუ სულმა ვერ მიადწია თავის საწადელს. მოწაფისათვის გიმნაზია და მასზე გარშემოც ტემული გალავანი ნამდვილი კონკრეტული სატუსადოა, კახარმაა.

ამგვარად გიმნაზიიდან გამოდინ სულით უძღურნი, მცირე ცოდნით აღჭურვილნი ცხოვრების ასწარესზე გამოსასვლელად, მადალს იღეაფს მოკლებულნი. ისინი ვერ იცნობენ ცხოვრების შინაარსს, ვერცხის ხომ არა გაეგებათ რა, აგრეთვე ვერ იცნობენ ვერც ვერცხის ლიტერატურას; უმთავრესად სამშობლო ქვე-

ენის ზნე-ჩვეულება, მისი ისტორია, ეტიმოლოგია (როგორც ძველი, ისე ახალი) და კულტურა მათთვის შეუტობელ-შეუმეცნებელია. ისინი მიდიან უნივერსიტეტში, და რომ ჰკითხოს ვინმემ, კავკასიაში ვინ სცნოვრობენ, უპასუხებენ „სომხებიო“. ისინი, ვით „კიკოლიკი“, ¹⁾ უურებს ჩამოჭერიან მცოდნე და შეგნებულ ზოლონელის წინ, როცა უკანახენელი იტალიის შესანიშნავ გმირზე მოუთხრობს ამხანაგებს.

უნივერსიტეტის გათავების შემდეგ ბრუნდებიან სამშობლო ქვეყანაში და შესანიშნავთ ასრულებენ „კიკოლიკის“ როლს, ვინც სხვა და სხვა მიზეზთა გამო ვერ ათავებს გიმნაზიას, ეწერება „დათიკოსა“ ²⁾ და „იერემია წარბას-ს“ ³⁾ რაზმში. ამხარად გიმნაზია გვიზრდის ისეთს მამულიშვილებს, როგორც არიან ზემო დასახლებული ტიპები. მაგრამ შესამჩნევი ის არის, რომ ეს სამი ზიროვნება, ზიროვლი წარმომადგენელი ჩვენი ინტელიგენციისა, და ორი უკანასკნელი—ჩხოხსნები, დღესაც ბევრი გვევს, „კიკოლიკები“, მოგესხებებთ, კაბანეტურ ცხოვრებას მისდევენ, ჯერ ჯობის გასქელებასზე ზრუნავენ და შემდეგ საზოგადო კეთილდღეობასზე; თვალუყუენა გოგოს შესტქერიან და მარტო სახელის მოხვეჭის ინტერესი თუ აქვთ. (მათი ნალაზარაკევი საზოგადო კეთილდღეობასზე მარტო სიტუების რახუნია და სხვა არაფერი). „დათიკებს“ და „იერემიებს“ თქვენ უთუოდ დაინახავთ საქართველოს ეოველ კუთხეში, სოფელსა, დაბასა თუ ქალაქში. თქვენ იკითხავთ, რას აკეთებენ ისინი? მეც გიმასუსებთ: ისინი არიან დაუღვარნი, ზარმაცნი, მუშაობის მოძულებნი, ლოთობის მოყვარულნი, ქალებთან

¹⁾ გ. წერეთლის თხზულება „კიკოლიკი, ჩიკოლიკი და კუდაბზიკა“.
²⁾ გლახის ნამბობი ი. ჭავჭავაძისა.
³⁾ პიროველი ნაბიჯი გ. წერეთლის.

უტიფიცირებ და ძმაზე ხმაღ მამარჯველები. აი, რა შეადგენს მათი ცხოვრების საგანს. დაიხ, ბატონებო! გიმნაზია ამგვარ ადამიანებს გვაძლევს, ასეთს შემოქმედებს იხენს ადამიანის ცხოვრების პრეგრესის გზაზე დაყენებაში. ასეთია თანამედროვე გიმნაზია.

თქვენ ესაა დარწმუნებული იქნებით, რომ გიმნაზიას არ შეუძლია მძიმე ტვირთი მოხსნას ჩაგრულ ქვეყანას, არ შეუძლია გამოხადოს ადამიანი ამ სიტუაციის ნამდვილი მნიშვნელობით.

შეიძლება ვინმემ სთქვას: „ილია ჭავჭავაძემ, გიორგი და აკაკი წერეთლებმა და სხვა ჩვენმა მწერლებ-მოდგაწევებმა განა გიმნაზია არ დაამთავრეს? მაგრამ მე გიპასუხებთ, რომ გიმნაზია ზემოხსენებულ მწერალთა განვითარების მაგიერ სცდილობდა მათი ჭკუა-გონების დასშობას, და თუ ისინი კარგნი დარჩნენ, ამის მიზეზია ბუნებრივი შემოქმედებითი ნიჭი, რომელსაც სასტიკი ოპოზიციის გაუკეთებამ სკოლის უკუღმართობისათვის.

გიმნაზიების არსებობა ჩვენში უკვლად უსაფუძვლო და უნაყოფოა. ამიტომ უნდა მოხდეს გიმნაზიების სრული რადიკალური ცვლილება, უნდა კარდიქმნას იგი არსებითად, და უნდა განიდეგონ სკოლიდან პოლიტიკა და ესლანდეგი გიმნაზიის მაგივრად უნდა აშენდეს სრულიად ახალი, ეროვნულ-ანტიონალური სკოლა, რომელიც მოგვცემს ჩვენ მტრდნე თავდადებულს მამულიშვილებს-გმირებს, რომელნიც წამთაყენებენ ფეხზე და სრულიად განჭკურნავენ სხვა და სხვა მწვავე იარებისგან ჩვენს მრავალწამებულს, ორი ათასი წლის ბრძოლით დაღლილ-დაქანცულ, „ცა-ფირუს, ხმელეთ-ზურმუხტს, ჩვენს სამშობლო მხარეს“, რომ უკანასკნელმა ბოლო დროს შაინტ თავი მიანებოს ხანგრძლივ ძილს, გამოთხიზლდეს, გაძლიერდეს, განვითარდეს, შეიგნოს ფილოსოფია — საბაბი არსებული სამყაროსი და შეიტანოს თავისი საკუთარი წვლილი კაცობრიობის სიტუაციის და აზრის სლაროში.

გმირი უდრეკელი.

აკაკი და მსოფლიო გოდების პოეზია

„ტრემლში ნალესი ნალველი მინდა რომ მელნად ვიხმარო“, გვამცნევს ჩვენი სახელგანთქმული პოეტი და განუწყვეტლივ იმეორებს ამ გრძობა-აზრს „ჩემს შარბათში ნალველს ვკვრეტ და ვარდში ეკალს“, კვლავ გვაგონებს იგი, მწუხარებით გულდაწყვეტილი. „შხამ-ნალველი და ძიმწარე კალამსა და ტრემლები ამ ჩემ შემკრთალ წერასა“, გაიმეორებს და ღრმა ხაზს გაუსვამს ამ დედა-ძარღვს თავისს ქმნილებიას. ეს ჰანგი, რომელსაც აკაკი

თითქმის განუწყვეტლივ დაჰკენესის, მისს პოეზიას აძლევს პესნიმისტიურს ელფერს და გადაქმნის მსოფლიო გოდების მელოდიალად“.

თვითოეული მძლავრი პოეტის ნაწერებში შეგვიძლიან გამოვნახოთ ისეთი ნაწყვეტები, რომელნიც დაახასიათებენ წინაღებულს აზრს, კრიტიკის მიდრეკილებას. ჩვენ არ ვაპირებთ ვერაგობით დიდებულს მგოსანს თავს მოვახვიოთ ტენდენციური მისწრაფება. დააკვირდით

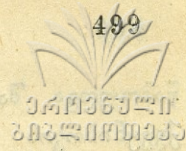

მის მრავალგვარ ნაწერებს და თვით დარწმუნდებით, რომ ერთი სიმი უფრო ხშირად ჟღერის, ერთი გრძნობა უფრო ხმამაღლივ გაისმის: ეს ის გრძნობაა, რომელიც პოეტისთვის „ცრემლში ნალესი ნაღველია“, ანუ „ნაღვლიანი მდუღარება“; ამით აიხსნება, რომ მთელი კრებული მისი ნაწარმოებისა გაიყოფება ორ დარგად: სატირად და ელეგიად. აკაკი ეკუთვნის იმ მწერალთა ჯგუფს, რომელსაც ასულდგმულებს და აღაფრთოვანებს „მსოფლიო მწუხარება“. ამ „მსოფლიო გოდების პოეზიის ებრაელთა შორის წარმომადგენელია მეფე სოლომონ, რომელმაც ჰმუნვარებით აღიარა არარაობა მსოფლიო დიდებისა: „ამაობა ამაობათა და ყოველივე ამაო“. მას ბანს აძლევს სპარსელი პოეტი ომამ ხაიამი, იტალიელი ლეოპარდი, ინგლისელი ბაირონი და სხ. საინტერესოა, რომ აკაკის ყურადღება ახალგაზრდობაშივე მიიპყრო იმ მსოფლიო ჰმუნვის მგოსანმა, რომელიც გამეფდა მთლად ევროპიულს პოეზიაში. და სთარგმნა ბაირონით „გოდება ებრაული“ და „იფთაას ასული“.

არც გასაკვირველია, თუ ჩვენი პოეტიც გაიტაცა ბაირონის მიმართულებამ. დაფერფლული ნაციონალური გრძნობა, დაჩაგრული საზოგადოება, მივიწყებული წარსული და უიმედო აწმყო თავის მწუხარების ბეჭედს ასვამს პოეტის ნაწს გულს და სასოწარკვეთილებამდე მიჰყავს. პირადი უსიამოვნება მხოლოდ აცხოვე-

ლებს ამ ზოგადს ჰმუნვას და სულის კვეთებას. ამიტომაც იგი ხშირად ემდურის ბედს, მოსთქვამს მწარედ „გულის მოღუნებას და ოცნების გაფანტვას“. იმედ გაცრუებულს პოეტს გაუქრა საამური ჩვენება და თვალთაგან გადეშალა „დელი-ნაცვლის, პირშავი სამშობლოს“ სურათი. იგი შეუწყნარებელი და შეურიგებელია ამ სოფლად, სადაც „დაიარება მარტოკა-ობლად“, „დევნილი ყველასაგან საქმით და სიტყვით“. წადილი ვერ აუხსრულდა, მისი იდეალი ვერსად მოინახა“. წინააღმდეგ, მეგობარმა უღალატა, სატრფომ სხვაზე გასცვალა, ცხოვრებამ ტუბილი წყაროს მაგივრად მწარე სამსალა შეასვა, ია ვარდის მაგივრად სარბიელი ჰინჭრით მოუფინა. ეკლით ნაჩხვლეთს პოეტს სასოწარკვეთილებამდის მიუღწევია, როცა გვამცნევს წარსული აღარ მარგებს მომავალი მენანებაო. ამ აღსარებით იგი უერთდება ლეოპარდს ქვეყნიური ამაობის შეგნებით და ლერმონტოვს სიკვდილისაკენ მისწრაფებით: „ღმერთსა ვვედრებ, რომ მეღირსოს საფლავში დაძინება, სჯობს სულ განქრეს კაცი, რადგან მტვერია“. თუ ლეოპარდი გაძიხნდა, რომ მე შეგნატრი მიცვალე-ბულთ და მხოლოდ მათთან მსურს ხვედრის გაცვლაო, აკაკიც სწორედ ამ დასკვნას გამოიტანს ცხოვრების დაკვირვებიდან: „სიცოცხლე არის მონება, სიკვდილი განსვენებაო“.

ს. ხახანაშვილი.

კრწანისში გასეირნება

კრწანისი ის ადგილია, სადაც უკანასკნელად გადაწყდა საქართველოს ბედი, სადაც ქართველობამ უკანასკნელი ძალღონე შეაღია მტერის მოგერებას, მაგრამ ურიცხვმა მტრმა სძლია, გაანადგურა ტფილისი და ბოლო მოუღო საქართველოს თვით-არსებობას. ამ საისტორიო და ქართველთა სისხლით გაჟღენთილი ადგილის დასათვალიერებლად

ღვინობისთვის 21 გაემგზავრნენ ტფილისის ქართული გიმნაზიის მესამე კლასის მოწაფეები მასწავლებლებით და აღმზღელებით. დღე მშვენიერი იყო. ქართულ გიმნაზიიდან მოწაფეები ტრამვაით ჩავიდნენ ორთაქალამდის. გზაზე ყველას სიამოვნება ეტყობოდა სახეზე. ჩამოვბტით ორთაქალაში და შეუდგქით კრწანისის გზას, გავიარეთ ბაღები და შივადქით

მოწაფეები კრწანისის ბაღების ორღობეებში

ერთს ღუქანს. მცირე დასვენებისა და საუზმის შემდეგ შევუდქით ადგილის დათვალიერებას. მალღობიდან მოსჩანს კრწანისის ბოლო, სადაც დაბანაკდა ალა მაჰმად-ხანი სამოცდა ათი ათასი მეომრით. აჰა ტაბახმელის გზაც, კოჯრიდან ტფილისში მომავალი, საიღამაც მტერი ჩამეუშვა სოლოღაკში და ააოხრა ტფილისი. გავეღით ბრძოღის ვეღზე. აქ თვალწინ წამოგვიღდა საზარელი სურათი ხოცვა-ჟღეტისა. აჰა ადგილი, სადაც გადაწყდა ქვეყნის მომავალი, სადაც

ღაიწერა საშინელი განაჩენი, სადაც მრავალ ტანჯული ქვეყანა არ შეღრკა შავი ღღის წინ და მეღგრად წარსღვა სასტიკის მტრის წინაშე. გავეღით ვეღზე-შემოღღომის მზე მხიარულად ათბობდა ღეღამიწას. მეცხვარეებს ფარა გავშალათ მღის ფერღოებზე და თავიანთ ქოფაკებით ფხიზღად ავღებღენ თვალს არე მარეს. აქ მოწაფეებს უამბეს და გაახსნეს ის გოღებისა და ზარის ღღე, რომელიც გაუთენღა საქართვეღოს 1795 წღის სექტემბრის 10. აქ ყვეღას თვალწინ

წამოუდგა შარავანდელით შემოსილი და ქვეყნისთვის თავდადებული მეფე ერეკლე. მოაგონდათ გ. ორბელიანის ნაღვლიანი სიტყვები ერეკლეს შესახებ „ივერი ველარ იხილავს ირაკლის ხმალსა მღვლეარეს, დიდება ივერიისა მასთან მარხია სამარეს,—მოაგონდათ ერეკლეს დიდებული სურათი „მოხუცის ნაამბობიდან“ —

„მთელი სიტურფე ქართლისა იმას ესვენა მხარზედა, როგორაც შუქი მთვარისა იალბუზისა ქედზედა“.

თვალწინ წარმოგვიდგა, გმირი მჩაბელი თავისი რაზმით, სამასი თუმ-ფშავ-ხევსურნი, რომელთაც ფიცი დასდევს, ვაჟ-კაცის ფიციც წმინდად შეასრულეს და მამაცურად შეაკვდნენ მტერს,—წარმოგვიდგა საზარელი სურათი ბრძოლის ველისა, ვეებერთელა კრწანისის მიდამო ქალაქის გალავანამდე დაფენილი დახოცილ მეომრებითა. ამდენ ხანს მხიარული სახე მოწაფეებს დაუნადვლიანდათ. თითქოს ბუნებამაც ხმა მისცა ამ ნაღვლიანობას, უცებ მოიღურბლა და წამოწვიმა კიდევ, მაგრამ აღმოსავლეთით უეცრად გამოჩნ-

მოწაფენი ტაბახმეჯის მთის ძირში, იცქიარ. კოჯ. სოფელაკში მიმავალ გზისკენ.

და საუცხოვო სანახავი—ვეებერთელა ფერადი ცისარტყელა რკალივით ვადაეკრა ცას, მას მოჰყვა მეორე ცისარტყელაც და აფერადდა ცა. დიდხანს ვუცქერდით ამ საოცნებო სურათს. ერთმა მოწაფემ მხიარულად წარმოსთქვა: ეს ცისარტყელა ნუგემის და იმედის მომასწავებელიაო და თან დაუმატა აკაკის ლექსი:

„მოვა დრო და თავს აიშვებს,
იმ ჯაჭვს გასწყვეტს გმირთა გმირი,
სიხარულად შეეცვლება
ამდენი ხნის გასაქირი“.

გრძნობით აღესილნი მოწაფენი ისევ იმ გზით დაბრუნდნენ ტფილისში, კმაყოფილნი ნახულისა და გაგონილისა.

დამსწრე.

ბიბლიოგრაფია

სიმონ ქვარციანი.—საქართველოს ისტორია. შემოკლებული კურსი
ფასი 25 კაპ. ქუთაისი 1910 წ. (127+III—გვ.)

ბევრს ვლახარაკობთ და ვსწერთ კიდევაც მოზარდ თაობის ეროვნულ ნიადაგზე აღზრდის საჭიროებაზე. ხოლო ამ აღზრდის რეალურად ხელის შემწყობ კონკრეტულ პირობებზე და საშუალებებზე ცოტასდა ვფიქრობთ. ცნობილია, მაგალითად, რომ სასწავლო საგნებთა შორის სკოლებში ყველაზე უფრო ეროვნულ გრძნობას და თვითშეგნებას ავითარებს და ზრდის მოწაფეთა გულში და გონებაში სამშობლო ისტორიის სწავლება (რასაკვირველია, რაციონალურად დაყენებული). და აი სწორედ აქ უკანასკნელ საგანში ჩვენ დღემდე არ მოგვეძებნებოდა (თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ამ 28 წლის წინად (1882 წ.) თბილისში გამოსულს ო. ცამცივეის მიერ სუსტად შედგენილს „შემოკ. საქართველო ისტორია“-ს) სისტემატიურად შედგენილი **სპეციალური სახელმძღვანელო**. ამიტომ ყოველს ეჭვს ვარეშეა, რომ ბ-ნი ს. ქვარციანი, რომელმაც წელს ჩვენს სკოლას შესძინა მშვენიერის ენით, მოკლედ და მკაფიოდ დაწერილი კურსი „საქართველოს ისტორია“, დიდ და გულწრფელ მადლობის ღირსია, როგორც თვით მოწაფეთაგან, აგრეთვე მათ მშობელ-მასწავლებელთაგანაც.

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ბ-ნი ქვარციანის წიგნს ჩვენს სკოლებში დიდი გასავალი ექმნება, ასე რომ ახლო მომავალში სწორედ მას მეორედ გამოცემა დასჭირდება. ამიტომ საჭიროდ ვრაცხთ

აქ ვუჩვენოთ — მოკლედ მაინც — **ზოგიერთ** იმ ნაკლულეფანებზე, რომლებიც ჩვენ შევაძინეთ წიგნის კითხვის დროს და რომლებიც, ჩვენის აზრით, შემდეგს გამოცემაში უსათუოდ უნდა იქმნას შესწორებულნი.

პირველი ნაკლულეფანება ბ-ნი ქვარციანის „ისტორიისა“ ისაა, რომ მასში არ არიან მოთავსებულნი ცნობები **ზოგიერთ** იმისთანა ღირს შესანიშნავ ფაქტორებზე და მოვლენებზე სამშობლო ისტორიიდან, რომლებიც უსათუოდ უნდა იცოდნენ მოწაფეებმა. მაგალითად, მეთექვსმეტე თავში (გვ. 23) ბ-ნი ქვარციანი სწერს: „... ვახტანგმა პირველად დაადგინა საქართველოში კათალიკოსიო — და ამასთან კათალიკოსის უფლების და როლის შესახებ სამეფოში არას ამბობს. როგორც ვიცით, კათალიკოსები ჩვენში დიდის ავტორიტეტით იყვნენ აღქურვილნი და მეფეებთან ერთად ისინი სამეფოს უმთავრეს ბედის გამგებად ითვლებოდნენ. ისტორიულ ცხოვრების ჩარხის ბრუნვა ჩვენში თანაბრად დამოკიდებული იყო როგორც ხორციელ მეფიდგან, აგრეთვე სულიერ მეფე-კათალიკოსიდანაც. საჭირო იყო ამიტომ ბ-ნი ქვარციანს კათალიკოსთა ინსტიტუტის მნიშვნელობისათვის ჩვენში ცალკე თავი (მეჩვიდმეტე) ეძღვნა ... ძუნწობს ჩვენი ავტორი ცნობებზე 44 გვერდზედაც. აქ, სხვათა შორის, ნაჩვენებია დავით აღმაშენებლის დროს მომხდარი სასულიერო კრება. ხოლო თუ როდის

ან სად მოხდა ეს კრება არაფერია ნათქვამი. არაფერია აგრეთვე ნათქვამი იმაზედაც, თუ რა სახელითაა ცნობილი ამ კრების დადგენილება. ექვს გარეშეა აქ „ძეგლის წერის“ დამდგენელი 1103 წლის რუის-ურბნისის სასულიერო კრებაა ნაგულისხმები, რომელს ჩვენს ისტორიულს ცხოვრებაში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა და რომლის შესახებ მოწაფეებს უსათუოდ უნდა ჰქონდეს სრული და სწორი ცნობები. არ უნდა იქმნას გამოტოვებული აგრეთვე დავით აღმაშენებელის დროის ცნობილ პირთა სიიდან არსენ იყალთოელი, როგორც ამას შვრება ჩვენი სახელმძღვანელოს ავტორი... არსენი იყალთოელი იმისთანა მსხვილი ფიგურაა ჩვენს ისტორიულ ცხოვრების ნამყოდან, რომ მოწაფისათვის მისი არ ცოდნა—ცოდვაა. *)

შემდეგი ნაკლულევანება ბ-ნ ქვარიანის წიგნისა იმ ფაქტიურ შეცდომებშია, რომლებიც ერთ-ორ ადგილას კონდრატანდან შეპარვია მას. აი, მაგალითად, 35 გვერდზე ჩვენი ავტორი მარტვილის მონასტრის აღშენებას მიაწერს ბაგრატ III (980—1014 წ.). „ქართ. ცხოვრ.“-ის, ვახუშტის და სხვა მოწმობების მი-

*) საზოგადოთ ბ-ნ ქვარიანი ძველ საქართველოს კულტურულ ცხოვრების აღწერას ცოტა ყურადღებას აქცევს და განსაკუთრებით მოგვითხრობს ომებზე. მაგრამ ისტორიის სახელმძღვანელოში, რომელიც ყოველ მხრივ სარკე უნდა იყოს ერის წარსულ ცხოვრებისა, მარტოოდენ ომების აღნუსხვა საკმარისი არ არის. ჯეროვანი ადგილი ისტორიის კურსებში ერის შინაურ ცხოვრების სტრუქტურას (ვრცელი მნიშვნელობით ამა სიტყვებისა) და მის მამოძრავებელ ძალების აღწერასაც უნდა დაეთმოს...

ბ. ც.

ხედვით კი ვიცით, რომ მარტვილი დააფუძნა გიორგი II აფხაზეთისამ (921—955 წ.). (იხ. „ქარ. ცხ.“ ზ. ჭიჭინაძის გამოც. წ. II, გვ. 285; „საქართ. გეოგრაფია“—ვახუშტისა გამოც. მ. ჯანაშვილის რედაქტ. გვ. 295; შეად. „ქრონ.“ თ. ჟორდანიასი წ. I, გვ. 84). ეს ერთი მეორე—120 გვერდზე მეფე ირაკლი II-ის წინააღმდეგ შეთქმულობის მომხრეთ პირებზე ბ-ნი ქვარიანი შენიშნავს:... შეთქმულება დროით შეიტყო ერეკლემ, შეიპყრო მოლალატენი და გადასცა სამჯავროს, რომელმაც სცნო ისინი დამნაშავეთ და მიუსაჯა სიკვდილით დასჯა. ეს განაჩენი მეფემ მოიყვანა სისრულეში“... ეს სწორედ ასე იყო. მაგრამ აქ ჩვენს ავტორს ერთი რამ დავიწყებია, რომელიც მეტად სიმპატიურ მხრით ხატავს გმირ—მეფეს. საქმე აი რაშია. კრებამ მოლალატეებს მართლა სიკვდილით დასჯა მიუსაჯა. ირაკლი კი ამით უკმაყოფილო დარჩა, ვინაიდან აგი სიკვდილით დასჯას წინააღმდეგი იყო. მაგრამ ბოლოს კრებამ მაინც თავისი გაიტანა. მეფე დაიყოლია და ის იყო რომ მოლალატეებს თავები მოკვეთეს (იხ. „მასალ. საქართ. ისტ.“ შეკ. ბატონიშვილის დავით გიორგისძის და მისი ძმების მიერ—თბილ. 1906 წ. გვ. 14). განკერძოებით მეფის ამგვარ სულგრძელების ჩვენებას გარდა მისა, რომ ბრწყინვალე შარავანდედს მოფენდა პატარა კახის სახელს, მოწაფეთათვის დიდი ზნეობრივ-აღმზრდელობითი მნიშვნელობაც ექმნებოდა.

ნაკლულევანებად უნდა ჩაითვალოს ბ-ნ ქვარიანის წიგნში აგრეთვე ხშირი გრამატიკული შეცდომები მასში. საპედაგოგიო ლიტერატურაში აქსიომადაა უკვე მიღებული ის აზრი, რომ სახელმძ-

ღვანელო წიგნები ყოველ გვარ შეცთომების გარეშე უნდა იღვწენ. როგორც ვიცით, მოსწავლე სახელმძღვანელო წიგნებში (რომელ საგნიდანაც არ იყოს — სულ ერთია) მხედველობის მიჩვევით, ან ეგრედ წოდებულ თვალების აკომოდაციის შემწეობით, სრულიად მექანიკურად მართლ წერასაც ითვისებს. ამიტომ შეუწყნარებელია, როდესაც ჩვენი ავტორის წიგნში სიტყვა თბილისი სამი სახით დასეირნობს (თბილისი — თფილისი — ტფილისი...).

პროვინციალიზმებიც ამ მხრით სახელმძღვანელოებში გასაკიცხია და მათი ხმარება ზედმეტად უნდა ჩაითვალოს *).

როგორც სახელმძღვანელოსთვის ბ-ნი ქვარიანი კარგს იზამდა, რომ თავის „ისტორიისთვის“ ცალკე კარტაც დაერთო. უფრო კარგი იქმნებოდა, რომ თვით ტექსტიც დაესურათებია ცნობილ ისტორიულ პირების, მეფეების ღირს შესანიშნავ არხეოლოგიურ ნაშთების და etc. სურათებით. ისტორიის ელემენტარულ კურსებში ეს უკანასკნელი წესი ეხლა საყოველთაოდ მიღებულია. სურათებს, როგორც ვიცით, სასწავლო საგნების შესათვისებლად დიდი მნიშვნელობის მნიშვნელობა აქვთ.

ზედმეტი არ იქნებოდა აგრეთვე, რომ ბ-ნი ქვარიანი წიგნის ბოლოში უშუალოდ

*) მეტად უხვია ბ-ნი ქვარიანი სიტყვების პროვინციალურ ფორმების ხმარებით. იხ. მაგალ. „ისტ.“ გვ. 29, 61, 82, 93, 94, 100, 104, 109, 121, 125 etc.

რეს ისტორიულ პირთა და მოვლენათა შესახებ ქრონოლოგიური მანიჭენებელიც მოექცია. მოწაფეთათვის საგნის განმეორების დროს ამას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა ექნებოდა.

დასასრულ კიდევ ერთი შენიშვნა. 119 გვერდზე ბ-ნი ქვარიანი სწერს: „ერეკლემ მოახდინა სასულიერო პირთა მსოფლიო (!?) *) კრებაო“. აქ სწორედ ავტორს lapsus calami მოსვლია. ეჭვს გარეშეა ბ-ნი ქვარიანი იცის თუ რა არის მსოფლიო კრება. სწორედ მას აქ სურდა ეთქვა — ერეკლემ მოახდინა სრულიად საქართველოს სასულიერო პირთა კრებაო — და გაუფრთხილებლობით წამოსცა და სიტყვა მსოფლიო.

ამ ნაირად, ვიმეორებთ, საჭიროა ჩვენ მიერ ზემონაჩვენები შენიშვნები სახეში მიღებულ იქმნას წიგნის მეორედ გამოცემის დროს. ნამდვილია ბ-ნი. ს. ქვარიანის „კურსი“ მოკლე ეპიზოდური კურსია. მაგრამ ჩვენ მიერ ნაკარნახევი ცვლილებანი ისეთი ხასიათისაა, რომ ისინი მოკლე კურსშიაც უსათუოდ უნდა იქმნან შეტანილნი.

ეჭვს გარეშეა — ჩვენი desiderata-ს განხორციელება მეტს ხარჯს და შრომას მოითხოვს, ვინემ „ისტორი“-ის პირველი გამოცემა. მაგრამ დეე მეტი შრომა და ხარჯიც გადაგვხდეს, მხოლოდ გვექმნეს კი რაციონალურად შედგენილი სახელმძღვანელო!... სამ. ცამაია.

*) კურსივი ჩვენია.

შეცდომის გასწორება: ბ-ნი ნატროშვილის წიგნის კარგ. შემ. კორექ. შედგომები:

გვერ.	სვეტი	მწკ.	არის	უნდა იყოს
433	2	4 (ქვევ.)	დასამტკიცებლად	დასაკმაყოფილებლად
—	—	11 (ზევ.)	ხატავს,	სახტად
434	1	1 (ქვევ.)	ციტატის	ციტაციის

სამეცნიერო—პედაგოგიურს და სალიტერატურო ჟურნალს

„განათლება“

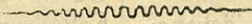
(წელიწადი მეოთხე)

ჟურნალი გამოვა ყოველ თვეში, გარდა ზაფხულის ორის თვისა, იმავე პროგრამით, როგორც ამდენხანს გამოდიოდა. ჟურნალი წლიურად ღირს ვაგზავნით სამი მანეთი, ნახევარი წლით 2 მანეთი. სოფლის მასწავლებელთათვის წლიურად 2 მანეთი. ცალკე ნომრები გასასყიდად არსად არ ვაიგზავნება. დაიბეჭდება იმდენი ცალი, რამდენიც ხელის მომწერნი იქნებიან. ხელის მოწერა მიიღება ტფილისში „წერა-კითხვის საზოგადოების“ წიგნის მაღაზიაში ივანე ავალიშვილთან და „ნაკადულის“ რედაქციაში, პროვინციებში კერძო აგენტებთან.

მისამართი: Тифлисъ Дворянская Грузинская гимназія Луарсабу Герасимовичу Боцвадзе

P. S. რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს და აგენტებს დროზედ აცნობონ აღრესები, რომლითაც ჟურნალი უნდა გაეგზავნოს ხელის მომწერლებს.

ამ ნომერთან ხელის მომწერლებს ეგზავნებათ ცალკე განცხადება ჟურნალ „განათლებისა“.

შინაარსი: 1 საუბარი სახალხო სკოლაზე ლ. ბოცვაძისა. 2 ნაგრძობ-დანაკვირვები ჩვენი „ინტელიგენტი“ მშობლებ-ნათესავებში. იპ. ვართაგავასი. 3. კლას გარედ კითხვა კახაბერისა. 4. ვილიამ ჯემსი—საუბარი ფსიხოლოგიაზე დ. ო—ძისა. 5. პედაგოგის ისტორია დ—რ—ვაიმერისა 6. ლორთქიფანაძისა. 6. სამშობლო ქვეყნის მოღვაწენი ნ. ზ. ცხვედაძე ზ. ჭ—ისა. 7. მკედრის დამარხვა საინგილოში ზ. ედილისა. 8. ურიული მოთქმითი ტირილი საქართველოში (ლექსი) აკაკისა. 9. ძიძა (ძველი თქმულება) თეო კანდელაკისა. 10. საღამო (ლექსი) ლ. გეგეჭკორისა. 11. ირემი (თარგმანი) ნინო გოგნაშვილისა. 12. ბასი (ლექსი) აკაკისა. 13. სიმღერა (ლექსი) ვაჟა-ფშაველასი. 14. ურვა (ლექსი) დ. თურდოსპირელისა. 15. † ლ. ნ. ტოლსტოი. 16. სანიმუშო პროგრამები საქართველოს სახალხო სკოლებისათვის (დასასრული): 17. შინაური მიმოხილვა—თანამედროვე გიმნაზიები ჩვენში. გმირი უდრეკელისა. 18. აკაკი და მსოფლიო გოდების პოეზია—ალ. ხახანაშვილისა. 19. მოწაფეთა გასვირნება კრწანისში. 20. ბიბლიოგრაფია. ს. ქვარიანის ისტორია ს. ცომაიასი. 21 შინაარსი 1910 წლის „განათლებისა“ და განცხადებანი.

რედაქტორ-გამომცემელი ლ. გ. ბოცვაძე.